

Олександр Бойченко

Аби книжка*

Олександр Бойченко

Аби книжка*

Книги – XXI
2012

*Видання друге,
виправлене й сімома текстами доповнене

ББК Ш401.346

Б 779

Бойченко Олександр

Аби книжка*. – Чернівці: Книги – XXI, 2012. – 298 с.

ISBN 978-617-614-019-1

«Аби книжка» постала, аби було. Хоча бути, як і решта всього, що є на світі, не мусила. Автор дякує дружнім газетам і журналам (а це «Молодий Буковинець», «Post-Поступ», «УЖ» і «Країна») за сторінки, вперше надані під зібрані тут тексти, та за виплачені гонорари. З поваги до читачів автор, зрозуміло, волів би обмежитися винятково гонорарами, уникаючи публікації текстів. Але наразі аж про такі досконалі видання залишається тільки мріяти.

ББК Ш401.346

*Видання друге, виправлене й сімома текстами доповнене.

В оформленні обкладинки використано картини Оскара Г्लाца.

ISBN 978-617-614-019-1

© Олександр Бойченко, 2012

© *Макет* Книги – XXI, 2012

Зміст

Майже література

Війна отечества чужого	7
На суші і на морі	10
Чіткий сигнал	13
Куми	16
«Груз 200»	19
Остання кава	22
Моя мадленка	25
Воістину воскрес	28
Березневі асоціації	31
Кандидат наук	34
Хабар	37
Не з тими разом	40
Колеги	43
Домашня революція	46
Різниця	49
Імунітет	52
Поправна втрата	55
Дякуючи за подяку	58
Нема з ким говорити	61
Межі толерантності	64
50 відсотків рації	67
Не бачили справжніх	70
Бармен Льоша	73
Не дурніший за ворону	76
A Christmas Carol	79

Віта Бревів (перебране)

Лупати сю стіну?	83
Бездуховність по-американськи	88
А курці просо	93
Універсал байкера	97
Vivat academia, vivant professores!	101
Дух компромісу	106
Рагульська моя Україно	113
Великий ренесанс	120
Страшно уявити	127
А ми тую шенґенську візу... ..	133
День президента	140
Ми – не вони, вони – не ми	145
Якби не худоба	152
Скромна привабливість аристократії	158
Націоналістка мимоволі	162
Кохайтеся, чорнобриві, та не знати з ким	169

Предмет і його команда

Наслідуючи Катона	177
Інавгуруймося, бо ми того варті	179
Соборні граблі	181
Світло зі Сходу	183
Розкоші і злидні куртизанок	185
Логіка безсила	187
Back in the USSR	189
Тріумф Бенкендорфа	191
Гай Федорович Калігула	193
Альтернативна історія	195

Asinus asinorum	197
Ех, прокачу!	199
Велика Злука	201
Повний авторитет	203
Нічия	205
Очима оптиміста	207
Суданський варіант	209
Довкола фалоса	211
Кіно і чехи	213
Парадокси чистого розуму	215
Едипальна реальність	217
З роси і води	219

Майже публіцистика

I Have a Dream	221
Історичні шкарпетки	224
Союз Європейських Советських Республік	228
Синдром залежності	232
Довічний карантин	235
Як на небі, так і на землі	239
Абсолютна відносність українського буття	243
Табачник – моє всьо	249
Германський феномен	254
Сповідь расиста	259
За мотивами Чапека	263
Все не як у людей	267
Моя резолюція з приводу ситуації в Європарламенті	272

Введення в історію XXI століття	276
Зайві люди	281
Дискурс молота і ковадла	287
Символічна цифра	295

Майже література

Війна отечества чужого

Дочка прийшла зі школи і сказала, що все тепер знову не так. Бо все тепер так, що, звісно, десь на світі була й світова війна, але в нашій вітчизні вона була вітчизняна. Як ото з Наполеоном. Лише ту з Наполеоном виграли фельдмаршал Кутузов і поручник Ржевський, а цю – генералісимус Джугашвілі і міністр Табачник. Питомо вітчизняні прізвища: у нас, на Західній Україні, таких – у кожному селі через хату.

Боюсь однак, що у випадку моєї дочки міністерство освіти з тими своїми реформами трохи спізнилося. Ще якби вони перейшли в масований наступ років десять тому – хтозна, може, й мали б шанси прищепити їй загальносоюзну червоноармійську гордість. А так – навряд: встиг я вже розповісти дитині основні родинні історії. Зокрема – про галицького вуйка і буковинського прадіда.

Станом на серпень 1939 року, тобто на момент, коли вітчизна Джугашвілі й Табачника обіцяла вічне взаємовигідне кохання вітчизні Гітлера й Геббельса, ні мій буковинський прадід, ні мій галицький вуйко у жодній з тих вітчизн не проживали. А проживали в українських селах під владою Румунії та Польщі відповідно. Тільки прадід, маючи дружину, семеро дітей і розміняний п'ятий десяток, про такі речі, схоже, взагалі

не думав. Натомість юний і національно розбуджений вуйко не лише думав, а й починав діяти.

У вересні 1939-го вуйко опинився під німцями. У червні 1940-го прадідове село зайняли перші совети. Роман вітчизни Джугашвілі й Табачника з вітчизною Гітлера й Геббельса продовжував давати обом вітчизнам територіальні прибутки. Аж раптом легкодоступні території закінчились. Роззирнувшись довкола, вчорашні коханці усвідомили, що іншого виходу нема: доведеться воювати між собою. І почалася велика вітчизняна війна. На Північну Буковину – вже як союзники Гітлера – повернулися румуни. Прадіда викликали на якусь комісію, визнали застарим і дали йому спокій. Тим часом вуйко склав у Генеральній Губернії матуру, отримав двомовний німецько-український атестат і подався в УПА.

Навесні 1944 року, схарапудивши коня, над головою прадіда пролетів у західному напрямку рій літаків. За роєм прийшли сухопутні ослободітелі. Прадіда вони ослободили від коня, а сім'ю – від прадіда. Стріляти старого не навчили, але гвинтівку, не буду брехати, дали. І наказали визволити Польщу. Там прадід, зрозуміло, й загинув у першому ж бою, так і не з'ясувавши, котра з тих вітчизн, що вешталися його селом і заважали обробляти землю, була гіршою, і чому вмирати за одну з них треба саме в Польщі.

Інша справа – вуйко. За що і проти кого він воює, вуйко знав дуже добре. Втім, як і вітчизна, яка, щоправда, ніколи йому вітчизною не була, але вирішила стати. А щоб він не думав, ніби це жарти, вітчизна витягла його, недотруєного

газом, із криївки і відрядила на десятирічні курси з вітчизняного природознавства до таборів Красноярського краю. З подальшим довічним засланням. На вуйкове щастя, хоч і всупереч його юнацькій мрії, місцевість, де він народився, по війні залишилась у складі Польщі. Як польський громадянин вуйко 1956 року повернувся додому і з німецько-українським атестатом вступив до Варшавського університету.

Одне слово, пояснюю я дочці, прадід загинув за вуйкову вітчизну, вуйко воював за нашу, наша ж дотепер називає вуйка бандитом. Прадіда вона так не називає, навіть навпаки, але сказати нам, де він похований, не може. І це – лише дві з тих історій, яких у нас, на Західній Україні, – в кожному селі через хату.

На суші і на морі

Чи любите ви антиномії так, як люблю їх я? Це коли, наприклад, береш і спочатку викладаєш перед випадковим слухачем ланцюжок неспростовних доказів, що людське життя – суцільний хаос і безглузда какофонія. А тоді, переконавшись, що очманілий від того всього слухач уже й думати забув про заперечення, раптом розвертаєш аргументацію на 180 градусів і так само неспростовно доводиш йому протилежне. Для доведення, що життя – це хаос, я використовую іншу історію, а для доведення протилежного – ось цю, про Мідлбері, штат Вермонт.

Мідлбері – це таке по-нашому величеньке село, а по-вермонтськи невеличке місто з коледжем. На території коледжу, крім навчальних корпусів, є, звичайно, житлові будиночки, церква, кіно- і просто театр, музей (з оригіналами Родена, Делакруа, грецькими амфорами, шумерськими таблицями, єгипетськими саркофагами), а також басейн і хокейна арена незнаних українським олімпійцям якості й краси. Вермонтщина, якщо хтось не бував, трохи нагадує наші Карпати, але без кряжів сміття і лісорубної соціал-демократії. Тому там люблять оселятися всілякі заслужені пенсіонери. А коледж у Мідлбері, якщо хтось не вчився, належить до найкращих у США, тому туди

намагаються вступити юні честолюбці далеко з-поза меж Америки.

У Мідлбері я, здавалося б, випадково познайомився з двома людьми – похилого віку колишнім дипломатом і стрункого віку актуальною студенткою. Першого звали Рей Бенсон, і він за есесеру працював радником з культури американського посольства в Москві. Друга – Мері-Мірабела – тепер приїхала здобувати американську освіту з Румунії. Я ж собі взагалі народився і живу в Чернівцях. Бачите якийсь зв'язок? А він є.

Отже, Рей Бенсон – це не просто американський дипломат. Це саме той дипломат, який колись таємно переправив до Штатів легендарний позацензурний альманах «Метрополь», що стало причиною цілого міжнародно-кагебістського скандалу. Згодом головний ініціатор того альманаху, назвімо його В.Є., змалював цей епізод в автобіографічному романі – назвімо його «Х.С.». Ще за якийсь час В.Є. заїхав до Чернівців, звідки родом виявився не лише я, а й тодішня дружина В.Є. Чи міг я після цього не перекласти роман «Х.С.»? Переклав. Зокрема, зрозуміло, й історію про «Метрополь» і Рея Бенсона. А поки коректор вичитував переклад, привітна доля занесла мене у згаданий коледж на так званий круглий стіл. Одним із учасників цього столу був – цитую роман В.Є. – «Рей Бенсон, який мешкає тепер у відставці в Мідлбері, штат Вермонт».

Тим часом функції студмістечкового гіда для української делегації взяла на себе, як неважко здогадатися, Мірабела. Взяла і на нелегальному перекурі між басейном і церквою розповіла, що

давно мріє побувати в Чернівцях, де до війни жила її бабуся. Жила б і після, але не змогла змиритися з думкою про російські танки на вулицях рідного міста – і виїхала до Бухареста, чим позбавила мене можливості познайомитися з Мірабелою раніше і ближче. У сенсі ближче, ніж у штаті Вермонт.

Це було про сушу. А про море мені цікаво знати таке: якби я врешті-решт, як колись Мірабелина бабуся з російськими танками, остаточно вирішив не співіснувати на одній території з російськими ж кораблями, то чи є гарантія, що мої внуки також будуть вчитися в Мідлбері?

Чіткий сигнал

Згоден: розповідати потішні історії про своїх діда з бабою – діло не хитре. Діди з бабами – взагалі народ потішний: ходи й записуй. Або сиди і згадуй. Одне слово, кожен може. Але, може, не кожен мав щастя спостерегти у приватних стосунках діда з бабою рімейк гоголівського «Ревізора». Та вже зараз і всеохопну модель українського буття – чи то внутрішньополітичного, чи зовнішнього, чи житлово-комунального, чи кому якого треба.

Точніше, це я тепер кажу, що спостеріг модель. Бо почув, як один так званий опозиціонер заявив про одного так званого президента, ніби той змінив щось у своєму ставленні до чогось, вловивши на свою адресу від когось важливішого за нього чіткий сигнал. А в ті далекі часи, коли мій дід виводив у передовики довірений йому колгосп, засідав у бюро райкому партії і вдягав на травневі свята піджак з орденом Леніна, я лише мовчки спостерігав, як моя баба варить самогон. Замість апарата вона використовувала піраміду з кількох посудин. Точно пам'ятаю, що основою піраміди слугував поставлений на вогонь баняк із «закваскою», а вершиною – миска з холодною водою. Скласти цю конструкцію можна було за лічені хвилини, демонтувати – ще швидше.

Щодо діда, то він в останні роки читав Біблію, відновлював придорожні хрести і ходив удвох із бабою до церкви. Але це вже була не модель, це були просто дід і баба. Натомість модель – хоч, як сказано, її усвідомлення прийшло до мене значно пізніше – діяла саме в епоху дідової партійно-колгоспної кар’єри. Перед бабою тоді нерідко поставала моральна, так би мовити, дилема. Гнати оковиту було небезпечно для життя: якби дід, повернувшись додому, застав бабу за цим заняттям, він би розстріляв її на місці без суду і слідства, тим більше, що мав і рушницю, і дозвіл на неї. А не гнати було неможливо з економічного погляду. Бо будучи начальством на роботі, дід і в домашньому господарстві визначав суто стратегічні напрямки: город – зорати, хлів – перекрити, літню кухню – добудувати. Дрібні ж тактичні питання на зразок: «хто, чим та з якої радості?» – навівали на діда нудьгу, і я його, правду кажучи, дедалі краще розумію.

Отож, за тактику відповідала баба. А яка в тогочасному селі могла бути тактика? Гроші в комуністичному сільмазі відігравали ще кумеднішу роль, ніж продавці, тому викликали у робітників (з наголосом на другому складі) вельми помірний трудовий ентузіазм. Інша справа – добрий самогон. Склянка на сніданок, склянка на обід – і до вечірніх трьох корова вже мала над головою новий дах.

Чи знав дід про бабине кустарництво? Шансів не здогадатися у нього не було. Але був шанс не побачити на власні очі. І цього свого шансу він жодного разу не змарнував. Повертаючись –

звісно, машиною – з роботи, дід сигналив, мовляв, зустрічайте ґазду, відчиняйте браму. Ось тільки робив він це не перед хатою, а метрів за триста-чотириста, з'їжджаючи з асфальту в тиху рідну вуличку. Захочете – знайдете, там на розі криниця стоїть. Своєю чергою баба, вловивши клаксонний звук, розбирала злочинну піраміду на невинні кухонні елементи, після чого спокійно йшла до воріт. Баба знала: сильних світу цього мало хвилює, чи ми насправді виконуємо їхні вказівки. Набагато важливішим для них є наше вміння продемонструвати, що ми правильно розшифрували їхні чіткі сигнали.

Куми

Не знаю, як тепер, а чверть століття тому це називалося в моєму селі «ходити до дівок». Жодних бордельних конотацій той вираз у собі для нас не містив, а прямо навпаки. Ходити до дівок означало шукати не так самих дівок, як пригод на свої недорозвинені тіла і душі. Підозрюю навіть, що оце «до дівок» ми навмисно вживали, щоб замилити очі батькам. Мовляв, не думайте, я вже дорослий, то йду сходжу на готар до Марійки, питаю, що на завтра з алгебри і початків аналізу. «Ага, особливо про аналізи не забудь», – гукали навздогін батьки, згадуючи щось із власної юності.

Ні, теоретично метою справді були «дівки». Але практично, з огляду на мізерність результатів, цінувалися радше самі по собі зусилля. Перелізти через паркан; зорієнтуватися на місцевості; визначити потрібне вікно; постукати; зрозуміти, що однак помилився; спробувати втекти від пса; зрозуміти, що не втік; довго божитися перед господарем, що його зниклих минулого тижня безвісти курей ти в очі не бачив; дорогою додому нарватися на чужих; зранку пояснювати своїм, що синці під очима – від алгебри. У крайньому разі – від початків аналізу.

Добре. Але скільки таких пригод можна пережити за вечір? Максимум одну. Це якщо

поталанить. А таланило значно рідше, ніж хотілося. Звідси висновок: немає нічого марнішого на світі, ніж ходити до дівок пішки. І немає – принаймні не було чверть століття тому – нічого прекраснішого, ніж їздити до них на мотоциклі «Ява-350».

Першим з-поміж нас виканючив у батьків «Яву» Ігор, другим я, третім Василь. Двадцятилітрова каністра бензину коштувала в ті часи на заправці шість рублів, але з шоферами колгоспних «газонів» можна було домовитися за п'ять. І цього вистачало, щоб ми – драй камераден – здіймаючи переполох у принагідних селах і перехоплюючи у придорожніх дискотеках дівок, встигали за ніч облетіти всю земну кулю від Чернівців до Хотина і назад.

А потім, порозвозивши теплих пасажирок і довівши до сказу кілька законспірованих у кущах нарядів ДАІ, ми збиралися на Лисому горбі, щоб зустріти сонце і скласти свої мушкетерські присяги. Тобто «один за всіх» і так далі ми, звісно, не кричали, але подумки клялися пам'ятати нашу залізну кавалерію до скону, а я ще й пообіцяв, що в дорослому майбутньому візьму обох із райдерів за кумів. І, уявіть собі, взяв. Чи треба додавати, що на моїй майже балканській Буковині кум – це святе?

Згодом їхалося кому як. Кум Василь подався в далекобійники. Кум Ігор відкрив базарну ятку. Я тим часом туплюся в монітор і розважаю перспективи боротьби з корупцією. Зокрема, міркую так: та невже кум Ігор, якби він раптом став міністром торгівлі, не знайшов би кілька нещасних вічнозелених тисяч на видання моєї книжки? Та невже кум Василь, якби він раптом

став міністром транспорту, не організував би мені якийсь вошивий проїзний папірець на всеукраїнський презентаційний тур? Та невже я сам, якби став президентом, не прилаштував би кума Василя міністром транспорту, а кума Ігоря – міністром торгівлі? Та що б ми тоді були за куми?

На щастя, все, що сьогодні може зробити для мене кум Василь, – це підвезти своїм камазом до ринку, де торгує кум Ігор. А все, що може сьогодні зробити для мене кум Ігор, – це продати вроздріб пляшку олії за гуртовою ціною. Про себе мені краще й не згадувати: все, що для них обох можу зробити я, – це, користуючись нагодою, передати привіт.

«Груз 200»

Як на галичанина, Стьопа був чоловіком трохи дивним, хоч і мав кілька золотих зубів. Решта відомих мені галицьких Степанів, знайомлячись, казали: «Штефко», ще двоє – «Степан», і лише Стьопа сказав: «Стьопа». Але спочатку він педантично поставив біля вільного ліжка свою дембельську валізу. Так нас у гуртожитській кімнаті стало четверо: він, я, Вірчик і Володя.

З яких мотивів Стьопа вступив на філологію – цього я не знав і вже ніколи знати не буду. Пригадую перший курс, іспит з фонетики. Стьопина черга відповідати. Він сідає перед викладачем, називає номер білета і починає ділитися сокровенним: «На мою думку, – Стьопа витримує змовницьку паузу, – звуки поділяються, – знову пауза, – на голосні та приголосні». Викладач, старий ретроград, не повірив і вліпив «незадовільно».

Втім, Стьопині мовознавчі прозріння аж ніяк не заважали нам приятелювати з ним. Заважала його хвороблива пристрасть до чистоти й порядку. У своїх маніакальних фантазіях Стьопа доходив до того, що хотів привчити нас – мене, Вірчика й Володю – щодня застеляти ліжка, а раз на тиждень ще й підмітати підлогу. Не на тих натрапив. «Горбачов, – пояснювали ми Стьопі, – не для того взяв курс на демократію і гласність,

щоб ти тут свій тоталітарний режим запроваджував». На відміну від нього – вчорашнього старшого сержанта советської армії – ми були щойно після школи і вважали себе носіями нового мислення.

Звісно, поодинці Стьопа міг влаштувати кожному з нас таку «учебку», що й Горбачов би не врятував, але в усьому, що стосувалося неписаного статуту внутрішньокімнатної служби, ми троє виступали єдиним фронтом. Врешті-решт Стьопа здався і тільки час від часу бурмотів: «Ех, салаги-салаги, не знаєте ви, що таке «груз 200». Звідти, де я був, вас би з такою дисципліною раз-два тим «грузом» додому відправили». Ну, це він даремно. Хоч до виходу на екрани фільму Балабанова залишалось більше років, ніж ми на той момент прожили, нам уже й тоді було відомо, що таке «груз 200». Або, наприклад, «чорний тюльпан». Суто теоретично, ясна річ. Просто ми якось не могли повірити, що наш Стьопа – афганець. Якийсь він був недоконтужений чи що. Майже нормальний, одне слово.

І правильно робили, що не могли. Бо насправді Стьопа служив у «стройбаті» в Москві. За що ми йому згодом були дуже вдячні – коли подалися разом на північні заробітки. Небагато б ми там без нього наштукатурили. Мабуть, саме із вдячності я на зворотному шляху дав йому закурити. Точніше, перелітаючи більш-менш Якутськ, приліпив сонному Стьопі запалену сигарету до нижньої губи і натиснув над головою у нього кнопку виклику стюардеси. Сміху було – на весь «Ил-62».

Востаннє я бачив Стьопу на врученні дипломів. Зовсім востаннє. Бо днями спонтанно заїхали до мене колишні однокурсники. Не всі – кілька. І як то на зустрічах випускників: хто та де, та з ким, та чи не збігати ще. Один учителює в школі, другий після інфаркту вийшов на пенсію у званні підполковника міліції, третій відсидів рік у німецькій в'язниці – друзі як друзі. «А пам'ятаєте, – питаю, – Стьопу?» – «Стьопу? – вони мені. – А ти що, нічого не чув? Нема Стьопи. Працював десь у Москві на будівництві – і вбили». Убивць, звичайно, не знайшли, якщо взагалі шукали. Дякувати їй на тому, що вдалося повернути на рідну Франківщину тіло. Там, звідки його транспортували, це дотепер називається «груз 200».

Остання кава

Так, між нами, то ми, теперішні, біди вже не знаємо. А були часи, коли есесер якраз розформували, а медвитверезники ще ні. В есесері з медвитверезниками все було ясно: у тісній взаємодії з дитсадками, військкоматами і шкірвендиспансерами вони прищеплювали громадянам повагу до основних положень морального кодексу будівника комунізму. Аж раптом ціле будівництво визнали безперспективним, оголосили незалежність, капіталізм і наказали рятуватися хто як може.

«Як ви так, то й ми так», – вирішили начальники медвитверезників і перевели свої заклади на самоокупність. Тобто, з одного боку, скоротили перелік медичних послуг до шланга з холодною водою і кількох ударів по ребрах, а з другого – матеріально зацікавили особовий склад у перевиконанні плану. І настали такі часи, що хоч із дому не виходь. Особливо, якщо твій вигляд більш-менш натякає на платоспроможність.

Вигляд мого приятеля Боді натякав. Тоді, у середині 90-х, Бодю взагалі можна було сприйняти за молодого француза з великими кінематографічними перспективами. І якось по обіді в околицях Водохреща Бодя зайшов до мене в гості сповістити про «той третій празник». Не

так, щоб дуже п'яний, а радше притомлений. Та й хто би за стільки днів не втомився: де твій Миколай, а де Водохреще. Хоча, звичайно, й свіженьких 0,7 літра коньяку в ньому теж хлюпало. Ну і Бодя з порога каже, мовляв, накривайте столи і таке інше в народному дусі. А я ж бачу, що справа безнадійна: тут уже накривай – не накривай, а наздогнати приятеля сьогодні не вдасться, нема що й стартувати. І починаю лагідно вмовляти його на каву: «Здохнеш, – кажу, – колись під плотом, і пси тобі причандали повідгризають». Як не дивно, подіяло, хоч ніби які там у центрі міста плоти.

Одне слово, випив Бодя кави, збадьорився і пішов. Хто ж знав, що на свою біду. Бо йде він такий бадьорий вулицею – і бачить міліцію. А міліція його поки що не бачить, бо в'яже симпатичного загалом чоловічка в каракулевому пальті, який пручається і реве, що він філармонійний бас і може взяти фа контроктави. «Е, вуйку, даремно ви їм про ту контроктаву згадали», – подумав Бодя і кинувся виручати працівника культури.

Потім, у медвитверезнику, їх обох і ще з десяток таких роздягли до трусів, полили зі шланга і вишикували перед телекамерою. «Колючий об'єктив» чи «Вони ганьблять наше село» – якимось так це називалося на обласному телебаченні. І тут Бодя, якого зацікавлені дівчата роками загодовували компліментами про його артистичну зовнішність, зробив крок назустріч камері, лагідно усміхнувся і з довірливою інтонацією сказав: «Доброго вечора, шановні телеглядачі! Ми ведемо наш репортаж із

чернівецького медвитверезника...». Не буду наговорювати зайвого на тих двох сержантів: били вони Бодю довго, але акуратно, і жодних життєво важливих органів не повідбивали. Шкода тільки, що попередньо вимкнули камеру, бо актором Бодя так і не став, тож іншої нагоди взяти участь у зйомках доля йому не підсунула.

А та кава справді виявилася для нього останньою. Наступного вечора він забіг до мене на хвилю, заради однієї лише в'їдливої фрази: «Не ображайся, але так погано, як від твоєї кави, мені ще в житті не бувало». І хоч витверезники в Україні давно позакривали, Бодя дотепер на кожну мою пропозицію запити коньяк бодай ковтком еспресо незмінно відповідає: «Нема дурних, краще не ризикувати».

Моя мадленка

На перший погляд, тістечко мадленка і міністр внутрішніх справ Моґільов А.В. не надто подібні між собою: мадленка за формою віддалено нагадує мушельку, тоді як Моґільов – генерал-майора. Крім того, мадленки роблять у Франції і до чаю, а Моґільова зробили у Петропавловську-Камчатському і не відомо до чого. Про які, здавалося б, спільні риси тут можна мріяти? Не кажучи про функціональні аналогії.

Тим часом виявилось (бо добрий сюжет зазвичай так і рухається – від «здавалося» до «виявилось»), що власне з погляду художньої функції генерал-майор Моґільов майже нічим не поступається мушельці-мадленці і так само спроможний відіграти роль каталізатора оповіді. Тільки мадленка цю роль відіграла у Марселя Пруста, а Моґільов – у мене.

Пригадуєте початок Прустової «суб'єктивної епопеї»: дорослий Марсель зайшов у гості до матері, розмочив шматочок мадленки у ложці чаю, підніс до вуст – і, впізнавши смак дитинства, раптом побачив перед собою ціле вакаційне містечко з усіма його будинками, мешканцями і заплутаними історіями. А вже як побачив, то не заспокоївся, доки не виписав усі свої пошуки утраченого часу. Так і з Моґільовим. Тобто з чаєм я його, звісно, ще не куштував, але натрапив у

пресі на міністерську обіцянку повідривати голови всім, хто буде не ком іль фо – і тієї ж миті з глибин моєї пам'яті спливла на поверхню студентська юність, а разом із нею і приятель-одногрупник, якого напередодні захисту дипломної роботи посадили за рекет.

Не знаю, можливо, мій приятель справді вимагав гроші у потерпілого. А можливо, потерпілий (це версія мого приятеля) справді був ті гроші винен і ніяк не хотів віддавати. Так чи інакше, події розгорталися на початку 90-х, усі види злочинності – від хаотично-побутової до якнайвище організованої – виходили на рівень світових рекордів, і новопостала держава вирішила нагадати громадянам, що вона вже є. Почала (і закінчила) держава, ясна річ, з низів. Зокрема – з мого приятеля.

Звечора він зателефонував до боржника (чи то пак потерпілого) і попередив, що зайде вранці по борг. Потерпілий боржник на той момент уже тісно співпрацював з міліцією, яка записала розмову і наступного дня затримала небезпечного злочинця в момент передавання краплених грошей. Ще раз: не знаю, на чиєму боці тут правда. Але підозрюю, що складу злочину мій приятель у своїх діях не планував. Якось я не чув, щоб рекетири, йдучи «на дело», брали з собою трирічних дітей. А мій приятель узяв і збирався потім завести сина в садок. Так малий і просидів з ним до темної ночі в СІЗО, поки решта не поставленої до відома родини мліла від страху під дверима лікарень і моргів.

Апофеозом абсурду став, зрозуміло, суд. Прокурор таврував суспільні виразки. Адвокат

переважно змагався з приголосними звуками, причому – безуспішно. Нарешті один із суддів звернувся до підсудного: «Чи правда, що ви обіцяли відірвати потерпілому голову?». Мій приятель почав щось плести про образне мовлення, але філологічні проблеми суд не зацікавили. Кваліфікувавши фразу про відірвану голову як пряму загрозу життю, суд оголосив вирок: п'ять років позбавлення волі. На півтора більше, ніж просив прокурор.

Відкинувшись дзвінком, приятель емігрував, і відтоді ми з ним не бачилися. Але тепер, здається, є шанс. Принаймні я спробую. Завтра ж напишу мейла: «Повертайся, – напишу я йому, – повертайся і нічого не бійся. Це лише в бандитські дев'яності людей саджали за обіцянки повідривати комусь голови. А нині, в часи стабільності й реформ, таким людям пряма дорога до міністерських портфелів».

Воїстину воскрес

Років п'ятнадцять тому довелося мені розговлятися у лікарні. Якщо, звичайно, склянку кефіру у відділенні гнійної хірургії можна назвати розговинами. А головне, що операція перед тим була несерйозна, але щось там не так чи не тим зашили, почалося запалення – і маєш. Тобто ні, головне – не це, головне зараз буде.

Правду кажучи, моя гнійна хірургія виглядала не так страшно, як звучить. По-перше, кілька днів через температуру на межі можливостей градусника я був у напівпритомному стані, тож не дуже й боявся. По-друге, вечорами після анальгін з димедролом я стікав потами під себе і засинав лагідним сном зальораного немовляти. По-третє, вранці лікар чистив мою рану без наркозу, зате з молоденькою медсестрою, яка однією рукою гладила мене по голові, а другою – по грудях. Це був такий відволікаючий маневр, і він їй переважно вдавався. За якийсь тиждень я «пішов на поправку» і почав цікавитися навколишнім палатним світом.

Найцікавішим явищем цього світу виявився більш-менш сорокарічний Гриша з сусіднього ліжка. Бо якщо хтось подумав, що заявлене в назві воскресіння – про мене, то ні. Воно про Гришу. Гриша був нашим загальним улюбленцем. У сенсі, що всі ми мали його за дебіла. Жив Гриша

в не надто віддаленому від Чернівців селі, звідки його швидка й завезла до лікарні з перитонітом. Взагалі-то вона його могла й з апендицитом завезти, якби Гриша не вперся закласти город до Великодня і викликав її днів на десять раніше. Поки я вночі здійснював черговий анальгінно-димедрольний заплив, лікарі успішно провели операцію під кодовою назвою «Врятувати землероба Гришу». І ось аж тут почалося головне.

Відчуваючи, можливо, докори сумління за згаяний час, старенька Гришина мати надумала вранці принести синові в лікарню чогось смачненького. Мамалига з бринзою і часником вважається смачненькою майже в усіх буковинських селах. Але є ще, крім того, села, де ця страва просто не знає конкуренції. Гриша з мамою жили саме в такому. Та ще, як на зло, ні лікаря, ні медсестри, ні навіть мене поруч не було, бо ми якраз розважалися де труа в «перев'язочній». Одне слово, у процесі повторної операції, виловлюючи мамалигу по всій черевній порожнині, лікарі про всяк кулінарний випадок вирішили Гришу остаточно не зашивати: до Пасхи залишалось два дні – ану ж як пацієнт забagne ковбаси з яєчками.

Зауваживши, що Гриша очунав і зосереджено розглядає чудернацькі бантики на місці очікуваного шва, я, тактовно оминаючи тему мамалиги, спробував зав'язати з ним розмову:

– Чуєш, Гриш. А чого ти так довго терпів? Воно ж я знаю, як болить. Чого ти відразу до лікаря не пішов? Є ж у вашому селі якийсь дільничний або фельдшер?

– Якби знав, що покускують, я б і скорій у руки не дався.

– Ага, і вже було би по тобі. Мала би твоя матінка похорон на сам Великдень.

І тут Гриша відповів щось таке, від чого у цілої нашої палати порозлазилися загноені шви.

– Велике діло, – сказав Гриша. – Все одно живеш-живеш, а ні хуя ж не помімаєш.

Я досі люблю розповідати цю історію, де треба й не треба. Ось тільки Гришина фраза вже не видається мені такою комічною.

Березневі асоціації

Соромно зізнатися, але котів я, у принципі, не люблю. От Гемінґвей – той любив. І Кіплінґ любив, і Купрін... А я не люблю. Бо я більше люблю псів. Що підштовхує мене до невтішних висновків з приводу власного психологічного портрета. Оскільки собака (свинорилих гопницьких мутантів я тут до уваги не беру) – це зазвичай слухняний друг людини, а кішка загадково гуляє сама по собі, то важко не погодитися з думкою відповідних спеціалістів, що собакофіли – це потенційні диктатори, які вимагають від оточення беззастережного послуху, натомість котофіли – це схильні до рівноправного партнерства демократи, від народження готові поважати чужі світоглядні позиції.

Звісно, на подібні зоопсихологічні закиди можна відповісти так: я згоден поважати світоглядні позиції kota і ставитися до нього як до партнера – за умови, що й він, кіт, нарівні зі мною платитиме за квартиру, віддаватиме частку кредитного боргу і сам купуватиме собі свій «Віскас». Але, здається, це буде ще один доказ моїх диктаторських замашок. Ну, так чи інак, а з кожного правила бувають винятки. Мій виняток полягає в тому, що одного-єдиного за все життя kota я все-таки у міру своєї тодішньої інфантильності любив.

Або ні: винятком був радше сам цей кіт на ім'я Платон. Власне, Платон був не зовсім котом, хоч і вмів нявкати, муркотіти, ловити мишей і не платив за квартиру. Не знаю, як це вдалося матінці-природі, але Платон синтезував у собі найкращі риси пса і kota. Він був самостійним, як кіт, і вірним, як пес. При цьому, на відміну від пса, його не треба було двічі на день вигулювати, а на відміну від kota, він абсолютно точно розумів мої слова. І не лише слова: коли до нас у гості приходила одна неприємна мені родичка, Платон завжди знаходив можливість як не вкусити її за ніс, то бодай подряпати.

Дивовижно лагідний до мене, Платон був безкомпромісним вуличним бійцем і нерідко повертався під ранок весь обдертий і побитий. Його величезні із сіро-блакитним відблиском очі займали половину обличчя (бо ж не морди) і були здатні виражати які завгодно гами почуттів від «до мажор» до «мі-бемоль мінор». Я – принаймні так це виглядало збоку – відповідав йому взаємністю: пускав до себе в ліжку, дозволяв подрімати на робочому столі і після важких поранень годував червоною ікрою.

Але шістнадцять років тому в мене народилася дочка. За порадою добрих людей – «це ж кіт: стрибне в колиску і задушить дитину» – я заборонив Платонові заходити до спальні. Два дні він розпачливо шукав мого погляду, щоб зрозуміти причину такої різкої зміни у наших стосунках. Я натомість боягузливо відвертав очі, бо ніби що я міг йому сказати? На третій день кіт Платон вийшов з дому і більше не повернувся. Мабуть, він просто не знайшов іншого способу

пояснити мені, що зріла любов та інфантильне почуття приватної власності відрізняються не вкладанням до ліжка і не годуванням червоною ікрою, а присутністю або ж відсутністю довіри.

Кандидат наук

З тою дисертацією вийшло так, що я не дуже й винен. Бо підходить до мене наприкінці п'ятого курсу професор Волков (тобто це я був наприкінці п'ятого курсу, а він був завідувачем кафедри теорії та історії світової літератури) і каже: «А що, Олександр, якби вам ото вступити восени до аспірантури?». На що я йому: «Можна, – кажу, – я цієї осені якраз абсолютно вільний. Доки з військкомату не прийдуть». Ну і вступив. А вже як вступив, то мусив і дисертацію написати.

Писати ж дисертацію в непритомному віці – суцільне задоволення. Сам ще все одно нічого до пуття не розумієш, відтак слухаєш, що керівник каже – і робиш. Керівник прогляне розділ – переробляєш. І так воно собі день за днем потиху посувається, аж раптом приходиш до тями і бачиш, що ти стоїш перед спецрадою в Інституті літератури імені Шевченка і щось кажеш. А навпроти сидять прізвища, з якими ти до вчора лише в підручниках знайомився: Затонський, Наливайко, Шахова, Денисова... Сидять і слухають тебе із широко розплющеними від подиву очима. Певно, думають: «Ти диви, таке мале, а вже й говорити навчилося».

Проблема однак у тому, що, захистившись досить рано, я насправді захистився надто пізно.

Якось непомітно, але стрімко в країні настали такі часи, що з усіх моїх знайомих без наукового ступеня залишився тільки сусід Вітя. Та й той не тому, що був випускником допоміжної школи, а тому, що всі гроші витрачав на значки про космонавтів. Одне слово, часи настали такі, що згадати у пристойному товаристві про своє кандидатство означало попроситися з пристойним товариством. Я й не згадував.

Але раз таки не стримався. Щоправда, не в товаристві, а перед рідною дитиною. Почалося з того, що дитину – а вона в мене дівчачого роду – вдарив садочковий колега Даник. Бігати з каральною метою між гойдалками і дерев'яними грибочками за чужим хлопчиком я собі, звичайно, дозволити не міг, тому порадив дочці не плакати і не жалітися, а просто у випадку рецидиву заїхати Даникові кулачком по носі.

За кілька днів малій задали вивчити слова народної пісні «Вийди, вийди, сонечко». А там є рядок про бабине зіллячко. Чую: у слові зіллячко дочка ставить наголос на другий склад. Я виправляю, мовляв, має бути зіллячко. Вона: «Ні, зіллячко». Я: «Ні, зіллячко». Вона: «Якщо я скажу зіллячко, вихователька буде мене сварити, бо вона сказала зіллячко». Я: «То передай виховательці, що у тебе тато – кандидат філологічних наук, а кандидати філологічних наук краще знають, зіллячко чи зіллячко».

Минув, може, тиждень – і нарешті зателефонувала вихователька: «Ви батько своєї дитини? Як будете сьогодні забирати її додому, приділіть мені, будь ласка, хвилинку». Дорогою до садка я склав сповнену ліричних ретардацій промову,

з якої неспростовно випливало, що, по-перше, зіллячко у згаданій пісні римується з подвір'ячком, тож не розгледіти тут дактилічну клаузулу міг хіба би сліпий, але, по-друге, що мені б і на думку не спало ображати працівників дошкільних закладів, а вже її – виховательку – поготів.

Розповідь виховательки була коротшою. Як виявилось, того дня моя кровиночка роз'юшила Даникові ніс і на запитання, де вона, чемна дівчинка, набралася таких замашок, зверхньо відповіла: «Це мене тато навчив. Бо мій тато – кандидат філологічних наук».

Хабар

Запасайтесь камінням, але я все-таки скажу: був гріх. Нехай лише раз і всупереч моїй волі, але був. І хто ж мене, запитаєте, ввів у спокусу? СБУ. Ну, тобто не ціла Служба Безпеки України, а один конкретний есбеушник. Точніше, двоє.

Часи початку мого навчання в університеті відрізняються від часів, коли я зав'язував із викладанням у ньому, ось чим. Будучи студентами, ми чули, що іноді серед викладачів трапляються хабарники. І якщо раз на півроку такий перебігав нам сесійну дорогу, то всю зневагу, на яку були здатні наші, так би мовити, ще не зіпсовані законами освітнього ринку серця, ми вкладали в одне-єдине слово: «бере». Натомість нинішні студенти вступають до університетів з уже сформованим батьками, садочком і школою світоглядом, згідно з яким гасло «за все треба платити» давно втратило свій первісно метафізичний сенс. Тому, коли нинішнім студентам раз на півроку доводиться мати справу з викладачем-нехабарником, вони крутять вказівним пальцем біля скроні і співчутливо промовляють: «не бере».

А тепер історія мого гріхопадіння. Місяць – січень, пора – сутінкова. Дзвінок у двері. До передпокою ввічливо, але впевнено входить середнього віку незнайомиць. «Доброго вечора,

це вам», – каже він і простягає мені конверт. «Дякую», – кажу, а сам про всяк випадок відступаю на крок і закладаю руки за спину, щоб, значить, нічого ними не мацати. Відтак питаю: «А що в конверті?». – «Як що? – дивується він. – Гроші. Та ви беріть, не бійтеся, я ж не так собі, з вулиці, я – начальник райвідділу СБУ. Мій син післязавтра здає вам екзамен. Знаєте, як то з хлопцями, може, щось і недовчив. А треба п'ять».

«П'ять» у ті часи означало «відмінно». А «треба п'ять» майже завжди означало, що іспит вам складатиме недоросль, якому і «три» нема за що ставити. Аби виграти час для організації контрнаступу, я запитую гостя, чи не здається йому, що працівник спецслужби, який намагається всучити хабар працівникові освіти, – це, м'яко кажучи, *contradictio in adjecto*, а кажучи, як є, – неспростовний доказ того, що до країни, за безпеку якої він відповідає, підкрався остаточний гаплик? Наша теоретична дискусія закінчується моєю практичною пропозицією: він ховає конверт назад до кишені і йде собі з миром, а я за це дарую його синачкові «три». «Добре», – погоджується сторож державних інтересів. І вже зовсім на виході додає: «Але йому треба п'ять».

Наступного вечора, дослівно напередодні іспиту, він завітав знову. Без конверта. Зате з помічником. Удвох вони мовчки пронесли повз мене половину свині, вергнули її на підлогу під кухонними дверима й оперативно розчинилися в зимовій темряві батьківщини. Відповідно до свого категоричного імперативу я мав би кинутися їм навздогін. Але раптом уявив цю картину. Хурделиця. У домашніх капцях, шортах

і футболці я переслідую офіцерів Служби Безпеки України, тягнучи за собою ледь освітленим засніженим тротуаром розрізану навпіл свиню...

На іспиті я поставив синові начальника райвідділу одне додаткове запитання. Точніше, два: чи правда, що СБУ врешті-решт перевели на госпрозрахунок, і якими відходами есбеушного виробництва можна швидко вигодувати центнерного кабанчика? Син знітився: видно, йому справді дуже треба було п'ять. Але, як і пропонувалося його батькові, я вписав у відомість «задовільно». А хабар ми з родиною і друзями чимшвидше з'їли. Щоб не залишати речових доказів.

Не з тими разом

Одне з моїх улюблених місць у Варшаві – місток над Лазенківською трасою. Тільки не будь-який місток, а той, про який я вам кажу. Бо він поєднує ще два мої улюблені місця: вулицю Ґурношльонську і Уяздовський замок. За що я люблю вулицю Ґурношльонську – того нікому знати не треба, навіть білявій Касі з рецепції. А от в Уяздовському замку міститься Центр сучасного мистецтва або ж, називаючи речі своїми іменами, «штуки вспулчесної». Це якщо зайти через центральний вхід. А якщо зайти з правого боку, то буде бар на кілька столиків, а в ньому бармен Куба – з тих справжніх, описаних Гемінґвеем. І саме за це, а не за жодну там штуку вспулчесну, я люблю Уяздовський замок і місток, який до нього веде.

Хоча місток – не лише за це. На містку ще буває приємно постояти о вечірній порі лицем на схід і, відчуваючи легке запаморочення, дивитися згори на трасу. Вона тоді нагадує річку з двосторонньою течією. Лівим потоком на тебе плывуть фари, правим з-під тебе – габаритні вогні, а разом це виглядає, як довжелезний біло-червоний польський прапор. Стоїш і думаєш: «Стрибнути чи хай собі плывуть?». Потім вирішуєш: «Хай плывуть», – і йдеш до Куби послухати за чаркою вишнівки одну з його мандрівних історій.

Повертаєшся так само через місток (Лазенківська річка давно по-нічному обміліла), звертаєш на асфальтовану доріжку і, насвистуючи для хоробрості прощальний полонез Огінського, перетинаєш парк у напрямку Гурношльонської. Аж раптом згадану доріжку тобі заступає пан середнього віку і виразно кращої за середню статури. Тобто не тобі, а мені, що – з моєї перспективи – далеко не одне й те саме. Пан трохи напідпитку. Я, зрештою, також не з виставки штуки вспулчесної йду. Крім того, весна. Помаранчева весна 2005 року.

Пан питає, чи в мене є вогонь. Це добре: хто питає вогню, той хоче закурити – на відміну від того, хто питає, чи є закурити. Вогонь є. Він: «Дякую». Я: «Нема за що». Він: «Акцент». Я: «Український». Він: «Прекрасно! Дивися сюди, я тобі зараз усе поясню». Пан починає безслідно малювати черевиком на асфальті мапу Євразії: «Дивися, тут, курва, Росія. Тут, курва, Німеччина. А ось тут, між ними, Україна і Польща, розумієш?». Я: «Розумію. А що конкретно?». Він: «Як що? З Німеччиною і, курва, Росією ніхто сам не дасть собі ради. Мусимо триматися разом. Та ти поглянь на їхню амбасаду», – в кількох десятках метрів від нас стоїть німецьке посольство, схоже у світлі жовтавих ліхтарів на охайну версію Аушвіца. Я: «Центральноевропейський страх історично коливається між двома тривогами: німці йдуть, росіяни йдуть». Він: «О, це я і мав на увазі. Мусимо триматися разом». Докуривши, ми обіймаємося і розходимося кожен у свій світанок, який однак видається нам спільним. Центральноевропейським чи що...

Відтоді майже нічого не змінилося: Уяздовський замок, вулиця Ґурношльонська і місток між ними – усе і сьогодні на своїх місцях. Ось хіба що німці замість старого посольства збудували нове – життєрадісно зеленого кольору. Ну і ще не стало Центральної Європи: вона просто розвалилася на європейську й азійську частини. Тож поляки тепер мусять якось давати собі раду з Німеччиною, а ми – з Росією. У сенсі вона, курва, з нами.

Колеги

Відомо: з коханими надовго краще не розлучатися. І ще: не те гарне, що гарне, а те, що подобається. У моєму випадку друга з цих мудростей стосується Варшави. Та й перша також. А так, то мене в житті по-всякому називали. Переважно – не такими вже й поганими словами. Але щойно у Варшаві я двічі поспіль почув на свою адресу звертання: «Шановний колего». Точніше, раз почув і раз прочитав.

Першим був Лешек Колаковський. Бо я саме укладав збірку різножанрових польських текстів. Ну і, поклавши руку на голову, що би це була за збірка без філософської есеїстики Колаковського? Як симфонічний оркестр без рояля. Справу полегшувало те, що я тоді сидів у Варшаві на стипендії. А ускладнювало, що пан Лешек років за сорок до описуваних подій – якраз аби не сісти – з Варшави виїхав і електронної адреси у своєму Оксфорді не завів. Довелося писати на домашню і чорнилом: так, мовляв, і так, переклав, хотів би задурно опублікувати, на дозвіл не розраховую, але дуже чекатиму.

За тиждень з Англії прийшла відповідь: так, мовляв, і так, публікуйте на здоров'я, тільки не надто переключуйте, бо моя дружина в дитинстві відвідувала трохи українську школу і, якби що, то звірить переклад з оригіналом. А починався

той лист словами: «Шановний колего». Дотепер не знаю, як їх слід розуміти. Може, власне в епістолярному сенсі? У сенсі: ви мені написали, я – вам, от ми і колеги?

Добре, що хоч друга історія не така загадкова. Бо пішли ми з моєю супутницею на варшавський Палац Культури подивитися. Великий, нічого не скажеш. Але на любителя. А перед ним, на площі Дефіляд, розкинулася така бляшана халабуда метрів двісті на сто. Страшненька, звичайно, зате все є – від меленого часнику до китайських пуховиків. Купецьке Доми Товарове називається. Туди моя супутниця й пірнула на розвідку. Без мене, ясна річ: я при вході залишився. Сів на лавку, курю, про колегу Колаковського думаю.

Дивлюсь: якийсь ранковий страждалець, обвівши пильним поглядом довкілля і мить провагавшись, рушає не зовсім твердою ногою в мій бік. Я про всяк випадок руку в кишеню куртки заправив, перебираю пальцями монети, котрі легші. А страждалець підходить і раптом сам простягає п'ять злотих:

– Шановний колего, вибачте, будь ласка, чи не могли би ви купити мені за мої гроші соточку?

А там справді були в асортименті такі пластикові стограмівки, здалеку схожі на йогурти.

– Можу, – відповідаю, – але чому я, а не, наприклад, ви?

– Тому що та, перепрошую, курва не хоче мені продати. Каже, нібито я перебуваю під впливом алкоголю.

Коротше, купив я йому «соточку» і потім ще довго слухав на прощання, що його звати Янек і що він завжди дефілює десь тут неподалік, в

околицях Домів Товарових, і що з ним усі тут вітаються, і що якби у мене колись виникла подібна проблема, то досить лише гукнути, бо він, Янек, не з тих, хто забуває добро.

І що? І ніц. Я вже мовчу, що невдовзі після того помер Лешек Колаковський. Але заїхав я нещодавно по тривалій перерві до Варшави – і бачу: нема халабуди. Знесли й сліду не лишили. Тепер, подекують, там постане Музей сучасного мистецтва: тішитиме око варшав'ян і туристів. Знаю я їхнє сучасне мистецтво... Тобто ні, теоретично я не проти, хай собі стоїть і тішить. Боюсь однак, що Янек до цього храму чистої естетики близько не підійде. І чому воно так у житті складається: то людина має відразу двох колег, а то – жодного?

Домашня революція

От ви кажете: «Помаранчева революція». Ну гаразд, не кажете, але думаєте. Причому, думаєте далеко не в помаранчевих тонах. Мовляв, усе пропало і взагалі: даремно ми дерли горлянки та висиджували простатит на граніті. А я вам скажу, що в моєму житті Майдан таки запровадив революційні зміни. Згадати хоча б Німеччину. Організували якось німці українським письменникам серію виступів – такий двотижневий літературний потяг. Міст було багато, письменників – ще більше. Їздили ми, отже, і розвозили гуртом та вроздріб українське слово мешканцям Фрайбурґа і Бонна, Ляйпциґа і Штутґарта...

Останнім містом туру був, ясна річ, Берлін. У них там є така вілла на березі озера Ванзее, а в ній – LCB. Тобто Берлінський літературний колоквіум. Райські умови для письменницької праці, особливо – для відпочинку від неї. Виступили ми, щоб не збрехати, добре, але суть не в цьому. Бо на завершення вечора і цілого того літмарафону посольство України влаштувало на віллі щедрий фуршет. Тим часом письменники – це ж такий народ, що в кожного свій творчий метод: хто закушує, а хто й не дуже. І ось один з-поміж наших (а як на мій смак, один із найкращих і то не лише з-поміж наших) трохи

недозакусив. Ні, жодного криміналу: вікна він не бив, німкень за кістляві сіднички не мацав і «Ой на горі два дубки» не співав. Просто сидів на травичці і глибше, ніж у них там заведено, медитував на темні води Ванзее.

За цим невинним заняттям його і застукала журналістка певного українського телеканалу. Канал той і в тепліші роки асоціювався мені з каналізацією, а тепер, подекують, взагалі перетворився на ефесбешну парашу. Крім того, прагнучи, мабуть, продемонструвати омріяні зразки міжнаціональної толерантності, всі диктори того каналу проговорюють українські тексти з невитравним російським акцентом, а російські – з українським.

Коротше кажучи, журналістка одного з найпаскудніших українських телеканалів зауважила одного з найкращих українських письменників у ненайкращій формі і з усіма своїми акцентами та привокзальними інтонаціями почала обурено запитувати, чи не здається нам, що цей письменник ганьбить Україну перед цивілізованим світом. Що характерно: на відміну від присутніх там німців, перейнята репутацією батьківщини українська журналістка поняття не мала, як «цього письменника» звати і що він написав. Першої миті я завагався з вибором тактики. Зіграти від оборони і розповісти акулі екрану кілька бенкетних історій з життя, наприклад, Тараса Шевченка? Чи відразу перейти у наступ і пояснити їй, що сам факт існування таких журналістів і таких телеканалів є незмивною ганьбою не лише для України, а й для цілого роду людського? Але в підсумку тільки плюнув і

перехрестився, бо з еґоїстичною втіхою згадав, що якість українського телебачення – це вже не моя проблема.

Так, я вдячний Помаранчевій революції, за перебігом якої мої найближчі стежили цілодобово по телевізору, аж той врешті-решт не витримав і пустив дим. Поки ми вирішували, віднести його в ремонт чи купити новий, минуло кілька тижнів і з'ясувалося, що чутки про необхідність телевізора в домашньому господарстві є вельми перебільшеними. Ще за якийсь час ми почали отримувати моральне задоволення від його відсутності, а сьогодні просто не можемо собі уявити, щоб уся та погань заповнювала вечорами нашу квартиру.

Різниця

Дружня порада: як будете спускатися Колимською трасою в Магадан, то ви спускатися не поспішайте. Все одно в самому місті нічого доброго не побачите. Хіба театр з якимись сталеварами над парадним входом. Тому ви краще зупиніться десь у районі Шостого кілометра. Або й зайдіть на продбазу №2, якщо вас туди пустять. Але ще треба, щоб було сонячно і літо, бо коли в Магадані сльотаво й осінь, то принципової різниці, де вішатися – на Шостому кілометрі чи над парадним входом – немає. На продбазі ж №2, що вчепилася колишніми бараками у схили безіменної сопки, ви спробуйте – коли сонячно і літо – кудись зіп'ятися. Хоч би й на один із колишніх бараків. Бараки тепер називаються складами, а нари ярусами, і на них, замість зеків, догниває капуста. Ну, капуста вам не треба, лізьте на дах. А вже з даху можете подивитися на Магадан. Тільки дивіться не на проспект Леніна, а трохи праворуч. Там – Нагаївська бухта. Вона вузька і глибоко врізана в суходіл. Тому в ній не буває штормів. Коли в'язні у трюмах переставали відчувати хитавицю, це означало, що вони майже допливли до місця призначення. Хто допливав.

Так от, споглядаєте ви Нагаївську бухту. Навкруги сонячно, а з бухти смужкою тягнеться

вгору туман і поступово стає хмарами. І тут у вас виникає образ: Охотське море асоціюється вам з величезним, наприклад, песцем, який втиснувся задком у бухту, підняв догори пухнастий хвіст і випорожнився на берег перехнябленими будівельками. В одній із них живе дідок – Іван Петрович. Точніше, жив років двадцять тому. Тепер уже навряд. Зрештою, може, й продбаза №2 тепер інакше виглядає, я на ній відтоді не бував. З Петровичем я познайомився, коли ходив ритуально мочити ноги в Нагаївській бухті. Мочити вище не наважився: Петрович сказав, що зафіксований температурний максимум – плюс вісім. Зайняту ним халупу він називав «времянка». А треба знати, що жителі Магадана самі напівжартома ділять себе на тих, хто відсидів, тих, хто сидить, і тих, хто ще сяде. Від моменту оголошення великої сталінської амністії Петрович належав до першої категорії і весь цей час, тобто ледь не півстоліття, прожив у «времянці», хоча за роки, проведені в столиці Колимського краю, міг заробити собі на п'ятиповерховий будинок. Принаймні я, взагалі нічого не роблячи, отримував там по дві тисячі рублів на місяць і читав газету «Известия», в якій долар США коштував шістдесят сім копійок. Але Петрович не хотів. Він просто не хотів напружуватися і вважав, що для такого тимчасового створіння, як людина, «времянка – самое то».

Іншої думки був мій добрий приятель, який все життя прожив у буковинському селі і в ньому ж нещодавно помер. Помер, як шепталися на похороні, «по-дурному». Так, ніби вмерши «по-

розумному», він би на третій день воскрес... Моєму приятелю було за п'ятдесят, і він не мав ні дітей, ні бажання змагатися з сусідами. Старої, ще дідової хати, в якій він жив, йому могло б вистачити до кінця днів – і таки вистачило. Але останні кілька років він будував нову і на моє «навіщо?» відповідав: «Бо сільський чоловік мусит поставити свою». Він будував нову хату, яку не мав кому залишити, і помер майже дослівно напередодні її освячення. Не знаю, чи вже хтось у ній оселився. У кожному разі оселитися комусь уже є де.

І ще я не знаю, хто з них у підсумку виявився мудрішим. Бо я взагалі сумніваюся, чи може людина виявитися мудрою у підсумку. Але, як мені здається, я знаю, чим Буковина відрізняється від Колими. Навіть коли сонячно і літо.

Імунітет

Я знаю, знаю: головне – без поспішних узагальнень. Та жіночка могла так само бути з Чернівців, Снятина чи Коломиї. До речі, з коломийськими жіночками я теж якось мав потягову пригоду. Їду собі ранковим, тоді ще 76-м, до Франківська на зустріч із видавцем. Квиток загальний, але вагон плацкартного типу, з такими купе без дверей. Десь о пів на дев'яту в Коломиї до мене підсідають три пані. А давно і не мною зауважено, що в Коломиї люди раніше, ніж о пів на дев'яту, не снідають. Тобто, може, якісь і снідають, але не ті, що збираються на потяг. Бо ті, що збираються на потяг, снідають у потязі.

Отже, три коломийські жіночки у віці, який натякав на залишених вдома чоловіків і дітей-підлітків, їхали потягом сполучення Чернівці-Перемишль на сезонні закордонні роботи. Приблизно на сороковій секундї їзди вони, ясна річ, почали розкладати на столику сніданок, а найактивніша витягла ще й літрову пляшку самогонки. Сцену щирого жіночого припрошування і мого лицемірного відмовляння краще опустити: дотепер серце крається. З брехнею пополам я врешті-решт переконав тимчасових попутниць, нібито лікар суворо заборонив мені вживати самогон. Принаймні – доки не доїду до Франківська. На завершення наших куртуазних

дебатів найактивніша сказала: «Ну, як си хочете. А в мене, повірите, вже сі виробив імунітет: виджу поїзд – мусю пити». Вдячний за шанс підписати угоду з видавцем на тверезо, я про семантичні відтінки слова «імунітет» навіть не заїкався...

А оце днями – знову потяг. Тільки не до, а з Франківська. І не ранковий, а вечірній. І я не сам, а з донькою та дружиною. І квитки у нас не загальні, а купейні. Власне, тому й купейні, що з донькою і дружиною, і вечір, і всі потомлені. Заходимо. На одному з наших місць сидить жіночка. Звісно, не треба узагальнювати, жіночка могла бути звідки завгодно, але була, як з'ясувалося з подальшого крику, із Сімферополя. Вона так і сказала: «Від самого Сімферополя їду, а ще такого хамства не бачила». Хамством жіночка назвала наше прохання дозволити нам зайняти місця згідно з купленими квитками. У неї був квиток на верхню полицю.

– Але, жіночко, – спробували пояснити своє хамство ми, оскільки вирішили, що вона якось не так нас зрозуміла. – Нам у касі продали квитки, зокрема й на те місце, де ви сидите, подивіться.

– І що з того? Що я тепер, по-вашому, повинна лізти нагору, бо у вас квиток на мое місце?

У принципі, зі мною рідко буває таке, щоб я зовсім не знав, що сказати. І ось ця бентежна мить настала. «Цікаво, – намагався зібрати докупи розгублені думки я, – квитки наші, а місце її. Щось тут не сходиться». Жіночка тим часом продовжувала обурюватися, мовляв, правду їй казали друзі перед поїздкою, що всі ті западенці страшно хитрі й підступні, і снігу в них серед

зими не допросишся, і ще якісь варіації на тему душевної широти, останньої сорочки і дня перемоги.

Конфлікт розв'язав провідник, флегматично звернувши нашу увагу на кілька порожніх купе у вагоні. Решта дороги промайнула в тиші, і це дало мені можливість зрозуміти, про що я думаю. Схоже, цивілізації бувають двох типів: купейного і загального. Купейні засновані на недоторканності чужого місця, загальні ж – на останній сорочці і широті душевній. І все б воно нічого, якби на цивілізаційних межах не виникав ще якийсь третій – плацкартний – тип буття і свідомості. Нещасливо народженим на такій межі залишається або виробити в собі імунітет до широти душевної, або вшиватися туди, де квитки збігаються з місцями.

Поправна втрата

Вам смішно, а у нас Шуфрич пропав. Нестор Шуфрич. Такий головгрудий, членистоногий, з хрестиком і черевцем. І нарваний, як смерть сапера. Мовби нюхнув. Тому й назвали. Що побачить – на все кидається: мухи, жучки, комарі... А якось джміль у павутинні заплутався. Хтось поміркованіший, зі збереженою критикою, може, перечекав би трохи, подивився б, чим воно без нього закінчиться. Але не наш Нестор: як був топлес, так і поліз хеліцерами розмахувати. Дружина каже, ніби ще й викрикував до джмеля: «давай, підходь по одному!». Вигріб, звичайно, аж педипальпи позаверталися. Потім дві доби в норі відлежувався...

У принципі, ми з дружиною до братів наших менших не дуже. Ну, тобто коли по телевізору показують щось таке пізнавальне про пінгвінів або там про горилу з Берлінського зоо – ми не проти. Тим більше, що у нас і телевізора нема. Але щоб ходити по хаті шерсть збирати, то ми ні, не акцептуємо. У нас і так через день як не друзі-письменники ночують, то друзі-музиканти. Вистачає нам шерсті без домашніх улюбленців. Тому з усієї відомої науці фауни в нашій квартирі лише дві рибки прижилися. Дочка завела. Імена душевні придумала: Мама і Тато. Тепер у специфічні дні криє їх латинськими прислів'ями,

а ті у відповідь ані пари з вуст: купаються собі тихенько і теплі шкарпетки вдягати не змушують. «Беріть приклад», – каже дочка. Не рибкам, ясна річ.

І раптом – Шуфрич. У нас кухонне вікно на церкву виходить. На таку, як треба. Сядеш вранці з кавою, зробиш затяжку – і наче янголи десь над бароковими банями голосом Долорес О'Ріордан виспівують. Але каву спочатку заварити хтось мусить. За що я, власне, і люблю загальнодержавні робочі дні: у робочі дні мусить дружина. Встане, вийде нишком на кухню – і як заверещить! Підриваюся, біжу, бачу: за вікном виблискує шовком півметра в діаметрі павутина, а на ній Нестор погойдується. Точніше, в той момент він просто погойдувався, анонімно. Це вже ми самі його Нестором прозвали – з метою освоєння і подолання в такий спосіб арахнофобії. Хто ж знав, що він – самичка? Бо дорослі самці, виявляється, взагалі мережив не плетуть, а переважно шастають у пошуках любовних пригод.

Зрештою, він, вона – яка в ґендерну епоху різниця? Якщо самець може бути, наприклад, Веркою Сердючкою, то чому самиця не може бути Нестором Шуфричем? Важливіше – що дружині допомогло. Крок за кроком почала моя благовірна все ближче до вікна підходити, питати Нестора, як справи, і взагалі – психотерапія на всю голову. Я думаю, тут, окрім усього іншого, причина ще й ось у чому: на вікні у нас – антимоскітна сітка. І, відповідно, Нестор – хоч би як він у своїх акробатичних етюдах вправлявся – до кухні все одно потрапити не може. А

змиритися з кимось, хто по той бік сітки і в жодному разі на твою територію не залізе, – не так уже й важко. Навіть якщо це Нестор Шуфрич.

У сенсі був. Бо вже тиждень, як нема. Дружина (сам собі не вірю) час від часу поглядає на вікно і тужливо констатує: «Пропав». Я ж як умію намагаюсь її втішати. По-перше, кажу, він би так чи інак не перезимував: не живе ця хрестоносна братія довше, ніж один сезон. А по-друге, не варто зупинятися на досягнутому. Навесні виберемо собі найпаскуднішого, назвемо Табачником і спробуємо приручити. Вдасться – добре, а ні – теж не біда: завжди можна скрутити в тугенький сувій газету «2000» і бодай душу відвести.

Дякуючи за подяку

Поїздив я недавно трохи Україною. Щоправда, не цілою Україною, а лише Західною плюс Київ. І не сам, а з польським письменником Даніелем Одією. У нього книжка в Україні вийшла, «Тартак» називається. Ну, це інша історія, але саме тому я їздив не сам. І добре, що не сам. Бо сам я завжди дуже дратуюся в поїздках Україною – хоч Західною, хоч не Західною. Особливо після поїздок не Україною. То вже й цього разу налаштувався на щось подібне. Навіть гірше, бо ж іноземний гість весь час поряд. Пояснюй йому на кожному кроці, чому бруд, чому хамство, чому туалети, чому водії, чому коаліція... Так ніби я знаю, хто тут за йододефіцит відповідає.

От. І склав я собі з того всього стратегічний план. Чого, думаю, чекати на поблажливі посмішки? Краще зіграти на випередження. Заходимо пообідати, а я відразу: «Ти, – кажу, – на душевність офіціанток не надто розраховуй і харчами не перебирай. Дорога перед нами далека, на голодний шлунок не доїдемо. Єдине, з чим можеш розслабитися, – це рахунок: перевіряй – не перевіряй, все одно обдурять». І так далі. Під час вуличних прогулянок я закликав його дивитися не на фронти з фресками, а на тротуари з фіґлями більш органічного поход-

ження. Всідаючи до потяга, я просив його заздалегідь змиритися з мокрою, зате невипрашною постіллю та з розлюченою, зате негарною провідницею. І головне: «Розумієш, – казав я йому, – ми дуже начитаний народ. Ми перечитали море книжок, тому тепер рідко хто з-поміж нас має терпіння дочитати до кінця есемеску. Коротше, не думай, що на наші зустрічі хтось прийде та ще й придбає на них твою книжку».

Тим часом: офіціантка виявилася привітною, оперативною і порядною, а їжа смачною; приваблива провідниця з жартами позичила нам ніж і склянки, а вранці добровільно принесла каву в купе; на вулицях Даніель жодного разу не вступив у тротуарну ліпнину, натомість був захоплений архітектурою і все примовляв, що варто би проїхатися тим же маршрутом з усілякими німецько-французькими зверхниками, щоб вони нарешті самі побачили, чим, скажімо, Чернівці відрізняються від Чебоксарів. І головне: на зустрічах із ним загалом побувало кількасот переважно молодих людей, які розкуповували його книжку і ставили цілком мудрі запитання. Одне слово, на кожне моє: «подивись, яка гидота», – Даніель відповідав: «подивись, яка краса».

«Знаєш, – сказав він перед від'їздом, – у нас десять років тому було десь так, як тепер у вас». «Але у нас коаліція», – намагався виправдовувати свій песимізм я. – «Забудь про коаліцію. Рано чи пізно люди починають давати собі раду самі, хоч би всі коаліції – скільки їх було, є і буде – перевишались на балконах Верховної Ради». Ми попрощалися, дякуючи одне одному за країну,

яка протягом кількох днів стала ближчою нам обом.

P.S. Ще перед поїздкою я знав, що певна варшавська установа вислала мені рекомендований лист. Повернувшись додому, я знайшов у поштовій скриньці записку від листоноші, мовляв, вас не було, то тепер прийдіть і заберіть. Минув тиждень. Я щодня ходжу на пошту – наразі безрезультатно. Лист десь загубився, «відділ доставки» радить порозмовляти з листоношею, листоноша – з «відділом доставки». Я не нарікаю: Даніель пообіцяв, що за десять років усе налагодиться. Я лише хвилююсь, чи за десять років той лист не втратить своєї актуальності.

Нема з ким говорити

Ностальгія ностальгією, але з'їздити до бабці в село буває корисно і так. Дров нарубати, грядку скопати, покосити, якщо вже сезон. Потім повертаєшся в місто і цілий тиждень сам себе поважаєш. «Ні, – думаєш, – дякувати Богу, далеко мені ще до інтелігента. Пам'ятають ще руки, з якого боку за сокиру братися. Або за косу». І так масуєш демонстративно плече, і зверхньо відповідаєш міським знайомим: «Самі ви від боулінга».

Але щоб повернутися до міста, треба спочатку трохи на зупинці постояти, автобуса дочекатися. І це я люблю найбільше. Віктор Андрійович, до речі, теж село дуже любив. Якщо хтось пам'ятає. Все колискою нації називав і спостерігав там «великий ренесанс». Духовність, незамулені джерела – страшно він це діло акцептував. Ну, а вже як нинішні прийшли до влади, сільський ренесанс перетворився з великого на повний.

Тож стою я, значить, на зупинці. Через дорогу навпроти мене генделик, за мою спиною – також і трохи ліворуч – ще один. Місцеве жіноцтво – котре ще не в Італії – прозвало цей трикутник Бермудським. Але місцеве чоловіцтво – не з боязких. Тому всі, хто ще тримається на ногах, щодня хоробро відчалюють від домашнього

вогнища, без компаса непомильно визначаючи курс. Одне слово, незалежно від пори року і доби, послухати на зупинці завжди є що.

Ось виходить на повітря мій далекий родич сильно за п'ятдесят. Думаю навіть, що сильно за два по сто. Витягає мобільний: «Альо, Галя! Як це де? А ти мене куди посилала? Так я ж іменно в аптеці... Довго? Бо тут якась баба переді мною, пєвчі вже над нею співають, а вона набирає й набирає, нащо їй стільки того лікарства – сам не знаю... Да, скоро буду». Ховає мобільний до кишені, з іншої дістає кілька купюр і зосереджено їх перераховує. Тоді розвертається й зі словами: «Так ніби та аптека хоч раз комусь допомгла», – заходить назад у двері, з яких вийшов.

А треба сказати, що генделик навпроти – найпопулярніший у селі. Щойно трохи розвесниться – власник виносить надвір великий стіл. Жонаті, правда, за тим столом, при дорозі, не дуже люблять засідати: вічно якась гадина побачить і дружині настукає. Навіть в Італію. А холостякам – бермуддя по коліна. Якраз двоє таких там тепер і бенкетує. На горизонті з'являється мій автобус, але поки він змагається з ренесансними ямами, я ще встигаю дослухати діалог:

– Не, ну я понімаю – капіталізм: дорого, але всьо є. Або як були комуністи: нічо нема, зато всьо дешево. А цей, шо це він будує, я тебе питаю? Для яких це, блядь, людей, шоб гречка була така дорога, а її не було? Хоч я ту гречку й не їм, само собою.

– І ти бачиш, яка сволоч, га? Скріз лиш своїх понапихав і всьо. Шо, у нас на весь район уже

нема й одного толкового начальника, щоб нам аж відти йкес привезти? От ти мені скажи: якби він тутво сів зараз коло нас, ти би шо й'му сказав?

– Коло нас? Та пішов він на хуй, я з ним вопше говорити не хочу...

І коли то вже наша культурна «еліта» – всілякі там лавреати, недолавреати і решта гуманітарних порадників – доросте до морального імперативу цих двох сільських п'яничок?

Межі толерантності

Якесь воно таке все заплутане. Взяти того ж фон Трієра. Хоча ні, з фон Трієром це трохи інша історія. Але ось, наприклад, мій товариш студентських років. Я тоді (як, зрештою, і тепер) ніяк не міг визначитися, чи мені світоглядно ближчий Махатма Ганді, а чи все-таки Авґусто Піночет. Натомість мій товариш оголосив, що єдина влада, яку він визнає, – це «влада квітів», і повісив над ліжком портрет Джими Гендрикса. До першої (і останньої в його науковій кар'єрі) сесії товариш пив портвейн, співав під гітару «Імеджин», зазірав, примовляючи «ол ю нід із лав», одногрупницям у душу і зовні дедалі більше нагадував Дженіс Джоплін.

Одне слово, якби ви сказали йому, що попри всі свідомі настанови кожен із нас на несвідомому рівні зберігає свій мінімум расових упереджень, мій товариш лагідно б на вас образився. От і пішли ми з ним якимось до лазні. Взимку. Помилися. Сидимо майже одягнені на лавці, шнуруємося. Відтак товариш пірнає головою у темряву светра. За цей час до сусідньої шафки встигає підійти ледь прикритий рушником чорношкірий чоловік. Його мій товариш і побачив перед собою, вигулькнувши з горловини. Лазебник потім розказував, що відколи працює – ще не чув такого розпачливого крику.

Або, скажімо, мовне питання. Я до своїх Чернівців маю багато претензій, але – ніде правди діти – з лінгвістичною толерантністю тут завжди було не найгірше. Як писала Роза Ауслендер, у нас навіть «дзеркальний короп приправлений перцем мовчав п'ятьма мовами». Ну, п'ять – це нам сьогодні забагато, п'ятьма ми справді хіба що мовчати потрафимо. Як коропи. Але бодай зо три порядний чернівчанин знати мусить. І не лише знати, а й усміхнено відповідати тією мовою, якою до нього звернулися.

Це я не до того, які Чернівці хороші (бо не дуже), а до того, що різномов'ям у принципі і російськомов'ям зокрема нашого брата не злякаєш. Та що там: я взагалі люблю російську мову. Коли нею розмовляють росіяни. Пригадую, були ми одного разу з моєю тоді ще малолітньою дочкою на вечорі Віктора Єрофєєва. Дочка послухала і каже: «Тату, а російська мова така, виявляється, гарна». «Гарна, – не заперечую я. – Доки не потрапить до рота нашим депутатам і телеведучим, які свій аденоїдний прононс і гібридну артикуляцію намагаються видати за щось велике і могутнє». Менше з тим: чернівецьке російськомовлення так само компенсує лексичну скутість фонетичною розв'язністю, тож мої – колись професійні – вуха давно з цим змирилися.

І тепер нарешті можна перейти до теми. З'їздив я нещодавно у приємному інтернаціональному товаристві до Харкова. Доповіді, питання, дискусії – все це добре, але треба й міру знати. Заходимо в забігайлівку. Забігайлівка думає, що вона – ресторан, бо викладена білим

мармуром. Офіціантом виявляється... як би його політкоректно назвати? Хай буде – афрохарків'янин. Мій приятель – не той, що в лазні мився, а зовсім інший, есеїст і перекладач – вільно розмовляє німецькою, польською, англійською і російською, але, думаючи, що він все ще в Україні, звертається до офіціанта українською. У відповідь офіціант зневажливо кривить губи і повчальним тоном повідомляє, що «гарбузних супов» у них не варять. Токмо тиквенніє. Приятель занурюється в меню. За хвилю десь удвічі молодшому від мого приятеля афрохарків'янину набридає чекати. Знову склавши губи у чванливу посмішку, він запитує: «Ну што, апроделілись, юноша?».

За жодних обставин я ніколи не проголосую за політиків-ксенофобів і тим більше не візьму участі у репресіях проти «чужинців» – хоч легальних, хоч нелегальних. Але коли розгнівана юрба гнати вулицею конкретно цього офіціанта, я навряд чи ризикну життям заради його порятунку.

50 відсотків рації

Якийсь я такий нерішучий, що маю купу друзів. Рішучі вміють визначатися зі своїми принципами і не товаришувати з тими, хто цим принципам не відповідає. А я ні. Тому серед моїх друзів чи бодай приятелів трапляються і ліві, і праві, і сепаратисти, і соборники, і націоналісти, і ліберали, і навіть вихідці з Донбасу – щоправда, не з тих, кому є за що дякувати.

І оце днями зійшлися зі мною за одним столом – скажімо так – радикал і пацифіст. Ну і, звичайно, після третьої закурили та й почали про політику. Причому, почав пацифіст, який того вечора був налаштований радикально. А радикал, навпаки, намагався відбивати словесні удари опонента пацифістично. Я ж тим часом тільки мотав головою, як тенісний суддя. Але судити – не судив.

Що характерно: особливих стратегічних розбіжностей між пацифістом і радикалом немає. Обое кажуть на нинішнього президента «так званий» і жоден не сприймає нинішню владу за свою. Інша справа – тактичні питання. Гупаючи кулаком по столі, пацифіст вимагав суворого дотримання тактики ненасильницького спротиву. Радикал на це сором'язливо усміхався і тихо мріяв про стовпи ліній електропередач, оздоблені депутатами, міністрами і рештою народних

улюбленців. Тоді пацифіст закричав, що такими жартами ми самі провокуємо їх ще сильніше закручувати гайки, бо дебіли жартів не розуміють. А радикал відповів, що гайки вони закручують і без наших провокацій, бо на те вони й дебіли. Після чого я, щоб не мовчати, як на чужому похороні, розказав історійку про свого прадіда.

Прадід мій – не той, що загинув у Польщі, а той, що ніде не загинув і дожив до народження правнука – пройшов обидві світові війни. На першій він був вояком австрійської армії і потрапив у полон до росіян, де вивчив російську мову. Між війнами село опинилося у складі Румунії, тож довелося вивчити й румунську. На другу війну його мобілізували вже совети, і він потрапив у полон до німців, чю мову і так давно знав. З німецького полону прадід повертався довго і пішки, тому, крім тифу, підчепив дорогою ще по сотні слів із мов кількох принагідних народів.

Маючи такий життєвий досвід, прадід виробив собі миролюбний світогляд. Зокрема, на запитання, як йому в усьому тому вдалося вижити, відповідав, що твердо знає одне: солдат на війні мусить стріляти. Але навіть на війні і навіть солдат не мусить нікого вбивати. Тому він, прадід, завжди під час бою стріляв угору.

– Ех, тату, – докоряв моему прадіду мій дід, – а якби всі отак воювали, як ви?

– Якби всі, – відказував прадід, – то ніхто би й не воював.

В його розповідях про війну ніколи не було місця для подвигів. Зате був один дивовижний перекур. Випадок цей виглядає так по-літературному, аж не дуже віриться. А може, прадід і

справді його вигадав. Коротше, одного разу перед наступом «наші», як і належить, провели артпідготовку. І, як то нерідко бувало з «нашими» артпідготовками, накрили нею і чужих, і своїх. Дочекавшись кінця землетрусу і виверження тисяч осколкових вулканів, прадід випорпався з окопу і побачив, що йти в атаку вже немає ні кому, ні на кого. Поблукавши з годину між розкиданих довкола рук і ніг, він нарешті наштовхнувся на одного-єдиного вцілілого німця. Обое були озброєні, але обом більше хотілося курити. Німець пригостив прадіда цигаркою, прадід простягнув німцю запалений сірник. Потім вони побалакали, позгадували залишених вдома жінок і дітей, трохи поплакали, потисли один одному руки – і розійшлися у різні боки від лінії фронту.

– Бачиш, – сказав паціфіст, – протистояння без насилля є набагато ефективнішим.

– Так, – погодився радикал, – але хіба що з німцями і тільки після артпідготовки.

Мені залишалося нерішуче визнати, що кожен із них має рацію.

Не бачили справжніх

Мій добрий друг і не гірший письменник Юрко – той, без чиїх текстів тяжко упосліджені природою інтернетні коментатори втратили б залишки життєвої мотивації – сказав колись фразу, що стала крилатою. Точніше, не сказав, а написав у листі до польських знайомих. А ще точніше, фраз таких у нього є багато, але мені тут потрібна лише ця.

Отже, діло було десь під кінець літа 2006 року. Польща і так уже мала не найкращого, як багато хто тоді думав, президента – і раптом отримала зовсім поганого, як багато хто дотепер думає, прем'єр-міністра. Тим часом у нас, нагадаю, мало того, що президентом числився Ющенко, то він ще й підписав з Януковичем якийсь універсал чи як той убогий папірець називався. Після чого висунув останнього на прем'єрський пост. У сенсі не папірець, а Януковича. І ось на тлі цих карколомних політичних комбінацій польські знайомі надіслали Юркові мейла. Мовляв, як ви там, браття, бо у нас – комплетна дупа. На що Юрко їм: «Е, кохані, ви просто ще справжньої дупи не бачили».

А тепер одна моя, так би мовити, маленька родичка вчиться в Америці. Тобто родичка вона мені велика, найбільша з можливих, але сама, як я хотів би думати, ще маленька. Американці,

до речі, теж так вважають. У них дуже з цим строго. Вони вам, якщо ви школярик, не те що пива не продадуть, а навіть увійти до такої крамниці не дозволять. Та що там пиво, коли я особисто, залишивши раз у готелі паспорт, не зміг у забутій Голлівудом і подібній до наших райцентрів дірі пачку сигарет купити.

Повернімося однак до теми. Як уже зрозуміло, родичка моя тимчасово вчиться в американській школі. У звичайній державній школі без усіляких потенційних сенаторів і Нобелівських лавреатів. Викладають у таких школах теж в основному не гарвардські випускники. Що не заважає малій отримувати перманентне задоволення від навчального процесу. Бо, по-перше, загальна кількість предметів на семестр у них – сім, а не як у нас. По-друге, предмети ці вибирають самі учні. Тож той (та), хто знає, що, скажімо, з фізикою-хімією йому в житті не по дорозі, записується, приміром, на ораторське мистецтво і театр. Або на гончарство й оформлення альбомів. Це не гуртки, це так у їхньому щоденному розкладі уроки називаються.

По-третє ж, треба знати, як ті уроки проводяться. Зокрема – так званий *government*, себто «урядування» чи, може, «державне управління». Щось таке. І на уроках із цього «ґавнменту» вчителі на прикладах передвиборних роликів, агітаційних листівок та іншого псевдоінформаційного сміття демонструють учням, як їх згодом, у дорослому житті, намагатимуться дурити політики. Інакше кажучи, ці вчителі допомагають майбутнім виборцям зрозуміти, що любити батьківщину означає не вірити хитро зробленим

аферистам, які вдають із себе простих хлопців або великих патріотів, або обіцяють швидке покращення, або залякують вас перемогою своїх опонентів, або посиляються на підтримку відомих людей, або тиснуть на ваш мозок соціопитуваннями тощо. І контрольна робота: виготовити політичну рекламу з використанням усіх маніпулятивних прийомів, жертвою яких ви теоретично можете стати.

Серед іншого наочного приладдя учителька моєї маленької родички принесла якось на урок плакат одного з попередніх президентів США. «Як вам, – запитала вчителька, – цей спрямований в американську далечінь ідіотичний погляд на тлі національного прапора?». «Е, – відповіла моя маленька родичка, – ви просто ще справжніх ідіотів не бачили».

Бармен Льоша

– *И вот вы меня опять удивили, а я вас за это сразу узнал.*

– А я спочатку вас відразу впізнав, і саме цим ви мене здивували.

– *Дайкири?*

– Папа добре.

І в такий ото спосіб, після восьмирічної перерви, відновилося моє знайомство з барменом Льошею.

З різних причин ні Європа, ні Туреччина, ні Крим нашій родині цього літа не світили. Залишалася Україна. Тобто Затока. І тут ми згадали, як добре нам колись відпочивалося в халупці нічим не примітної бази майже на самому вістрі Будацької коси. Халупки стояли там безпосередньо на пляжі, а це, власне, і є моя головна вимога до моря. Бо коли хоч би й не халупки стоять не на пляжі, тоді на пляж треба збиратися. А перш ніж збиратися, треба випити кави й закурити. А коли вже вип'єш кави, покуриш, збереш підстилки і всіляке таке, виявляється, що до сніданку менше години, і ходити туди-сюди немає сенсу. А після сніданку пляж рясно заростає квітами життя – і день, вважай, пропав.

Інша справа – халупка на пляжі. О 6-й ранку очі розліпиш і поплив. Або й навпаки. І до сніданку так наплаваєшся, що решту дня можеш із чистим

сумлінням ховатися в тіні Льошиного бару. Ну гаразд, не цілу решту. Ще разок-другий побродиш між тілами, дискусій послухаєш:

– Синку, посидь трохи, обсохни. Он, дивись, кораблик.

– Де?

– Тамо, глухий чи що?

– Мамо, це не кораблик, це катамаран.

– Коротше, у воду полізеш – уб'ю!

Але увечері вже точно – до Льоші, чий бар так вдало пришвартований між корпусами, що життєрадісний ідіотизм навколишніх дискотек до нього не долинає. А якби й долинав, то Льоша завжди протиставить йому якийсь *Аквариум* чи *Машину времени*. Бо Льоша любить старий російський рок. Та й чого би звільнений у запас капітан російської армії і взагалі громадянин Росії мав його не любити? Я теж колись багато такого слухав. Зрештою, якщо попросити, то замість російського року Льоша знайде для вас американський джаз. І з поправкою на погодні умови та ваш настрій сам підшукає у бортовому журналі відповідний коктейль. Може, навіть і Молотова.

...Вісім років мов хвиля з берега злизала – і ми знову тут. Притлумивши страх розчарування, я починаю обхід території. Халупки на місці – красаота. А що на пляжі? «Плачеш, плачеш! А як я казала не лізти, то ти не плакав, тільки ліз і ліз». Порядок. Туалет, умивальник, душ – також без видимих змін. Тепер обережно обійти їдаленьку з лівого боку... Є!

– Привіт, – кажу. – Давненько я у вас антиспекотних коктейлів не замовляв.

– *И вот вы меня опять удивили...*

Потім, після дайкірі, Льоша зізнався, що здивував його – і допоміг мене впізнати – викличний дисонанс між моєю індо-іранською зовнішністю та *чистейшей украинской речью*. Потім, після суміші «імені Джеймса Івановича Бонда», я похвалив Льошу за те, як він вимовляє зовсім не прості для російського офіцера «смачного» і «ще чогось бажаєте». Потім, під просто «джим бім», Льоша розповів про свою службу на кордоні з Китаєм. Потім, під «бетон», я погодився з усім, що Льоша сказав про Ющенка, а він – з усім, що я сказав про Януковича. Потім, під *шелковые трусики*, ми трохи послушали *Аквариум* і *Машину времени* та понарікали, як іноді потраплять скурвитися *герои вчерашних дней*. Потім Льоша збігав за гітарою і далі наливав, плутаючи рецепти. Я ж йому, плутаючи акорди, грав «Плач Єремії» і «Мертвого Півня»...

А більше, наскільки пригадую, нічого доброго в історії російсько-українських стосунків і не було.

Не дурніший за ворону

Мій колишній однокласник Боря сьогодні слугує прикладом для решти села. Тобто якраз не слугує, бо решта села на його приклад уваги практично не звертає і лише відмахується від своїх – так, котрі ще не в Італії – жінок, коли ті знову заводять похвали на Борину адресу.

А треба сказати, що таким роботящим і непитущим Боря був не завжди. Бо ще не так давно він тільки те й робив, що похмелявся. Але, прокинувшись якимось під вечір у рідних бур'янах, раптом не без подиву зауважив, що має вдома доведену до межі самогубства дружину і двох голодних діточок. Кілька днів Боря пролежав у важкій задумі, нарешті підвівся, поголився як зміг, одягнув великодню сорочку і поїхав до міста «кодуватися».

І відтоді – як відрубало. День за днем почав чоловік приходити до тями: то покосить під плотом, то сам пліт направить, то хлів підлатає. Так що тепер у Борі господарство – куди там Безрадичам: і сад, і город, і свині, й корови, і свій тракторець, не кажучи вже про рум'яних діточок і щасливу дружину.

А ще раз треба сказати, що в школі Боря не дуже вчився. Настільки не дуже, що класі в четвертому педколектив одностайно не витримав і вирішив здати його в спецінтернат. Не знаю

точно, як це робиться, але пам'ятаю, що класна керівничка прихопила на підмогу вчителя фізкультури – і вони удвох повезли Боря в райцентр на комісію. Удвох і привезли назад. Як бачу: граємо ми біля школи у футбол, а вони разом ідуть від зупинки. Учителі по боках такі засмучені-засмучені, а Боря між ними – такий веселий-веселий: «Не взяли!» – кричить.

Ми, звичайно, про м'яч відразу забули, оточили товариша, мовляв, давай розкажуй, що там було, як ти спався? «Що-що, – відповідає Боря. – Прибацані якісь. Про ворону розпитували».

– Про яку ворону?

– Ну, ніби коло купи гравію стоїть банка, а в ній – трохи води. І тут прилітає ворона, і починає дзьобом вибирати з тої купи камінці і кидати в банку. Ну і, тіпа, нащо вона це робить.

– А ти їм що?

– Таж пити хоче! Кидає, щоб вода піднялася.

І власне після цих слів мій майбутній кум Василь – так, той, що ми з ним потім на «Явах» парубкували – сказав епохальну фразу: «Бляха, Борька, то ти, виходить, не дурніший за ту ворону?».

А оце днями Віктор Андрійович Ющенко прес-конференцію дав. На вибори йде. Не заради себе, а заради перемоги проекту. Тому скромно погоджується на вісімдесят восьме місце у списку. Але не боїться, бо, об'єднавшись із такими політичними гігантами, як «Просвіта» чи, наприклад, Спілка майстрів народного мистецтва України, перекоаний, що набере набагато більше, ніж 5%. Крім того, Віктор Андрійович

відзначив наступ у країні дискомфорту, попросив не плутати валянки з біполярністю і категорично відмовився – цитую – «від того, щоб здача крові відбувалася односторонньо». Щодо інших нагальних проблем сьогодення, то найбільше занепокоєння у Ющенка викликають «синдром кочубеївщини» і «сюрреалізм». Останній, якби хтось не знав, це коли «вмикаєш телевізор, вмикаєш газети – зранку до вечора розповідається, як успішно реалізуються соціальні програми»...

Сиджу тепер і думаю: господарство господарством, але з біполярністю, синдромом і сюрреалізмом мій колишній однокласник радше так хвацько б не впорався. Щоправда, воно йому й не треба. Інша справа – ворона, банка і купа гравію. Цікаво було би послухати, як дає собі з ними раду мій колишній президент.

A Christmas Carol

Почати з того, що Вітющ склеїв політичні ласти, а точніше, ніколи їх і не розклеював. Єдине, що йому вдалося, – це намовити свого, як тоді здавалося, антагоніста Вітяна до участі в трансрегіональному СП з розведення лохів на соборність. Однак невдовзі Вітян – дарма, що був тупішим за шахтарську каску – заввиграшки розвів самого Вітюща й усунув його від усього. Щоправда, Вітющ не надто й засмутився, бо зміг нарешті зайнятися тим, до чого завжди лежала його трипільська душа: сидіти цілими днями на ґанку, зрідка переводячи розімлілий погляд з коханих вуликів на білого європейського бичка, побрехеньками про якого він любив колись розважати своїх маленьких співвітчизників.

І так би воно все собі йшло і нічим не закінчилось, якби це було реалістичне оповідання. Але на те вона й казкова різдвяна історія, щоб навіть лузер Вітющ міг одного разу ні сіло ні впало припертися на Святвечір у заміський палац Вітяна і сказати: «Любий друже, нічого не питай, тільки слухай. Я профакав, – англомовна дружина Вітюща навчила його, що правильно вимовляти «профакав», а не «профукав», – отже, я профакав усе, що було можна, ти ж тепер узявся й за те, чого не можна. І декому крутішому за тебе (повір, що бувають і такі) це не дуже

подобається. Коротше, матимеш цієї ночі важливих гостей. А поза тим – Христос рождається!». «..... на ...», – відповів Вітян, мовби натякаючи, що, крім вінків і яєць, нічого не боїться і взагалі належить до іншого патріархату.

По цих словах Вітющ розтанув у межигірській темряві, а Вітян зручно вмовстився перед телевизором. Але рівно опівночі, непомітно прошмигнувши повз сорок тисяч озброєних протиракетними комплексами охоронців, перед Вітяном постав Дух Минулого. Дух змахнув чарівним пультом – і на екрані замість звичного в різдвяну ніч Савіка Шустера з'явився майже інопланетний краєвид – весь, як стверджував закадровий голос, у «чебрецах да ковилях». Потім камера відшукала загублену в териконах школу. Діти, зосереджено висолопивши язички, перемальовували з дошки палички й кружечки. Позаду школи якийсь малолітній гопник ховався у ковилі і курив чебрець або навпаки. Потім екран розділився навпіл: у лівій його частині діти зростали, вчилися знаходити на мапі держави і міста, читали Чехова з Ахматовою... У правій замиготіли якісь громадські вбиральні, шапки, годинники, виправні колонії, ґебісти й автобази. Від побаченого Вітян розплакався, та так – плачучи – і заснув.

Розбудив його наступний гість – Дух Теперішнього, який переніс Вітяна до найпонтівішого в історії повітроплавства гелікоптера й зі швидкістю незнаной нашому героєві думки здійняв його в небо над батьківщиною. Відтак Дух натягнув на Вітяна навушники: апаратура, якою

був нафарширований гелікоптер, давала можливість підслухати все, що говорилося внизу. Багато різного чув на своєму віку Вітян, не одну зону стоптав, не одну селекторну нараду провів, але й уявити собі не міг, скільки способів фул-контактної любові бажають йому люди у новозбудованій країні вже сьогодні. Заридав Вітян від сорому, розгаратав безутішною головою дошку приладів – і знепритомнів.

А коли прийшов до тями, уздрів перед собою третього Духа – Духа Майбутнього. І завів його Дух на цвинтар, і вказав, куди дивитися. Багато різного бачив у житті Вітян, чимало й наковтався, доки доповз до вершин влади, але щоб стільки гівна могло поміститися на одній убогій могилці – не повірив би. Здогадався Вітян, чиє ім'я вирізьблене на камені і чимдуж помчав на головний телеканал СБУ.

І звернувся Вітян у прямому різдвяному ефірі до народу, й оголосив про добровільну відставку. Палац свій він віддав під санаторій для жертв політичних репресій, а сам накупив зошитів і записався у перший клас. Учителька його дуже хвалить: школу Вітян не прогулює, старається, вже встигає від дзвінка до дзвінка виписати цілу букву «Ф». А як ніхто не заважає, то й дві.

Віта Бревіс

(перебране)

Лупати сю стіну?

Ну що, була я в тім Берліні. І дві речі, які мене там найбільше вразили, – це Берлінська стіна під ногами і ананаси по 75 центів у мені. Стою, розумієте, оченятами своїми карими блимаю: звідкіля воно таке? Клімат у них ніби не тепліший від нашого, заробляють, гади, – дай Боже додому донести, а ананаси – по 75 центів. Та якби ж то лише ананаси. Ананаси – це таке діло, що на цім світі можна якось трохи протриматися і без ананасів. На відміну від м'яса.

Але ж там і м'ясо дешеве! Цілком пристойний обід у цілком пристойному ресторанчику з'їсться за чотири-п'ять євро. А якщо ти розумово неповносправний або український письменник, то й за три. Я сама була свідком. Заходить один наш: «Гутен таґ, каже, буржуї, дайте поїсти». Буржуї бачать: людина в кедах, з червоною зіркою на торбі – видно, що зібралася на війну з капіталом, а якщо й оголошує тимчасові перемир'я, то лише щоб поїсти і гонорар забрати. І все. У сенсі, що німці відразу, без демагогії, наклали хавчику, та не біґмаків якихось, а тазик салату, м'яса, картоплі: бітте, кажуть, з вас три євро, позаяк ви зайняті святою справою копання могили нашому несправедливому устрою, то вам належиться знижка, вкусно.

Або, наприклад, панки. Ще вдень то не дуже: певно, відсипаються. Але як стемніє – таке враження, ніби в Берліні лиш вони і є. Отут – Бранденбурзькі ворота, отамо – Райхстаг, а решта – панки. І що характерно: всі з псами. А я псів дуже люблю. То вже й до панків симпатією пройнялася. Це ж треба, думаю, які ніжні душі у цих суворої долі людей. Ну от, прошу, сидить така окраса соціуму в алюмінієвих майтках посеред вулиці: в носі підкова, у вухах гантелі, обабіч ірокеза – зразки наскельного малярства, одне слово – страшнуvато. На перший погляд. Але вільною від бляшанки з пивом рукою цей (чи ця?) хрестоносець нашого сьогodenня погладжує здоровенного пса. І всі в результаті задоволені: пси – бо їх хтось гладить, перехожі – бо пригладжені пси на них не гавкають, і я – бо маю про що писати. Та, як виявилось, найбільше задоволені самі панки. Бо ворожа держава їм платить за кожну забрану з притулку бездомну тварину. Тобто один такий усиновлений пес на свій соціал може утримувати родину з кількох панків. Ще й особисто псові трохи на харчування залишається.

Ну, про всіляке таке я ще довго можу розповідати. Тобто про низькі ціни, високі прибутки, широкий вибір і безтурботні аншлаги за столиками вуличних кнайп. Особливо ж – про атмосферу свободи і ввічливого невтручання. Глянеш ліворуч – синагога, праворуч – бордель, позад тебе – церква, перед носом – піп-шоу. Вибирай, що твоїм релігійним поглядам більше відповідає.

А вже які ті німці терплячі, то це на мою гарячу голову взагалі не налазить. І не лише у

ставленні до того газпромівського трубача Шрьодера, якого вони досі не повісили, а й, наприклад, щодо літератури. От ви, скажімо, що собі уявляєте, коли чуєте вираз «літературний вечір»? Правильно: вийде на сцену письменник, п'ять хвилин щось прочитає на тлі шарудіння, побулькування і дзижчання залу, якщо вдасться – пожартує, відповість на питання, де дістав ґрант і чому без обручки, та й цьом-па-па, пора на пиво. Інша справа – німецький літературний вечір. Там спочатку слово візьме професор філології і протягом години спробує стисло розповісти публіці про характерні особливості творчої манери заявленого письменника. Відтак сам автор прочитає зо дві-три повісті, причому, якщо це іноземний автор, то він їх прочитає рідною мовою, потім найнятий німецький актор прочитає з інтонацією переклад, а вже по тому всьому почнеться спілкування з глядачами, які, до речі, не просто так прийшли, а заплатили за вхід більше, ніж у них коштує згаданий обід, а у нас – презентована книжка. Я на одному такому вечорі була: якраз наш, український, автор презентувався. Всадовили бідаку на помаранчеву надувну подушку – і давай розпитувати: що нині відбувається в українській політиці? а що в культурі? а чи буде колись таке, щоб українська держава допомогла німецькій пропагувати в Німеччині українських письменників? Наш, ясна річ, розлютився, кричить, з подушки падає. А німці – ніби так і треба. Натюрліх, кажуть, ми вас розуміємо, перехідний період, дозвольте автограф. Свята публіка.

А тепер повернімося до теми. Тобто і письменники, й ананаси (піднесене, так би мовити, й земне) – це добре. Але не завадило б зрозуміти, чому у них воно все якщо й не ідеально, то принаймні краще, ніж у нас. Мушу, правда, попередити, що я і політологія – речі не зовсім сумісні. Мені й наречений іноді каже: «Віто, я тебе кохатиму вічно, тільки не пхайся в те, чого не розумієш. Пиши оно про косметику». Гарзд, кажу, з косметикою у них також гут. І мені особисто дуже хочеться знати, звідки весь цей гут береться.

Так от, якраз у листопаді минула чергова річниця падіння Берлінського муру. Символічне свято злуки, яке невдовзі переросло в юридичний факт соборності. Німці переважно з цього приводу радіють, бо вважають попередній – повоєнний – поділ Німеччини трагедією. Ніби логічно: коли частина твоєї країни перетворюється на зону впливу товариша Сталіна – це таки трагедія. Але, приставала я до знайомих з-поміж них, уявіть собі, що Німеччина залишилася б єдиною і при цьому вся потрапила під СРСР. Що гірше? Чи не тому ви змогли відродитися і досягти нових економічних та культурних вершин, що врятували бодай ту частину країни, яку можна було врятувати? Отож. А згодом, коли з'явилася відповідна геополітична можливість і стало остаточно зрозуміло, який шлях кращий, ви завалили роздільний мур і знову зійшлися до купи.

На це я і натякаю тепер нашим політологам. Хай буде, що я дурна, але ніж отак, порозумному, перетворитися на суцільну зону

впливу товариша Путіна, то вже краще розділитися і дати можливість кожній частині піти в той бік, який їй більше подобається. А за якихось 40-50 років подивимося, хто куди дійшов, і знову поговоримо про соборність.

Бездуховність по-американськи

Ніби відомо: Америка, макдональдс, бездуховність... А я вам скажу, що за майже місяць перебування там жодного разу до жодних макдональдсів не заходила. Бо є куди заходити. Візьмемо, до прикладу, місто Вашингтон, округ Коламбія. І ось у цьому місті від самого Капітолію до самого меморіалу Лінкольна простягається так званий Національний Мол. Це я до того веду, що коли мені хтось тепер починає говорити про американську бездуховність, я відразу запитую: мій любий трипільський друже, а Національний Мол у Вашингтоні ти ретельно дослідив? Бо якщо не дуже ретельно, то давай краще згадаємо наші музеї, бібліотеки, пам'ятники і разом проаналізуємо естетичні смаки нашого духовного народу та його високодуховної влади. А ще краще – на вашингтонському тлі – нічого такого не згадувати й сидіти тихо.

Отож, обабіч Молю стоять музеї: історії, природи, космосу, Голокосту, Національна галерея, інститут Смітсона – одне слово, десятки безкоштовних музеїв, де зібрані шедеври й раритети з усього світу. Спочатку я вирішила записувати все, що бачу: Джотто, Рафаель, Леонардо да Вінчі, Ботічеллі, Тіціан, Бош (якого наші духовні сусіди Босхом називають), Рубенс, ван Дейк, Рембрандт, Дюрер, Вермеєр, Ель

Греко, Веласкес, Гойя, Констебль, Мане, Моне, Сезан, Ренуар, Деґа, Ґоґен, ван Ґоґ, Пікассо, Матісс, Далі, Ворґол... Потім думаю: який сенс переписувати короткий зміст енциклопедій? Легше прямо сказати: бачила все. Плюс античне мистецтво, плюс мистецтво азійське, африканське, індіанське... Три дні безпробудно пролазила Молом, не заплатила ані цента і побачила все, про що коли-небудь чула, а ще більше такого, про що й не чула ніколи. І як це так, що воно все безкоштовне у цьому лігві наживи й чистогану? А так, що бездуховна американська держава від самого початку постановила: культура загалом і мистецтво зокрема виконують потужну виховну функцію, а тому громадяни Америки (та вже за компанію і гості) повинні мати до цього діла вільний доступ. І що прикметно: мають.

Тут-таки, неподалік, стоїть собі Бібліотека Конґресу. Тобто стоїть якраз не собі, а людям. Заходжу. «Як тут у вас, питаю, є щось почитати?» – «Та є трохи». – «А конкретніше?» – «А конкретніше, відповідає бібліотека, в межах ста п'ятдесяти мільйонів найменувань замовлення виконується протягом доби». – «Ага, кажу, але українською мовою книжок, певно, нема?» – «Як це нема? Для чого б ми тоді оплачували роботу своїх агентів по цілому світі?». Ну, думаю, що Бог дасть: «То, може, питаю, у вас і брошура мого нареченого є?» – «Ясно, що є» – «А от, ви тільки не ображайтеся, продовжую марудити я, але на фіґа бібліотеці американського Конґресу брошура мого нареченого?» – «Бо така була ідея нашого батька-засновника Томаса Джефферсона:

в бібліотеці Конгресу мусить бути все, чим потенційно може зацікавитися американський конгресмен. А американський конгресмен потенційно мусить цікавитися всім». Такий ось бездуховний підхід.

До речі, про Конгрес. Увійти в його приміщення значно простіше, ніж навіть на територію... ні, не Верховної Ради, а, скажімо, того провінційного університету, в якому мій наречений має щастя протринькувати найкращі роки життя. Якось у них так заведено, що пітекантропів вони на входах не ставлять. У сенсі ставлять, але не пітекантропів. Показуєш охоронцям свою торбу, мовляв, жодної зброї, я просто так зайшла – і йдеш куди хочеш. Бо питати тебе, куди саме ти йдеш – це не їхня вахтерська справа. Бо ти – народ, якого правди сила, а отже, маєш право кожної миті перевірити, чим тут займаються твої слуги. Тим часом слуги (це я зараз про Палату Представників, до Сенату не заходила – брехати не буду) їздять на роботу громадським транспортом і тримають двері своїх кабінетів відчиненими для відвідувачів. А ти простуєш коридором і таблички читаєш: ану, де тут той, що обіцяв цілодобову гарячу воду і новий шкільний автобус? «Хелоу!» – кажу в перші-ліпші двері. «Чим я можу вам допомогти, мем?» – відказують мені звідти, як у кіні. «А що, питаю на порозі, електорат отако може спокійно собі приїхати у Вашингтон і побалакати зі своїм депутатом?» – «Може, відповідає помічник депутата, але навіщо йому їздити? Депутат же тут не живе, у нього тут ні хати, ні корови, він лише під час сесії у Вашингтоні тусується, а так,

на постійно, депутат у себе в окрузі працює, виборцям зручніше там з ним зустрічатися. Ви, наприклад, з якого округу, мем?». Та йди ти, думаю, в Алабаму: я з такого, наприклад, округу, сер, що давно мрію зустріти своїх депутатів на цвинтарі.

А цвинтар, як на те, – також цікава тема. «Дорогу на Арлінгтон» бачили? Я теж ні. Але в Арлінгтоні (це якщо будете їхати від меморіалу Лінкольна через річку Потомак, то за мостом беріть праворуч, бо ліворуч – потрапите в Пентагон) розташований знаменитий військовий цвинтар. А на цвинтарі – триста тисяч абсолютно однакових надгробків. Як співалося в тій пісні: «і генерал, і рядовий». Різниця лише в тому, що у нас так співали, а в них так ховали. Бо на їхню – бездуховну – думку, всі полегли за вітчизну є рівними серед рівних і заслуговують на однакове – з боку вітчизни – вшанування. Приходиш досвіта у День Пам'яті на цвинтар – і бачиш: чийсь невидимі руки вже подбали за ніч, щоб перед кожним надгробком стояв національний прапорець. Не те щоб я була великою фанаткою всілякої офіційної символіки, але 300 000 національних прапорів – воно таки навіює щось патріотичне.

Тож нарешті – про патріотизм. Що американці є неабиякими патріотами – це ви й самі знаєте. Але, можливо, не всі знають, що їхній патріотизм зовсім не є таким тупоголовим, як іноді видається бабці-Європі. Принаймні людям, з якими мені довелося розмовляти, було так само соромно за їхнього президента, як мені за мого. Ми навіть трохи посперечалися, бо вони мені

кажуть: «Що там ваш? От наш бомбардує пам'ятки шумерської культури, а сам такий дурний, що навіть бублик не годен спокійно доїсти: давиться». А я їм: «Що там ваші бублики? От наш усі свої війни програє ще задовго до їх початку». Ну, це так, ліричний відступ. А по суті ми, сподіваюся, продовжимо наступного разу.

А курці просо

Пам'ятаєте, минулого разу я обіцяла продовжити розповідь про Америку? То я вам скажу, що ви є наївні люди, якщо вірите дівочим обіцянкам. Бо я передумала. Ну, може, не назавжди, може, ми ще колись повернемося й до Америки. Але не сьогодні. Бо сьогодні мене більше хвилює доля України. Від самого ранку. От як зранку прочитала розмову Тараса Прохаська з Ярославом Грицаком в «Іншому форматі», так і розхвилювалася. Воно, звичайно, трохи невчасно: розмова записувалася три роки тому, то ніби тоді й треба було хвилюватися. Це з одного боку. А з іншого – основної своєї тези Грицак досі не зрікся і, здається, не збирається.

Ні, як до історика у мене до пана Ярослава претензій нема. Навіть навпаки: суцільний респект. Мені й наречений завжди каже: дивися, каже, Віто, і вчися. Актуальність, новизна, виважений ревізіонізм – усе, що хочеш. І правду ж каже. Але знаєте, що я зауважила? Чоловіки – це такі істоти, що й наймудріші з-поміж них мусять мати якусь обсеію. Один тещу поб'є, жінку в пивниці закриє, а таки піде на Святвечір рибу ловити; інший до ранку не дотягне, якщо не довідається, як у чвертьфіналі кубка Молдови «Зімбрул» з «Тілігулом» зіграв; ще інший засідання Верховної Ради слухає...

Ну, і щось подібне з Ярославом Грицаком відбувається. Вже його і просили, і совістили, і Микола Юркович Рябчук цілу книжку «Дві України» йому написав. А Грицак знай своєї: які дві України? Нема ніяких двох Україн. Хоч кілок мені на голові тешить, а Україна одна. Я, каже, навіть іноді вийду на зупинку – і плутаюся: де це я – у Львові чи в Донецьку, в Луганську чи в Івано-Франківську? У них, каже, вулиця Леніна – і в нас Степана Бандери, вони на Різдво частушки співають – і ми колядуємо, вони по-російськи – і ми по-українськи. Де ж тут, каже, дві України?

Що, почнете зараз заперечувати, мовляв, дослівно Грицак цього не говорив? Не говорив. Але логіка його відстоювання єдності України саме така. Тобто мовні, культурні, релігійні, історичні розбіжності, а також різні візії майбутнього, діаметрально протилежні зовнішньополітичні преференції – усе це для пана Ярослава речі другорядні. А що ж головне? А головне – повертаємося до «Іншого формату» – те, що Грицак разом із закордонними колегами провів порівняльне дослідження Донецька, Львова і Вроцлава під кутом зору довіри до чинних у державі інституцій. Наприклад, до банків. І з'ясувалося, що львів'яни та донеччани несуть гроші до того банку, в якому працює хтось із їхніх родичів чи друзів, а мешканці Вроцлава – просто до банку з доброю репутацією. Звідси висновок: «за типом довіри Львів значно ближчий до Донецька, ніж до Вроцлава». І цей тип довіри (тобто якраз недовіри до держави) – принципово совковий.

Глибоке дослідження. Я би ще запропонувала кілька. Наприклад, можна порівняти Вермонт, Красноярський край і Каліфорнію з метою встановити, де люди взимку ходять у шапках, а де – без. Передбачаю, що Вермонт виявиться значно ближчим до Красноярського краю, ніж до Каліфорнії. А, скажімо, з погляду правил дорожнього руху Нью-Йорк виявиться значно ближчим до Єнакієвого, ніж до Лондона, бо в Нью-Йорку і Єнакієвому рух правосторонній, а в Лондоні – лівосторонній. Але чи означає це, що Вермонт, Красноярський край і Єнакієве (де, до речі, шапки взимку не лише носять, а й зривають з перехожих) мусять належати до одної країни? О, згадала ще таку – правда, не Грицакову, а наших убогих політиків – постійну тезу: і у Львові, і в Донецьку люди хочуть чесної влади, гідної зарплати, соціальних гарантій і те де. Господи Боже, а на Мадагаскарі хіба не хочуть? А в Тринідаді і Тобаґо? То що нам усім тепер у спільну державу об'єднуватися?

Власне, я чому так завелася. Звісно, Грицак має рацію: ні львів'яни, ні донеччани своїй державі не довіряють. Але з якої причини? Не довіряють, бо не сприймають існуючу еклектичну державу як свою. І доки держава страждатиме на роздвоєння особистості, доти ні ті, ні інші своєю її не визнають. А страждатиме вона доти, доки в її межах одночасно залишатимуться Львів і Донецьк, Крути і 23 февреля, УПА й «істребкі» та ще сотні подібних антитез. Я вже казала вам, що не надто тямлюся на геополітиці? Певно, казала. Але я дещо розумію в людських стосунках. Так от, держава Україна нагадує мені

дурнувате подружжя, в якому кожен має нормальні сексуальні стосунки на стороні і обох давно нудить від спільного ведення господарства, але подружжя затаєто продовжує взаємомучитися і не погоджується на розлучення. Галичина не дозволяє Донбасові злитися в любовному екстазі з Росією, Донбас не відпускає Галичину до коханого Євросоюзу. Не знаю, чи можна цей маразм назвати соборністю, але знаю, що в будь-якому разі нещасливе подружжя – це гірше, ніж двоє розлучених осіб, кожна з яких отримує шанс на здобуття нового життя і нової ідентичності.

Універсал байкера

Які ми все-таки, українці, злі люди. Злі та й недобрі. І заздрісні. Ну бо що? Сказав президент в інтерв'ю, що хотів би знайти на Новий рік під ялинкою мотоцикл – і що такого? Я, до речі, теж була б не проти мати таку хатинку, щоб у ній помістилася така ялинка, під якою помістився б який-небудь «Гарлей Девідсон». Нормально. Але ж ні: ми відразу давай хіхкати, ой, мовляв, теж нам Мікі Рурк знайшовся, ховайся, мовляв, хто може від Хоружівки до Даккара. А мій начитаний наречений – от вже від кого не сподівалася такої злостивості – навіть сказав, що тепер людство нарешті отримає відповідь на сакраментальне питання Вінні-Пуха. Пам'ятаєте: «Оте жжжжжж! – то недарма... Навіщо тобі жикати, якщо ти не бджола?». Тепер, каже наречений, ясно навіщо: оте жжжжжж! – то новий байкер двигун прогріває. Одне слово, злі ми. І заздрісні.

Хоча й не всі. Бо, наприклад, я – ні. Бо я така, що байкерів дуже поважаю. Я колись, ще в школі (тільки ви моему нареченому не кажіть), зустрічалася з одним байкером. Правда, «Ява 350» – це не зовсім «Гарлей Девідсон», але як на наші дороги, то теж гострих відчуттів не бракувало. Навколишні гуси – хто вижив – донині згадують ті відчайдушні часи. Це по-перше. По-друге, я одного разу бачила байкерський з'їзд у

Вашингтоні. Знаєте, якщо в моєму житті було щось варте захвату, то це саме воно. Десятки тисяч, так би мовити, вершників на залізних конях з усієї Америки заповнили весь життєвий простір столиці. І що характерно: майже всі – приблизно такого віку, як наш президент. Тільки вигляд і погляд інакші. Тобто дивишся на такого байкера – і розумієш: оце мен. Бо мен має бути рішучим, дотепним і надійним, а не обісраним, марнославним і сумним. І коли ти бачиш одночасно десятки тисяч таких менів, то починаєш заздрити країні, яка їх породила. Хоч я ж, у принципі, не заздрісна.

А по-третє, я тут книжку прочитала – і тепер усім буду радити. Особливо президентові. «Дзен і мистецтво догляду за мотоциклом» називається. Автор – Роберт Пірсіґ. Жарти набік: якщо Віктор Андрійович справді зробить дві речі, а саме – уважно прочитає роман Пірсіґа і, прочитавши, почне роз'їжджати дорогами України на мотоциклі, то я за нього ще раз проголосую. Президент-байкер – це мені до смаку. Але справжній байкер, по-дорослому, а не так, як він у нас звик.

Ви можете запитати: а що доброго у тому байкерстві? Багато. Згадаю бодай найочевидніше. Отже, керувати мотоциклом – це далеко не те саме, що сидіти в авті. В авті (тим більше – броньованому) людина сприймає світ, наче на екрані телевізора. Що там за склом? Дощі, снігопади, катастрофи? Для людини в авті все це – віртуальна реальність, бо їй, людині в авті, все одно тепло і сухо. Інша справа – мотоцикл. Тут ти не вилучаєшся з навколишнього світу, а,

навпаки, дослівно шкірою відчуваєш усі його негаразди. Погодьтеся, для будь-якого президента це був би корисний досвід.

Далі. Байкер не може собі дозволити думати одне, говорити інше, а робити взагалі чорт-зна-що. Наприклад, поворот. Якщо байкер буде ставитися до поворотів, як політик до якихось дурнувятих універсалів (чи що вони там підписували?), то життя його закінчиться видовишно, але швидко. Власне, на першому повороті. Бо щоби вписатися в поворот, байкер, здійснивши відповідні поправки на покриття і погоду, мусить точно визначити максимально можливу швидкість і максимально можливий кут нахилу мотоцикла. І на все це у нього є лічені секунди, а інколи й менше. Розумієте? Байкер, який почав би місяцями розмірковувати, ліворуч йому повертати чи праворуч, і які для цього треба підписати укази (знаючи в глибині душі, що укази ті і так усім до дупи), – такий байкер доїхав би до найближчої гноївки, де йому, зрештою, і місце.

Або таке. Ніч, незнайома дорога – і раптом на швидкості клинить двигун. Мало чого його заклинило: масла забув долити, перегрів або якесь механічне пошкодження. Що робити? Звичайно, якщо це трапилось з автомобілем, а ви – жирна й тупа депутатсько-міністерська морда, то ви дістаєте мобілу і піднімаєте МНС з МВСом на пошуки вашої остогидлої персони. Але для справжнього байкера така поведінка – ганьба. Бо справжній байкер завдяки тривалому спілкуванню з другом-мотоциклом засвоїв просту байкерську мудрість: сам заповор – сам ремонтуй.

От. А коли наш президент усвідомить важливість цих простих правил мотоциклетного руху, тоді він зможе досягнути і таку цитату з Роберта Пірсіґа: «Якщо якась революція змете системний уряд, але залишиться незмінним принцип дії систематизуючої думки, що створила цей уряд, то той самий принцип повторить себе і в наступному уряді». І таких фраз у романі – 500 сторінок. Скажіть мені тепер, що байкери – не інтелектуали, і запитайте, чому я знову проголосую за Ющенка, якщо він стане байкером. Але по-дорослому...

Vivat academia, vivant professores!

Щось давно я вам про свого нареченого нічого не розказувала. Бо не було що розказувати. Бо були канікули – і все було добре. Він же, наречений мій, в університеті працює. Ага, молодий доцент. А ви що думали? Звідки, по-вашому, я така інтелектуалка, що як не Геґеля цитую, то Канта? Завдяки нареченому: він у мене все знає. Ну, і взагалі: добрий, чуйний, дотепний... Поки канікули. А вони якраз минулого тижня і закінчилися. І я вже знаю, що це означає. Це означає: прощай, легкосте буття, до самого літа. І наречений це знає. Він так і каже: «Гарна, – каже, – в мене робота. Поки канікули. Але як починається семестр, то хоч звільняйся до бісової матері».

А мушу вам зізнатися, що я вже не перший семестр отак з ним мучусь. Але не каюсь і не караюсь. І про зміну партнера не заїкаюсь. Як не крути, а навіть дуже пригнічений розумашка – це все одно краще, ніж життєрадісний кретин, яких чомусь навкруги стає дедалі більше. Тож, не нарікаючи на Бога, я – через вроджене милосердя – просто хочу зрозуміти, у чому тут справа. Що так гнітить мого коханого у храмі науки й освіти? Проаналізувавши складені докупи уривки з його розповідей, я доходжу єдино можливого висновку: храм і гнітить. Тобто не

сама споруда австрійських часів, а все, що в цій вишуканій споруді відбувається. Разом із дійовими особами – викладачами і студентами.

Так от, відбувається там – спільними зусиллями – знущання з науки й освіти. З особливим цинізмом. І що прикметно: мій наречений також до цих тортур руку докладає. Правда, не в тому сенсі, в якому ви подумали. Хабарів, на відміну від багатьох «колег», він не бере. Але й працює абияк. Бо має дурну звичку кілька разів на тиждень щось з'їсти. А якби мій коханий жив лише на університетську зарплатню і працював так, як він пише у своїх звітах, то не мав би на їжу ні часу, ні грошей. Про болонську систему чули? Не знаю, як вона насправді функціонує, але в українському варіанті це повний аут. Зокрема, мій наречений має у цьому семестрі 24 аудиторних години на тиждень. Студентів – кілька сотень. І за кожне заняття – згідно з болонською системою – кожен студент повинен отримати свої рейтингові бали. Спробуйте при нагоді впродовж п'яти місяців щотижня опитувати кілька сот студентів і виставляти їм справедливі бали. Це плюс до всіх зазначених у програмі лекційних годин, які ніхто не скасовував. Зможете? І мій наречений не може. Бо, крім усього іншого, мусить ще десь на життя підзаробляти. Тому виставляє бали абияк, на око – щоб лиш начальство не дуже сварило. А начальству так само не до адекватності оцінок. Начальству головне – щоб на випадок перевірки папірці були в порядку. Одне слово, реформа в дії. До речі, забула сказати: болонська система, як пояснювалося перед її запровадженням, була

покликана зменшити аудиторне навантаження і збільшити ефективність перевірки знань. Наче у воду дивилися.

Люди, далекі від проблем вищої освіти, у цьому місці могли б запитати: а чому ж викладачі зі студентами, сучі діти такі, не бунтують проти цієї тотальної фальсифікації, на тлі якої листопад-2004 видається еталоном морально-правової чистоти? Та, власне, тому й не бунтують, що сучі діти. Бо сучі діти добре пристосовуються до обставин. А обставини наші такі, що боятися нічого. За весь пост-помаранчевий період в університеті мого нареченого посаду втратив один-єдиний декан, який не лише торбами брав хабарі, але й наполегливо заохочував студенток до сексуальних іспитів, та ще й пив так, що прибиральниці час від часу знаходили його вранці в деканаті – голого й обриганого. То цього зняли. Тепер він – рядовий завідувач кафедри. Ну, а хто, як каже одна показово грамотна реклама, аж у такий «стан ефекту» не впадає, той спокійно може дожити до пенсії, отримуючи всілякі ювілейні грамоти й медалі. І змінити цю ситуацію неможливо з тієї простої причини, що більшості зацікавлених осіб вона вигідна – від кабміну починаючи. Бо той, хто захоче посправжньому побороти корупцію у вищій школі, повинен спочатку бодай утричі зменшити викладачам навантаження і бодай утричі ж збільшити зарплатню. Якщо ж цього не зробити, а натомість поліційними методами перекрити хабарні потоки і, водночас, посилити контроль за якістю викладання, то вищі навчальні заклади просто залишаться без викладачів. Ну, бо хто

тобі буде цілодобово працювати за зарплатню, якої і на харчі не вистачає? А знаєте, поклавши руку на кишеню, я навіть мрію про такий колапс: принаймні до мого коханого нарешті б дійшло, що дитинство закінчилося і настав час щось вирішувати у цьому житті самостійно.

Наразі ж усталений український спосіб сіяння розумного, доброго й вічного всіх влаштовує. Менти не мусять ловити хабарників, міністр не мусять шукати грошей на підвищення зарплат, ректори не мусять реформувати університети, бо декани і так їм доповідають про успіхи болонської системи... І що найсумніше: студенти в масі своїй (особливо – заочники) також задоволені. Один професор – знайомий мого нареченого – любить жартувати: «Ці руки нічого не крали, але й ні від чого не відмовлялися». Така правда: якби не корупція, більшість нинішніх студентів завтра максимум про що могли б мріяти – це про посаду оператора машинного доїння, а не про університетський диплом. Але про машинне доїння вони мріяти чомусь не хочуть. Хіба про ручне: доять своїх розкиданих світами мамусь (мамо, сесія, терміново вишли п'ять тисяч на посібники) – і діляться з безвідмовними руками.

Наречений каже, що іноді посеред лекції з ним трапляються панічні напади: окинеш оком аудиторію – і таке складається враження... Ну, от якби Янукович одружився з Шуфричем, і в них були б діти, то ці діти мали б десь так виглядати, як добра половина присутніх на лекції студентів (відсутніх взагалі краще собі не уявляти). І це мого нареченого гнітить найбільше.

Але я його втішаю як можу. Наприклад, розказую йому про космічну справедливість, яку він сам мені колись проповідував. А що? Я так вважаю: якщо Янукович – професор, то Господь Бог уже в принципі не спроможний створити таку істоту, яка б не заслуговувала бодай на університетський червоний диплом.

Дух компромісу

Пам'ятаєте, я колись обіцяла продовжити розмову про Америку? То вважайте, що дочекалася. Але спочатку два слова про Україну. Оце подивилася кілька хвилин телевізор. Політиків показували. Треба, кажуть політики, шукати компроміс. То я відразу й вимкнула. Не, вбийте мене, але перед тим поясніть: як можна знайти компроміс, коли, припустімо, Галя хоче вінчатися в білому, а Петро взагалі одружуватися не збирається? Як бачу: сидять Андрійович з Фьодаричем, балакають, компроміс шукають. «Я, – каже Андрійович, – ото такий, що зараз медку би попоїв. – Медку, – каже Фьодарич, – нема, зате гівна – повна бочка. Пригощайтесь чим регіональний бог послав. – Та ні, – гне своєї Андрійович, – якоесь воно з вашого боку безвідповідально буде – повну бочку гівна президентові пропонувати. Як я її попоїм? От якби якийсь компроміс знайти... – Компроміс? – перепитує Фьодарич. – А що його шукати? Він і так тут. Ніколай Яновіч, подай-но президентові отой великий черпак. – О! – втішається Андрійович, – нарешті якась серйозна розмова, тепер я швидко впораюся».

Не знаю, як вам, а мені жіноча інтуїція підказує, що у відстоюванні своїх (і моїх) інтересів Гарант у цій ситуації не використав усіх конституційних

можливостей. Мусили бути ще якісь варіанти. Ну, я не спеціалістка, але, наприклад, могла б запропонувати підписання такого універсалу: Янукович, Азаров і Табачник вирушають на гроші Ахметова у хресне турне країною. Згідно з умовами контракту вони навідується в гості до кожного з рядових ветеранів Майдану і кожного ж зі словами «простіть нам» тричі цілують у дупу. Ми ж у відповідь – зі словами «най Бог простить» – тричі кожному з них плюємо в писк. По завершенні турне згадана трійця знову на гроші Ахметова вивозиться в лісгосп «Гай» Ізюмського району Харківської області і відкриває сезон полювання. Мисливець, котрий протримається довше за інших, отримує почесне право безкоштовно повіситися в Києві на арці російсько-української дружби. Оце, я розумію, був би компроміс.

Ага, я ж тому, власне, й про Америку згадала – у зв'язку з компромісом. Бо в Америці без компромісу кроку не ступиш. Щоправда, мається на увазі законний компроміс, а не компроміс із законом. Як теоретично відомо, сама система влади в Сполучених Штатах вибудована так, щоб не допустити її, цієї влади, узурпації ні з чийого боку. Але, може, не всім відомо, як це виглядає практично. Отже, щоб певний закон набрав чинності, його мають прийняти дві частини Конгресу – Палата Представників і Сенат, після чого він потрапляє на підпис до президента. Кожна з цих «гілок влади» має свої пріоритети і засоби впливу, але всі вони контролюються судом. При цьому, зауважимо на маргінесі, ще не було зафіксовано випадку, щоб представник

бодай однієї з гілок виступав проти державної незалежності США, агітував за приєднання своєї країни до ССРСР чи ЄЕП і робив офіційні заяви винятково російською мовою.

Як обирається і функціонує Конгрес? І чому він складається з двох палат? Колись американці формували виборчі дільниці до парламенту за територіальним принципом. Але оскільки на рівних за розміром територіях у Каліфорнії може мешкати мільйон капіталістів, а десь у Вайомінгу – один лісник, то виходило якесь неадекватне представництво. Тому тепер депутати до Палати Представників обираються від округів, приблизно однакових за кількістю виборців: один депутат представляє інтереси більш-менш 500 тисяч людей. Ніби й добре. А ніби й знову ні. Бо виникає інша несправедливість: той-таки рідконаселений Вайомінг матиме заледве одне місце у Палаті, а та-таки густонаселена Каліфорнія – зо тридцять. І якщо між ними виникне якась суперечка, на кшталт кому виділити більше федеральних коштів на боротьбу з тероризмом, то неважко здогадатися, що Каліфорнія отримає все, а Вайомінг нічого. Тому існує ще й Сенат, в якому засідають по двоє конгресменів від кожного штату, незалежно від його розмірів і кількості населення. Відповідно Палата Представників захищає інтереси виборців як людей, а Сенат – інтереси штатів як адміністративних одиниць. І щоб забезпечити проходження закону, ці інтереси мають бути компромісно узгоджені.

Гаразд, скажете ви, але ж рішення в Конгресі приймаються простою більшістю, і якщо котрась партія – байдуже, демократична чи республі-

канська – має більшість в обох палатах, то вона і буде диктувати умови, так? Не так. Бо тут на сторожі компромісності стоїть ще й таке явище, як філобастерство. Прикол у тому, що, скажімо, Сенат справді може прийняти закон простою більшістю, але спочатку він мусить проголосувати за припинення дебатов. Дебати ж припиняються за згодою щонайменше 60% сенаторських голосів. А ні республіканці, ні демократи ніколи такої переваги не мають, внаслідок чого завжди мусять рахуватися з думкою опонентів. Інакше за справу беруться опонентські філобастери, які можуть роками імітувати дебати зі спірного питання, читаючи при цьому з трибуни хоч ресторанный меню, а хоч статті Євгена Барана, бо поки сенатор дебатуює, ніхто не має права заткати йому рота.

Тепер – президент: чи має він якісь важелі впливу на законодавчі органи? Має, але нашим про це краще не говорити. Бо єдина реальна влада американського президента – це його рейтинг. Я раз прямо запитала такого професора політології з Джорджтаунівського університету: невже, питаю, ваш президент не може, наприклад, зателефонувати до депутатів-однопартійців і наказати їм проголосувати завтра так, як йому треба? Ні, відповів професор, наказати не може. А попросити може. Але чи послухають вони його – це залежить від президентського рейтингу. Президент сьогодні один, завтра – інший, а депутатствувати, маючи довіру виборців, можна все життя. Тому популярного президента депутат послухає і розповість про це своїм землякам, а непопулярного пошле подалі – і теж розповість.

Ще одне поле компромісів – стосунки між федеральною владою і штатами. Конституція, самі знаєте, в американців невеличка, кілька сторінок основних прав і свобод. Решта – в руках юристів. Як доведеш у суді, так воно і райт. Головне правило: закони штату з погляду прав людини не можуть бути суворішими за федеральні. А лагіднішими – скільки влізе. Економічну політику кожен штат проводить, ясна річ, самостійно. Звідси й схильність американців до постійної внутрішньої міграції: де б ти не жив – мусиш заплатити федеральний податок, але щодо штатних – можливі суттєві коливання. Тож вибирай, що тобі більше пасує: в одних штатах вище оподатковується нерухомість, в інших – автомобілі, ще в інших – скажімо, сигарети. (Я особисто, мабуть, вибрала б Кентакі: там пачка Marlboro коштує два долари з копійками. На відміну від Нью-Йорка, де за таку саму довелося вгатити сім). Разом з тим, штат не лише перераховує гроші у федеральний бюджет, але й може їх звідти отримувати – якщо піде на компроміс. Ось один із тисячі прикладів. Кілька років тому на федеральному рівні була розроблена програма для шкіл, покликана пропагувати теорію еволюції Дарвіна (зауважте: всупереч переконанням Буша, який, попри всі наявні в його випадку докази, ніяк не хоче визнати, що людина походить від мавпи). Далі справа вирішується так: штати, які беруть на озброєння цю програму, отримують як бонус до неї і кошти на забезпечення її належного викладання. А ні – то ні: викладайте як викладали, але за рахунок власного бюджету. Чесно і компромісно водно-

час. Особливо мене зворушили кілька штатів, які довели ідею компромісу до ідеалу: там було вирішено взяти половину федеральних коштів і впродовж першого півріччя викладати теорію еволюції, а в другому – дотримуватися за свої гроші біблійної версії.

Не занудьгували ще? То поділюся трохи власним досвідом. Як то кажуть, теорія завжди, мій друже, сіра, а древо життя – золоте. Бо серед іншого пощастило мені зустрітися в Америці з одним дипломатом на пенсії. Дипломат цей свого часу допомагав, наскільки дозволяло службове становище, валити Советський Союз, то ми з ним наполовину були знайомі. У сенсі, що я його знала, а він мене ні. Ну, це інша історія, і уважні читачі вже здогадалися, про кого йдеться.

Коротше, напилися ми з ним кока-коли та й побалакали по щирості. Те та се, третє-десяте, нарешті я йому кажу: «Ви, – кажу, – даруйте на слові, старий демократ-антисоветчик. І я хочу попросити вашої поради. Внаслідок історичних непорозумінь (так, наче в історії бувають і порозуміння) до складу України нині входять деякі території, заселені переважно великою рогатою худобою. Якщо зараз узяти і провести демократичний референдум, наприклад, з приводу вступу до НАТО, то результати його будуть сумними. Розумієте, – кажу, – в чому полягає парадокс? Ми дуже б хотіли побудувати справжню демократію і залучити Україну до спільноти відносно притомних держав. Але якщо ми спробуємо це зробити демократичним шляхом, то згадана велика рогата худоба

демократично проголосує за антидемократичний вектор розвитку і знову затягне нас у навіки імперську орбіту Росії. Як тут вчинити? Може, підкажете якийсь компромісний вихід?». І знаєте, що відповів мудрий дипломат? Він відповів: «Так, компроміс існує. Вступайте до НАТО без референдуму!».

Рагульська моя Україно

Ризиковане це, браття й сестри, діло – показувати людям український паспорт. Особливо 16-20 травня 2007 року у Варшаві. Яюсь так усі починають на тебе дивитися, наче ти їм не знати що зробила. Яюсь так усі тобі майже співчують, але дуже зневажливо. Яюсь так, як ото ми в часи невинно убієнної Помаранчевої революції дивилися на туркменів з таджиками. А ніби ж мало бути навпаки. Бо у згадані травневі дні відбувся 52-й Варшавський міжнародний книжковий ярмарок, і Україну туди вперше в історії людства було запрошено як почесного гостя.

Ну, самі розумієте, такі справи за день не робляться: почесно нас запрошуючи, поляки сподівалися, що до них у гості приїде нова, революційно-європейська Україна. Вони ж не могли передбачити (а ми хіба могли?) наших універсальних меморандумів і тому подібного донецького гуманізму. От і запросили на свою голову. А коли зрозуміли що до чого, скасовувати запрошення було пізно. Минулої осені, щоправда, польська сторона спробувала хоч яюсь врятувати ситуацію, мовляв, шановні українці, ви ж маєте Львівський книжковий форум із досвідченою Олександрою Коваль на чолі, то,

може, б ви спробували представити свою країну в якийсь менш офіційний спосіб, га? Може, ваші видавництва якось скоординували б свої зусилля і зуміли б створити привабливий образ української літератури й України загалом? Подумайте, мусить бути якийсь вихід. Тим більше, що ваш уряд пообіцяв виділити солідні кошти...

Ці поляки, скажу я вам, як діти малі. Не, ну ви можете собі таке уявити, щоб наш нинішній уряд отако просто виділив кошти якійсь громадській організації і сказав: «Ви в цій справі спеціалісти – ви й організуйте»? Та в уряді самому літературно-освітніх спеціалістів – хоч греблю гати: проффесор орфографію вдосконалює, спецназівець Вася Цушко – орфоепію, Колян Дапашліви лексичні запаси збагачує... Я вже мовчу про гуманітарного лідера нації Дмитра Табачника. Дивишся на це лагідне обличчя – і бачиш: болить. Болить чоловікові душа за все українське. Їсти й спати не буде, проміняє жінку на тютюн і люльку, святого Бога проклене – а інтереси України відстоїть. Якщо йому, звісно, допоможуть голова Державного комітету телебачення і радіомовлення Едуард Прутнік та перша леді української експозиції Валентина Бабилюлько. А вони допомогли. Та так, що я тепер ще довго не знатиму, як друзям-полякам у вічі подивитися. Вони ж, поляки, лише почали було нас по-справжньому за людей сприймати, а ми їм раз – і культурну програму на книжковий ярмарок привезли.

Десь так у вересні я мала змогу порозмовляти з польським музикантом і «культурним

діячем» Робертом Лещинським (тим, що під час революції взяв участь у створенні й промоції польської версії пісні «Разом нас багато»). Одне та інше, слово за словом – і дійшли ми до теми Року України в Польщі. І тут Роберт каже: «Слухай, якого хріна ви понавозили цих своїх бабів у національних строях? Чому було не привезти якийсь Тартак, ВВ чи Гайдамаків? Ви ж маєте чудову музику, можна ж було влаштувати, скажімо, у Кракові на площі Ринок грандіозний концерт, на який би прийшли десятки тисяч молодих поляків, і вони потім ще довго б розповідали своїм друзям, які ви класні. А так що? На ваших бабів прийшла подивитися ваша ж діаспора, та й та виразно нудьгувала». Бідний Роберте, ціле щастя, що тебе не було на урочистому відкритті Варшавського ярмарку. Допіру там би ти побачив, які ми буваємо класні.

Що прикметно: видавці з письменниками (принаймні прості смертні; може, з якимись улюбленцями кабміну справа виглядала інакше – я не в курсі) мусили добиратися до Варшави, а також вирішувати питання з проживанням-харчуванням самотужки. Тим часом держава подбала про – цитую професора – «змістовну культурно-мистецьку програму за участю відомих українських творчих колективів, фольклорних та естрадних виконавців». Що змістовну, то змістовну. На всі п'ять мільйонів виділених гривень. Не знаю, до якої – фольклорної чи естрадної – категорії виконавців належить Табачник, але першим ошчасливив публіку саме він. Говорив наш віце-прем'єр українською, але переповісти вам його промову я не можу: ніц

не зрозуміла. Слова самі по собі ніби були знайомі: Україна, незалежність, книговидавництво... А от що він цими словами хотів сказати – так і залишилося для мене таємницею. До речі, про Табачника. Наступного ранку я взялася допомогти одному знайомому видавцеві під'їхати під головний вхід до Палацу культури й науки. Хотів чоловік книжки розвантажити. На підступах зупиняє нас охоронець: «Відзе, же з України, але нестети в тей хвілі впусьціць не моге». – «А то ніби длячего?» – питаю я. – «Длятего, же ту зараз бендзе ваш віце-прем'єр», – відповідає охоронець, особливо інтонуючи слово «ваш». – «О курва, – подумки промовляю я, – видно, не всі ще досягнення українського книговидавництва він учора доніс до відома громадськості». А вголос кажу: «Тшеба го било забіць вчесьней, мелібисьми teraz сьвенти спокуй». – «А, теж естесьце монджи по шкодзе», – нарешті приязно посміхнувся наш новий знайомий і показав, як під'їхати до чорного входу.

Ага, то тепер про «змістовну програму». Що тут сказати? Мабуть, таки прокляте це місце – варшавський Палац культури і науки. Його ж Польщі Сталін подарував. А Сталін любив, щоб на сцені хохли у шароварах і вишиванках йому творчо звітували. І Табачника навчив. Десь так, поза сценою, то Табачник, маючи достатньо влади, згноїв би «вузький прошарок» української інтелігенції не гірше за Сталіна. Але на сцені – хай звітують. Тим більше, що всілякі такі «творчі колективи» – вони ж одиниці підневільні, залежні від держави, то можна не сумніватися, що ніяких рокерських вибриків собі не дозволять. Певно,

за це їх і возять державним коштом на ніяк не пов'язані з їхньою творчістю заходи.

Втім, навіть не шароварне жанрове наповнення сцени варшавського конгрес-холу було того вечора найстрашнішим. Бо ж у кожному жанрі, хоч би й такому убогому, як естрадний, є свої професіонали, а є своя колгоспна самодіяльність. Табачник із Прутніком надали перевагу останній. Квартет «Гетьман» знаєте? Був. Співав під баян «Червону руту». А Інсу Братушик з Орестом Хомою пам'ятаєте? Сила! Особливо коли Інса, співаючи пісеньку про маму, збігла в зал і погладила якогось дядечка по лисині. Який стосунок той дядечко має до її мами – ні Інса, ні віце-прем'єр народу не пояснили. А зірку на ймення Любко Чермак чули? Сявав блискітками і цілком міг би потрапити зі своєю піснею до топ-двадцятки виконавців будинку культури в селі мого дитинства. Гості душилися від захвату. Оце, як кажуть поляки, несподзянка! Бо чого-чого, а такого зоопарку в центрі Варшави, та ще й на книжковому ярмарку точно ніхто не сподівався побачити. А якими зворушеними були польські студенти з відділення україністики: переконалися нарешті у правильності свого професійного вибору. Будуть тепер знати, мову й літературу якої модерної нації вони вивчають.

Якщо ж серйозно, то я сиділа собі й думала: що відбувається? Не може бути, щоб самому Табачнику подобалися ці «прояви української культури». Він її і в найкращих зразках глибинно ненавидить, то що вже говорити про такі? І раптом до мене дійшло: та ж саме в цьому і

полягає його надзавдання! Показати Європі, які ми безпросвітні рагулі, щоб Європа нарешті плюнула в наш бік і відпустила під остаточний патронат Кремля. А Кремль знову швиденько запровадить у нас близьку Табачникові культурну гегемонію. Відвідини наступного дня української книжкової експозиції переконали мене у слушності моїх підозр. Бо, щойно увійшовши до української почесної зали, що бачить відвідувач? Правильно: Януковича. Тобто він бачить столи служби інформації, заставлені фотоальбомами з Януковичем на обкладинці. А що він бачить, відкривши український презентаційний буклет? Знову Януковича. І то усміхненого. Моторошне видовище. За що він лише тим своїм іміджмейкером гроші платить? Звичайно, і в тих – майданних часів – портретах Янека приємного було мало. Але там він хоча б виглядав органічно: хам як хам. Натомість тепер, зі своєю іміджмейкерською посмішкою він виглядає... навіть не знаю, як це сформулювати. Може, так: він схожий на носія альтернативного інтелекту, який за мить до фотоспалаху наклав повні штани, трохи злякався, але тут-таки втішено згадав, що на фотографії цього видно не буде.

А якщо вже ми заговорили про фотоальбоми, то мушу вказати нашим відповідальним товаришам на певний прокол. З Януковичем ясно: Янукович – це, так би мовити, ідеологічна складова українського книговидавництва. А де складова комерційна? Можна ж було випустити ще й фотоальбом, наприклад, із Ганцею Герман. І якби Ганця постала там у всіх позах, які вона встигла прийняти за часи своєї біло-блакитної

кар'єри, то коштів від реалізації такого альбому вистачило б ще на п'ять міжнародних ярмарків. Правда, їздити тепер доведеться переважно в Ашгабад і Душанбе, але менше з тим. Там також живуть люди, спраглі змістовної української культурно-мистецької програми. Просто вони про це ще не знають.

Великий ренесанс

От уже чого не відбереш у нашого президента, то це вміння знаходити для кожного життєвого явища точну словесну формулу. Тобто істину, бо ж відповідність між словом і ділом – це вона і є. Наприклад, з'їздила я недавно до родичів у село. Ну, самі знаєте: село – і серце одпочине. Ходжу, оком своїм журналістським приглядаюся. Волошки в житі не часто трапляються. Та й самого жита не дуже видно. Але будяки, хвалити Бога, вродили цього року на славу. Вищі за мене. А це що за халупа, розмальована і розписана місцевими майстрами мистецтв? Ага, сільмаг. Шкода, що зачинений. Вже років із десять. Зате генделик функціонує. А під генделиком, у будяках, кількоро інтелігентів диспутують. Лежачи. Відроджена антична традиція: греки, пригадую собі, також симпозиони лежачи проводили. Так воно зручніше думати й абсолютну красу внутрішнім зором споглядати. Ну, і до землі ближче – якби раптом поригати абощо.

А ввечері вмикаю телевізор – президента показують. «Село, – каже президент, – сьогодні переживає великий ренесанс». Вдаються ж іноді людям такі фрази, що хоч бери – і золотими літерами на граніті викладай. Бо я ще біля того сільмагу подумала: що воно мені нагадує? А це

ж ренесансні фрески. І що характерно: в італійців та інших безголових європейців визначення Ренесансу (Відродження по-нашому) є досить заплутаним. Такий, приміром, Данте – це ще пізня осінь Середньовіччя чи вже рання весна Ренесансу? І коли саме рання фаза переростає у високу, а висока в пізню? Шекспір із Сервантесом – вони до чого належать: до пізнього Ренесансу чи до початку «проекту Модерну» (Нового Часу по-нашому)? Інша справа – українське село. Тут тобі ніяких стадій з фазами: ренесанс і край. Пішла я наступного дня з експериментальною метою до бару. «Вуйки, – кажу, – ви знаєте, що ви оце зараз переживаєте великий ренесанс?» – «А хулі, – відповідають вуйки, – пережили німців, пережили совєцку власть, Бог допоможе – переживемо й ренесанс». – «Не переживете, – кажу, – бо, по-перше, закушувати треба, а по-друге, навіть маленький європейський Ренесанс тривав майже три століття, то що вже казати про наш великий?». На тому й розпрощалися.

Повертаюся до міста – і місця собі не знаходжу. Ні, я розумію, село – це корінь нації, це води... Але якось несправедливо виходить: в селі – і традиції, і культура, і духовність, і ренесанс, і сільмаг з веселими картинками, а в нас, міщуків, що? Аж раптом відчуваю осяяння. Село – це колиска нації? Колиска. Бо так Андрійович сказав, а він же такий, що дурно не скаже. А якщо в колисці – ренесанс, то значить і в цілій хаті ренесанс, правильно? Треба лише добре роздивитися навкруги і пошукати доказів.

Отже, Ренесанс, як відомо, був перш за все відродженням античних ідеалів. А головний античний ідеал полягав у тому, що всі ті греко-римляни повально були ідейними підарасами і до послуг жінок вдавалися лише в разі крайньої потреби – як ото Ющенко до послуг Юлі. Навряд чи варто когось переконувати, що цей ідеал наші політики зуміли відродити на всі сто. Та кого не візьми – та таких носіїв античних ідеалів будь-який ареопаг залюбки всадовив би собі на коліна. Лише попередньо трохи змастив би духмяною олією. От хоч би Шуфрича згадати: пам'ятаєте, як він у листопаді 2004-го заклично витанцював голенький по ЦВК перед цілим натовпом мужиків? Ще й під'юджував: давайте, мовляв, налітайте. Шкода, що ніхто тоді не зрозумів витончених фантазій крихітки Нестора. Ну, нічого, він тепер сам собі щодня надзвичайні ситуації влаштовує. Зрештою, що я вам буду довго вповідати? Самі, мабуть, бачили телерепортажі про пінчуківське VIP-прийняття на честь Елтона Джона. Бачили, скільки нашої політ-еліти там тусувало? А два президенти – нинішній і колишній – навіть обійнялися. Серові Елtonу на заздрість.

Йдемо далі. З економічного погляду європейський Ренесанс був переходом від феодалізму до капіталізму, а це означало небачену раніше індивідуальну свободу та свободу підприємництва, розвиток торгівлі, утвердження приватних інтересів, додання станових кордонів, відкриття нових земель, участь ширших верств населення в політичному житті – аж до класичної буржуазної революції в Нідерландах. Ну, з цим у нас ніби все гаразд: тисячі професорів, доцентів

та різнорівневих наукових співробітників, демонструючи подиву гідну підприємливість, торгують усім, чим можуть і не можуть – від моркви з петрушкою до танків і гармат, не кажучи про заліки, экзамени й дипломи. А скільки нових для себе земель повідкривали наші люди! Особливо молоді жінки. А скільки нових борделів повідкривалося на тих землях! «Оце так ренесанс», – вдоволено потирають руки тамтешні аборигени. Особливо підстаркуваті чоловіки. Та й на буржуазну революцію ми спромоглися. Ох і нагнав у ті вікопомні дні середній клас страху на великих феодалів! Правда, якимось так сталося, що після революції цей революційний клас знову опинився під подвійним пресингом старих законів і нових хабарників, тим часом як великі феодали удвічі-втричі збільшили свої прибутки. Але це таке діло: як подейкували ренесансні філософи, без дрібних недоліків світ був би нецікавим.

Саме в епоху Відродження відбувається й становлення національних держав і перехід від общепонятної латині до національних мов. І, прошу дуже, в цьому питанні у нас також – прогрес наліцо. Поїхала моя небога минулого року ще з кількома західноукраїнськими дітьми в Євпаторію. У здравниці. Так бідацькі діти й не дочекалися за три тижні ні повноцінного обслуговування, ні відповідей на свої неспіливі запитання. Бо національної мови в національній державі персонал здравниці категорично не сприймав. «Єзжайте на свою Україну і там себе розговарівайте по-українські», – доброзичливо радили дітям лікарі з медсестрами. А могли ж і

скальпелем полоснуть – якби не діяльність «Просвіти» і мудра мовна політика усіх наших урядів, скільки їх уже там було.

Або взяти юриспруденцію. Це ж якраз у добу Ренесансу – після таємних церковно-партійних «особливих трійок» – почалася розбудова прозорої правової системи. Пам'ятаєте, як один з найвидатніших письменників Відродження Франсуа Рабле передає тогочасні судові слухання: «Враховуючи скрайню дратівливість кажана через його хвацький ухил від літнього сонцестояння з метою женихання до придибенцій, які поставили шах і мат пішаком завдяки лихим образам світлобоязних костокрилик, замешканих у римському підсонні, й присілої окаряч мавпулі, що здиблює свою пуцьку виханням стегон, позивач мав цілковите право...» і т.д. Ну, чим не промова у Конституційному Суді з приводу дострокових парламентських виборів? Більше того, порівняно з ренесансними українські суди пішли далеко вперед шляхом прозорості й демократичності. Бо у того ж Рабле такий собі суддя Брідуа як вирішував справи? Він спочатку переглядав «скарги, повістки, доручення, розпорядження, свідкування, твердження, інтердикти і контрдикти, розслідування, опитування, репліки, дублікати, триблікати, прохання, заяви, претензії, протекції... і всякі інші троянди та колючки сутяжних сторін». Потім відсував на різні краї столу мішки з паперами винуватця та позивача – і кидав кості. Творчо розвиваючи ренесансні традиції, українські суди сьогодні взагалі не переймаються скаргами, повістками, дорученнями і рештою паперового мотлоху, але

водночас і не покладаються на таку непевну річ, як кості. Просто – як і закликала відроджена богиня правосуддя – кидають на шальки терезів мішки з баблом від позивача та відповідача – і все. Чий мішок важчий, той у чесній боротьбі і виграв.

Нарешті, неможливо оминати сам образ ренесансної людини. У Середні віки чоловік (а жінка – й поготів) був загалом приречений на вельми одноманітне існування: якщо ти, скажімо, швець, то сиди і ший; якщо жнець, то йди і жни. Ренесанс з його ідеєю всебічно розвиненої особистості створив новий (чи то пак відродив античний) тип людини. Власне, людини, котра може і шити, і жати, і ще й на дуду грати. Чи ж не розквіт цього типу ми тепер спостерігаємо в Україні? От Ющенко – хіба це не ренесансна людина? Бджіл розводить, посуд різьбить, коней годує... Як на нині, то йому лише не дуже вдається країною керувати, але не все ж відразу, правда? Або Янукович: і тобі «професор», і «прем'єр», і шапки з голів, і годинники з рук, і в жіночих питаннях ас, і на творчості Гулака-Артюмовського та Ахметової-Одеської спеціалізується. Чи Ганця Герман з Морозом. Подивися збоку на одне з другим: бледь бледдю. А воно раптом бере – і книжку видає. Та й Петяверний лєнінец не відстає від людей, примудряється якомсь бути і комуністом, і мудодзвоном, і кремлівським холуєм... Хоча ні, з Петею це я трохи тойво. Бо, здається, у Петі всі таланти мають спільне походження, всі його, сказати б, акциденції зводяться до одної субстанції.

Ну, так чи так, а в основному Президент має рацію: куди не кинеш оком – суцільний ренесанс. Єдине, що не дозволяє мені цілком віддатися ейфорії – це певні історичні натяки. Бо наша історія вже не раз рухалася за виведеною Симоненковим кумиром формулою: крок уперед – два назад. А це означає, що там, де в інших народів настає післяренесансний Модерн, у нас цілком можуть знову настати темні віки. Ще темніші від нашого ренесансу.

Страшно уявити

Але ж ми з вами й придурки дурні, чесне слово. Бо ми собі що думали? Ми думали, що Сірожа Ківалов – це наш головний фальсифікатор і підрахуй, за яким ридма ридають усі параші пенітенціарної системи України. А воно – не! Воно, навпаки, перед третьою річницею Помаранчевої революції отримало ювілейну медаль і почесну грамоту ЦВК – «за вагомий особистий внесок у забезпечення реалізації конституційних виборчих прав громадян України». Я ж кажу: дурні. Дурні та гордії ми люди. Ми собі думали, що перемогли – і заходилися святкувати, а тим часом у нашу костяну комору полізли свині ізнадвору, мов у калюжу, та й сопуть. Зокрема, підрахуй просопів, що отримана відзнака є «логічним завершенням процесів, які почалися в 2004 році». А ми ж гадали, що в 2004 році почалися зовсім інші процеси, правда? Ну дурні, нема з ким говорити.

А якби були трохи мудріші, то могли б і здогадатися. Могли б подумати, що, мабуть, недурно у 2000 році з ініціативи Юценка Кучма надав Одеській державній юридичній академії статус національної, а Ківалов очолив наглядову раду ОДЮА, щоб його посада формально могла вважатися громадською і дозволила, обдуривши закон, суміщати ректорські функції з депутат-

ськими. Недурно студентом Ківалова був Роман Безсмертний, недурно 2002 року в підрахуйській академії захистив кандидатську дисертацію Петро Порошенко... А чи всі пам'ятають, що сталося 30 грудня 2004 року – якраз у розпал помаранчевої ейфорії? 30 грудня 2004 року януковичівський міністр освіти Кремень підписав наказ про нове призначення Ківалова ректором тієї ж Одеської юракадемії. А що зробив навесні 2005 року новий помаранчевий уряд? Підписав Ківалову контракт ще на сім років. А що зробив 02.07.05 новий президент? Також підписав – цього разу фотографію, на якій він (президент) і він (підрахуй) щиро посміхаються одне одному. Власне, так і підписав: «Сергію Васильовичу. Щиро! Віктор Ющенко». А розчулений Сергій Васильович так само щиро запропонував присвоїти Одеській академії ім'я Віктора Андрійовича. Недурно ж нас у всьому світі називають щирими українцями.

Але хай собі як знають. Бо взагалі-то весь цей нудно-фактографічний вступ був мені потрібен для трохи іншої розмови. Хоча й пов'язаної з Ківаловим. У тому сенсі, що Ківалов, отримавши медаль і почесну грамоту, сказав одну фразу, яка буквально перевернула мій світогляд. Отож, наш підрахуй прямо заявив, що йому «страшно уявити», що б могло статися, якби він не підписав рішення ЦВК про перемогу на виборах президента Віктора Януковича. Я коли це почула, на мене просто якесь дзенське саторі зійшло. «Якби» – ось ключове слово! Ми ж (бо дурні та гордії) все звикли оцінювати прямо-лінійно: вбив – значить убивця, вкрав – значить

злодій, збрехав – значить брехун... А світ – він же насправді не є такий простий і однозначний. Я ж оце тепер добре собі пригадую, як воно було. 24 листопада 2004 року Ківалов офіційно назвав Януковича нашим президентом. І справді, саме тоді, дослухавши підрахувський вирок, я остаточно вирішила їхати на Майдан. Тобто можна сказати, що якби не застосований ківаловською ЦВК спосіб підрахунку голосів, то я б, можливо, прогавила найцікавіше суспільно-політичне шоу в житті. Та й саме шоу в принципі могло б не відбутися, якби не Ківалов. Чи ж не «страшно уявити»? Все, я постановила: вішаю собі із вдячності фотокарточку підрахуя на стіну. Щиро.

І не лише підрахуя. Бо, наприклад, без Кучми також нічого б не вдалося. Якби Данілич не вибудував «злочинну вертикаль влади», та не заливав у ті вікопомні дні так активно пельку коньяком, та висунув кандидатом від влади не те, що він висунув, а щось більш-менш притомне, то не бачити б нам революції, як бандитам тюрем. Коротше, Кучму – на дошку пошани! І Януковича. Бо якби Янукович не мав вродженої олігофренії, тяжкого енакіївського дитинства, кримінальної молодості і дружини Люсі, а мав би за собою три покоління галицьких інтелігентів, ходив би на Великдень святити власноруч розмальовані яечка, а вечорами – замість шапки з перехожих зривати – грав би на скрипочці, то я проти такого кандидата нізащо б на Майдан не вийшла. До слова, саме ці три опудала – Кучми, Януковича і Ківалова – ми й розгойдували на імпрізованих майданних шибеницях. А якби не вони, чим би

ми там узагалі займалися? Кого б розгойдували? Страшно уявити.

Або ось – Плющ Іван Степанович. Усі, певно, вже в курсі його дачної історії. За два дні до парламентських виборів звернувся чоловік до президента Ющенка з проханням передати йому у власність будинок номер 4 в Пущі-Водиці. 1 жовтня, поки ми тут додавали в стовпчик десяти й соті відсотка, переживаючи за демократичну коаліцію, до якої мали б увійти Плющева «Наша Україна» спільно з НС та БЮТОм, Ющенко направив прохання Івана Степановича Януковичу. Ну, і декотрі прямолінійні аналітики відразу почали звинувачувати всю компанію в корупції і цинізмі, мовляв, цією дачею Янукович розраховується з Плющем за підтримку широкої коаліції з Партією регіонів. Але Іван Степанович із притаманною йому лексико-синтаксичною вправністю швиденько розтлумачив прихований сенс подій і zarazом присоромив недалекоглядних громадян. Отже, пряма мова: «За дачу мою кажуть: оце, мабуть, за «ширку» вам Янукович дав? А я кажу: пока ще Янукович до «ширки», то я сімнадцять год жив у цій Пущі. Якщо взяти ту дачу, що в мене, то вона побудована ще пленними німцями, дерев'яна. Якщо її не зберегти, то її хтось завтра забере, – не я». Ясно вам? Якби Плющ дачу не прихватував, то її б забрали чужі люди, може, навіть вороги України.

До речі, про «пленних німців». Це ж якби Гітлер не послав свого часу німецьких вояків нах остен, то вони б і в полон не потрапили. А якби вони не потрапили в полон, то й дачу б Іванові Степановичу не збудували, бо як же ти

змусиш німця задурно тобі щось збудувати, якщо він не «пленний»? Одне слово, пора би вже Плющу на «сімнадцятім году» шарового проживання в Пущі-Водиці вшанувати в себе на дачі Гітлера якимсь погруддям чи що – суто із вдячності. Я вже мовчу, як мали б дякувати всій нацистській верхівці громадяни Ізраїлю! Адже знову-таки, якби не колективне відчуття провини за Голокост, то ще невідомо, чи світова спільнота так легко погодилася б після війни на утворення самої держави Ізраїль. Тому я на місці ізраїльтян терміново встановила б у центрі Тель-Авіва пам'ятник біснуватуму Адольфу. Уявити таке, звичайно, наразі страшно, але я так вважаю: треба бути послідовними, і якщо вже дякувати, то дякувати не окремо взятим підрахуям, а всім діячам, які роблять лиш добро, бажаючи лиш злого. Між іншим, послідовне застосування якбитологічного методу дозволило б нам, поновому оцінивши причинно-наслідкові зв'язки історичних подій, виписати нарешті адекватну цим подіям філософію історії.

І не лише історії, а й, наприклад, релігії. Скажімо, згідно з новаторським якбитологічним принципом, церкви всіх християнських конфесій доречно було б прикрасити іконами Юди і Понтія Пилата. Бо якби Юда Іскаріотський не подався до фракції первосвященників та не утворив з ними за тридцять срібняків «ширку», та не привів їхніх помічників з мечами й киями до саду Гетсиманського, та не поцілував свого Вчителя, то й не було б ніякого суду у Понтія Пилата. Своєю чергою, якби Пилат не вмив легкодухо руки, а виявив рішучість і на вигуки народні

відповів: «Ая, ще ви, мудаки, будете мені вказувати, кого розпинати, а кого відпускати. Варавву на хрест – і крапка!» – якби так відповів юдейський намісник римського імператора, то Син Людський пішов би собі з миром, і не знали б ми Його спокутувальної жертви, і не помер би Він на хресті, і не воскрес на третій день, і не було б на світі християнства. Уявляєте?

От. А наостанок – про особисте. Років, може, зо п'ять тому я, що називається, проводила літо в селі у бабусі. І там до мене прикипів душею один місцевий плейбой. На коні. Одне та друге, зорі, солов'ї, лавка під грушкою. Ну і вся ця природа, і цей мускулястий юнак з конем – усе це починало мені дедалі більше подобатися. І так ми собі балакали, і вже якісь перспективи накресливали... Аж раптом на поріг зі словами: «А ти шо тут робиш, Ірод оден?» – вийшла моя бабуся. Юнак образився і втік. Тепер – бабця мені недавно розповідала – він їздить по селі фірою, п'є і б'є жінку. Розумієте? Це ж я на знак подяки мушу ще й портрет Ірода собі над робочим столом почепити. Бо якби свого часу цар Ірод не перебив немовлят і не перетворився в пам'яті народній на лайливе слово, то я б, може, не сиділа тепер перед комп'ютером у затишній міській квартирі, не дискутувала б вечорами на літературно-філософські теми зі своїм нинішнім нареченим, а вийшла б заміж за конюха, збирала б на оборі гівняки без рукавиць і як не щодня, то через день була б луплена. А це вам не медальку на підрахуй повісити – це вже по-справжньому страшно уявити.

А ми тую шенгенську візу...

Що, думаєте, я оце зараз почну нарікати на клятих європейців, які нас не люблять і віз нам давати не хочуть? Помиляєтеся. Я збираюся понарікати на нас. Тобто, звичайно, і на європейців також, але переважно – на нас. Ні, це правда, що деякі європейські візові вимоги виглядають дебілувато, а деякі їхні консульства поводяться з нами по-хамськи і взагалі часами гвалтують нашу уяву своїми бюрократичними приспособленнями. Прикладів – море, не буду їх тут повторювати. Але правда ця має і зворотний бік. І на тому боці великими буквами написано, що хай би там як Європа (разом з Америкою) старалася, а наше дебілувате хамство їй все одно переплюнути не вдасться, і жодні вороги мене особисто не спроможні так морально заінтимити, як свої ж добрії люде.

Власне кажучи, до Європи у мене є лише одна претензія. Зате – фундаментальна. Мені навіть якось дивно, що ми постійно говоримо про такі чи сякі недоліки у наших з ними стосунках, а головну (з їхнього боку) причину все не помічаємо. Називати її можна по-різному – наприклад, трагічним розладом між мрією і дійсністю або просто лицемірною брехнею – сутність справи від цього не змінюється. Нібито навчена досвідом масових міждержавних,

міжнаціональних та міжрасових злочинів, Європа сьогодні декларує: «Все, кінець: епоха держав відійшла в минуле, настала епоха людей; нема більше колективної відповідальності, є відповідальність – а отже, й права – окремої особи». Яко махрова індивідуалістка я мушу визнати, що просто мрію жити в такому світі, де кожен би відповідав лише за власні вчинки. Це було б чудово. Якби воно справді так було. Але так не є.

Щоб не розводити вам тут умоглядних антиномій, розповім дві повчальні історії з життя. Або три, побачимо. Ну, може, й не історії, але повчальні. Перша така. Зайшла я собі одного разу до варшавського бару булочку з маком з'їсти, кавою запити. За сусіднім столиком сьорбали пиво двоє польських рагулів (бо в Польщі також трапляються рагулі, мовою оригіналу «дресяжи»). Сьорбали і «пердолили» на чім світ стоїть польську владу, жидів і Євросоюз. Хвалили натомість свою рагульську партію (бо в Польщі також трапляються рагульські партії), котра єдина може врятувати поляків від світової демо-ліберальної змови. Ага, забула сказати, що герої цієї мініатюри приїхали додому у відпустку, бо вже більше року (ясна річ, легально) працюють за кордоном: один – в Ірландії, другий – в Німеччині. Кінець першої історії.

А ось друга. Грудень минулого року. Пішохідний польсько-український перехід Медика-Шегіні. Дві, розділені бар'єром, доріжки: ліва – для громадян Євросоюзу, права – для нашого брата. Лівою, у принципі безлюдною, час від часу проходять усміхнені поляки. Правою з виряченими очима і переплутаними кінцівками повільно, як

через ручну м'ясорубку з тупими ножами, протискається український фарш. Зокрема – я. І розчавлений об мене один чернівецький професор, який їздив на наукову конференцію до Вроцлава. А так, до слова, то я маю журналістське посвідчення і теж не з базару повертаюся, а з виступу, на який була офіційно запрошена певним польським міністерством. І отак, значить, ледь жива людська сила міліметрами попихає нас до рятівного прикордонного віконечка. Аж гульк – на сусідній доріжці з'являється, же так повем, обиватель Унії Європейської, у дрантивих споднях і засмальцьованій куртці. Натовп регулярних «човників» вітає його як рідного: «Честь, Тадзю, пора на заправку?». Тадзьо (ім'я з етичних міркувань змінене) гонорово, не випускаючи з рук, показує прикордонникам свій європейський документ – і без роздумів пірнає в найближчий на українському боці генделік. За якусь годину (я все ще стояла в черзі) щасливий Тадзьо, не приходячи до тями, тим самим шляхом успішно репатріювався.

Чи притаманний цим історійкам якийсь підтекст, якийсь прихований ідейно-філософський зміст? Гадаю, притаманний. Якщо польський рагуль, котрий голосував проти приєднання Польщі до Євросоюзу, має можливість безперешкодно їздити цілою Європою і влаштовуватися на роботу де йому заманеться, а, скажімо, український інтелектуал, який послідовно агітує своїх прибацаних співвітчизників за вступ до НАТО і ЄС, цієї можливості не має, то чиї, я вас питаю, в такому разі заслуги враховує Європа – конкретної особи чи держави? І якщо український професор заради наукової конференції мусить спочатку

витратити більше часу і зусиль на отримання європейської візи, ніж європеець Тадзьо на десять походів через кордон до дешевого українського генделика, то на сторожі чийх прав, я вас питаю, в такому разі стоїть Європа? Прав людини як людини чи як представника певної держави? Увічлива відповідь – ось і все, чого мені наразі треба від Європи. Хай скаже: «Так і так, нам глибоко до дупи, хто там серед вас професор, а хто бомж, бо усі ви є громадянами ідіотичної держави, і доки ви свою державу не зробите нормальною, доти не сподівайтесь і на наше до вас нормальне ставлення. Хочете їздити Європою – станьте нею». Принаймні я на місці Європи саме так би нам і сказала.

Бо треба ж колись позбуватися шкідливих ілюзій, не? А як ти їх позбудешся, поки не почувеш правди? От. І коли Європа нам цю правду скаже, тоді, можливо, українці – в тому числі й громадська партія «Пора» – припинять свої дурнуваті пікетування консульств і блокування пунктів перетину україно-польського кордону. Не той, любі друзі, кордон блокує, не ті установи пікетує. Ви оно краще поїдьте на Схід і заблокуйте шляхи проникнення в Україну нелегалів, які потім пробираються на Захід і псують нам залишки репутації. Та набийте морди українським прикордонникам, які, замість ловити тих нелегалів, самі їх в Європу переправляють. Та покладіть головою на рейки кілька бригад наших залізничників, які спочатку запаковують вагони тоннами контрабандних цигарок, а потім скаржаться, що польські митники їм робоче місце псують і взагалі рейси скасовують. Та попикетуйте

президента разом із Верховною Радою і Кабміном, щоб вони нарешті наважилися вибудувати справжній кордон з Росією. Бо ще одна європейська правда, яку всі знають, але ніхто про неї вголос говорити не хоче, полягає в тому, що або ми поставимо залізну завісу на Сході, або нам її поставлять на Заході. Та не забудьте, пікетуючи, наголосити, що по той бік завіси мусять опинитися кілька формально наших областей і одна автономія, бо з ними ми так перед закритими дверима Європи і дочекаємося другого пришествя Ісуса Христа.

Щоправда, нам з нашою внутрішньою культурою і без них ще довго доведеться чекати. На підтвердження чого – історія третя. Дійовими особами в ній виступають не донецькі шахтарі, не луганські міліціонери і навіть не депутати Київради, а навпаки – західноукраїнські митці: один постмодерний письменник і один авангардний образотворець. Тобто теоретично – культурна еліта. Ну, і поїхала я одного разу з цією елітою до Кракова на якесь таке синкретичне літературно-образотворче дійство. Письменник мав читати, образотворець – відкривати пам'ятник супрематизмові, а я – забезпечувати піар. Добре. Сіли в автобус «Львів-Краків», їдемо. Художник п'яний, я, можна сказати, твереза, письменник взагалі не п'є.

Кордон. Наших проходимо без пригод. У сенсі з автобуса не виганяють, художник спить, письменник слухає MP3, я подумки пишу статтю. На поляках наш супрематист прокинувся. Спочатку – через письменника, бо того польські прикордонники кудись без пояснень повели, і

художник вирішив, що треба вибивати двері і рятувати брата-літератора. З'ясувалося, що брат-літератор не має польської візи. Шенгенська в нього є, а от польської нема. А тоді з шенгенською візою транзитом через Польщу вже можна було проїжджати, але просто в'їхати і повернутися – ні. Врешті-решт, лиха прикупивши, дійшли згоди: письменника до Польщі впускають за умови, що після краківського виступу він доїде до німецького кордону, там проштампується і щойно тоді зможе вертатися назад в Україну. А інакше – штраф і дворічна заборона в'їзду на територію Польщі.

Лиш повсідалися – митний контроль. І тут на супрематиста зійшло творче натхнення. «Особисто я, – каже він польському митникові, – вимагаю бланк митної декларації. Бо я перевозжу культурні цінності». Ми з письменником у шоці, решта пасажирів – у паніці. «Давай, – каже митник, – показуй свої цінності». Художник починає діставати з багажника якісь труби з дошками – складники майбутнього пам'ятника. «А, – демонструє обізнаність митник, – штука вспулческа, розумем. Веш цо, пан, вжучь то сьвіньство з повротем і дай мі спокуй», – мовляв, поживемо ще зо триста років, а там видно буде: якщо виявиться, що це справді культурна цінність, то заповнимо декларацію, чого ж не заповнити. Тут слово беруть озвірілі від очікування пасажирів: «Ах ти ж сука одна, – хором звертаються вони до потенційного виразника їхніх імпліцитних духовних потреб, – ну ми тобі зараз покажемо культуру». – «Що? – відповідає виразник. – Ви, бикота немита, будете мені

погрожувати? Повиймайте спочатку з трусів папіроси, які ви від митника ховаєте»... Не знати, чим би та дискусія й скінчилася, якби поляки не наказали нам усім негайно заткнутися і рушати далі на Краків.

Як ми там виступали – хай це залишиться моєю маленькою таємницею. Але як ми поверталися – розкажу. Отож, супрематист загубився десь у підземеллях старого міста, а ми з постмодернізмом удвох поїхали іншою дорогою – через Перемишль – щоб не потрапити на того самого прикордонника. Бо неважко здогадатися, що пертися до Німеччини за шенґенським штампом письменник і не думав. Однак інший прикордонний перехід – це шанс, але ще зовсім не гарантія успіху. Як підстрахуватися? Сідає письменник за комп'ютер і пише сам до себе мейла у моторошному стилі De Profundis. Буцімто з дому: «Дорогий синку, негайно переривай своє європейське турне, похорон бабусі завтра. Твоя безутішна матінка». Горе горем, але що писати треба польською, «матінка» зорієнтувалася. Роздрукували, їдемо. На пропускному пункті в Перемишлі, на наше щастя, чергує молоденька і ще не озлоблена на світ «стражнічка». Ставить письменникові штамп і для порядку каже сумним голосом: «Дивіться, щоб вдруге такого не було». – «Та Господь з вами, пані, – відповідає письменник, – либонь вдруге бабця не помре».

Не знаю, чи притаманний і цій історії якийсь глибокий ідейно-філософський підтекст, але здається мені, що я на місці поляків нас більше до кордону близько б не підпустила.

День президента

Ще не забули мене там? Бо я вас ні. А навіть навпаки: ось уже другий місяць тільки про вас і згадую. Щойно випаде вільна хвилинка – запарю кави, гляну повними ностальгійних сліз очима у східне вікно і думаю: «Як там мої земляки в Україні поживають? Певно, попркидалися вже і від самого ранку ввічливо вітаються одне з другим. Приймають, певно, з усмішкою на вустах мудрі закони; долають, сміючись, корупцію; зміцнюють, жартуючи, непорушну єдність Єнакієвого і Мукачєвого; вступають, падаючи від реготу, до НАТО... Боже, як мені цього всього тут бракує!»

Але нічого не вдієш, сама собі винна: не хотіла почекати якихось п'ятсот років, поки твоя нація навчиться відрізняти ЄС від ЄЕП, інтегрувалася сепаратно з Європою – тепер не нарікай: лічи в Варшаві дні і ночі. Це я про себе, ясна річ. Бо це я сепаратно вступила в НАТО і Євросоюз. Ну, ще не назавжди: ще обдивляюся, як воно тут.

І мушу сказати, що як наразі, то найбільше в Європі нашу людину дивує славнозвісна вже політкоректність. Звичайно, винятки трапляються, але загалом європейці – народ толерантний і з повагою ставляться до індивідуального вибору кожного громадянина, хоч би яким той

вибір був. Скажімо, є такі дівчата: стоять при автострадах і голосують. Не те щоб їм дуже треба було кудись терміново дістатися: їм радше все одно, в який бік їхати – аби язда! І ось, навіть у відносно строгій з морального погляду Польщі ніхто ніколи не наважиться обізвати таку дівчину Ганцею Герман. Внутрішня культура, розумієте?

Або, припустимо, хлопчик у дитинстві десь вдарився голівкою і йому все в ній перемішалось. Потім хлопчик фізично дорослішає, стає депутатом Верховної Ради і починає надувати кульки «НАТО НІ!». У нас рідні батьки добровільно називають таких хлопчиків Несторами Шуфричами і здають їх на всенародний глум у Партію регіонів. А в Європі не так. В Європі хлопчик отримує почесний статус альтернативно обдарованого – і від цього моменту може законно робити, що йому заманеться: хоч кульки надувати, хоч Універсали з Меморандумами підписувати. Звісно, український хлопчик також може, але ми його за це всіляко лаємо нецензурними словами, європейці ж лише захоплено скажуть: «Ого, який альтернативний», – і повертаються до своїх справ.

Мені, знаєте, оце слово – альтернативність – просто очі по-новому на світ відкрило. Особливо – на Віктора нашого, альтернативно обраного Андрійовича. Я раніше, поки про альтернативну обдарованість не думала, все ніяк не могла поскладати до купи його слова і вчинки. Бо ніби, стандартно мислячи, який сенс у революційному поваленні старого корумпованого режиму, якщо на його місці вибудовується корумпований новий – аж до Секретаріату з

функціями Адміністрації і Балони з функціями Медведчука? Пощо було воювати з біло-блакитними, якщо насправді передбачалося утворити з ними коаліцію, і пощо було знову збирати помаранчеві сили, якщо їх відразу планувалося роз'єднати? Навіщо людині, яку ти ненавидиш і боїшся, обіцяти пост прем'єр-міністра, якщо твоєю головною мрією є усунення її з цього поста?

Політична хитрість? Ні, хіба що альтернативна, внаслідок якої президент так хитро порозкладав яйця по різних кошиках, що залишився взагалі без них. Та й без кошиків також. Зрештою, якби ж то йшлося лише про хитрість. Ми, не знати з якого дива, колись вирішили, що Ющенко є великим знавцем української мови. Але послухайте, як він говорить. Це ж не менш альтернативне мовлення, ніж у Черномірдіна з Черновецьким, тільки зазвичай сумніше: «Прибрати те, що, можливо, десятками років не прибиралось, побілити наші хати, обсадити деревами наші дороги, щоб у нас не було такого відчуття, що ти можеш їхати з десяток кілометрів, і ні зліва, і ні справа немає жодного деревця. Я не хочу, щоб країна жила легендами, коли їдеш українськими шляхами і бачиш липи, верби, яким за 80 чи 90 років, то кажуть, що це або Петро I, або Катерина II, або Сталін посадили...».

Уявляю собі, як мучаться з ним синхронні перекладачі на різних міжнародних зустрічах. Точніше, не уявляю, а знаю, бо два тижні тому він якраз давав інтерв'ю у Варшаві. Першим ділом наш президент почав агітувати поляків за НАТО.

Поляки на це йому чемно: дзенькуєми, але ми вже і так вступили, може, тепер ваша черга? Після чого пішли конкретні запитання. Наприклад: «Чи розумієте Ви, Пане Президент, що зусиллями російської дипломатії Франція й Німеччина ще дуже довго блокуватимуть євроінтеграцію України? Що ви збираєтеся цьому протиставити?». Андрійович, зрозуміло, у своєму стилі почав з історичного екскурсу, мовляв, українці і поляки мають за собою трагічну історію, але в цьому немає нічого трагічного, тому будемо все вище знімати і без того високий дух українсько-польських стосунків.

Полякам відповідь сподобалась (особливо зважаючи на те, що слово «стосунки» у польській мові вже віддавна вживається передусім у сексуальному значенні), але вони попросили нашого президента все-таки уточнити деякі дрібні деталі. А саме: що конкретно ми збираємося протиставити зусиллям російської дипломатії, спрямованим на те, щоб руками Німеччини і Франції заблокувати євроінтеграцію України? Оскільки історичний дискурс на цю хвилину вже було більш-менш вичерпано, Андрійович вирішив зайти з іншого флангу: «Я, – каже, – батько п'яťох дітей, і мене хвилює питання їхньої безпеки, тому народи самі повинні обирати своє майбутнє». «Що він мав на увазі?» – запитували мене потім друзі-поляки. «Е, – відповідала я, – ви просто не вписуєтеся в альтернативні повороти президентської думки. Спробуйте ще раз. Спробуйте вибудувати альтернативний силогізм. Отже, теза: у президента п'яťеро дітей. Антитеза: президента хвилюють питання безпеки. Який із

цього впливає синтез?» – «І який?» – питають поляки. «Ясно який, – кажу, – секретарем Ради Національної Безпеки і Оборони треба призначити гінеколога Богатирьову».

Ну, а остаточно будь-які сумніви щодо своєї альтернативності президент розвіяв під час недавньої розмови з делегацією «Народної Самооборони». Та ви в курсі: самооборонці попросили звільнити Балогу. Ющенко запропонував альтернативне рішення: «Балогу в усьому треба слухати, бо Балого – це я». З милої президентові історії ми знаємо, що бували на світі правителі, які ототожнювали себе з державою. Але щоби з Балогою – це, здається, вперше. Цікаво лише, наскільки з погляду науки логіки ми маємо право розвинути президентську думку? Чи можна відтепер стверджувати, що мукачівські братки – це братки Ющенка? Або що згадані діти президента – це діти Балого? Або що незліченні автомобілісти, які в листопаді-грудні 2004 року заповнювали Київ серіями потрійних сигналів, насправді мали на увазі Ба-ло-гу?

Одне слово, у мене також є альтернативна пропозиція. Виходячи з усього вище сказаного, а також з усього, що неважко передбачити у нашому недалекому політичному майбутньому, пропоную перейменувати свято 1 квітня на День Президента.

Ми – не вони, вони – не ми

Пам'ятаєте, я писала, що виїжджаю на деякий час до Польщі? То я вже вдома. І скажу вам як патріотка патріотам: нема на світі більшого щастя, ніж повертатися в Україну після довгої розлуки з нею. Єдине більше щастя, яке я можу пригадати – це після недовгого перебування тут виїжджати з України назад у світ, залишаючи за своєю спиною бездонно скорботні очі рідних митників і прикордонників, чиновників і міліціонерів, лікарів і викладачів, котрим так і не вдалося цього разу здерти з тебе гуманітарної допомоги.

Ну, більше щастя мені тимчасово не світить, так що буду втішати себе спогадами про нього, паралельно намагаючись адаптуватися до меншого. А це, між нами кажучи, зробити нелегко. Бо людина – вона ж така істота: щойно потрапить у людські умови, як починає розбещуватися. Просто якийсь місяць за кордоном – і вже думаєш, що так і має бути: що телебачення замість російських серіалів має показувати Джармуша з Вендерсом, що на гастролі замість Діми Білана має приїжджати Боб Ділан, що в барах замість «Владімірського централа» має звучати тихий джаз, що офіціанти мають не хамити, а навпаки радіти тобі кількома іноземними мовами, навіть якщо ти зайшла замовити лише склянку мінеральної води. І взагалі,

виявляється, можна жити, не знаючи, як відсвяткував славний козацький ювілей Леонід Кучма і що йому з цього приводу заспівала заслужена співачка уркаганських корпоративів Таїсія Ліхутина. Бо, крім убогих українських журналістів, нікого в світі не цікавить, що таке Кучма з Ліхутами.

Так от, про Польщу. Насвистуючи ре-мінорну токату і фугу під кірхою Баха в Ляйпцигу або прогулюючись, як писав один оглядач, вуличками вилизаного до райської чистоти Фрайбурга, приголомшено витріщаючись вночі на таймскверні вогні великого міста Нью-Йорка або ховаючись від субтропічного сонця в музеях вашингтонського Національного Моу, я їм не заздрю. Не заздрю, бо розумію, що ми такими не були, не є і бути не можемо: сокола, філософував Григорій Савович, ще якось навчиш літати, а вже з черепахою цей прикол може і не вдатися. Тим часом полякам – заздрю. Бо Польща – вона ж ось, палицею можна докинути. Це ж ті поляки, які ще не так давно скуповували у нас праски, паяльники і парасольки...

Чим вони принципово відрізняються від нас? Тим, що, по-перше, поляки є народом і, по-друге, у цього народу є гідність. Одного разу у Варшаві я спостерігала таку картину. На пішохідному переході «лексус» посигналив на якусь жінку: давай, мовляв, швидше перебирай ногами, не бачиш, що я на «лексусі»? За секунду з різних боків збіглося з десяток людей, які просто стали на «зебрі», перекриваючи дорогу, і не зрушили з місця, поки нарваний автомобіліст культурно не попросив у жінки вибачення.

І таких прикладів, тобто прикладів відстоювання – та ще й дотепного – поляками своїх прав і своєї людської гідності я можу наводити скільки завгодно. Призначив попередній уряд міністром освіти причинного Ґертиха – вроцлавські студенти вийшли на демонстрацію протесту. Студенти не кричали «Ганьба Ґертиху!» чи «Освіта в небезпеці», вони просто розгорнули величезний транспарант з одним-єдиним написом: «KURWA MAC!». Заборонило начальство водіям варшавських міських автобусів страйкувати – водії відповіли операцією «Слимак»: усі виїхали на маршрути, але пересувалися містом зі швидкістю 10 кілометрів на годину. У підсумку юридично вчепитися нема до чого, а рух у столиці все одно паралізовано. Та що там водії, у Польщі навіть поліція примудрилася застрайкувати, хоч їй таке, ясна річ, категорично законом заборонено. Але не заборонено здавати донорську кров. А наступний після здавання крові день – згідно із законодавством – має бути вихідним. Ось поліціанти і пішли здавати кров цілими відділеннями.

Особливо ж мені запам'яталися три, як видається, символічно пов'язані між собою історії. Перша: кілька неповнолітніх виродків облили бездомного цуцика ацетоном і підпалили його. Друга: якийсь, очевидно, схильний до меланхолії фермер забув, що у нього є корови, внаслідок чого довів частину тварин до повного виснаження, а частину – до голодної смерті. Третя: певна, безперечно любляча, матуся не дозволяла своєму десятирічному синочкові бавитися з однокласниками, контролювала кожен

його крок і витирала йому на очах цілої школи ніс хустинкою. Усі три історії закінчилися позовами до суду. І це правильно. Бо суспільство, яке хоче одужати після тривалої азіатської епідемії, мусить для початку засвоїти, що не можна знущатися з беззахисних, забувати про приручених і нав'язувати іншому свої способи любові, навіть якщо цей інший є вашим найближчим родичем.

Скажете, дрібнички? Але саме з таких дрібничок і складається загальний візерунок нашого життя. Позбираємо до купи тисячі приємних дрібничок – і в результаті будемо мати приємну країну, позбираємо тисячі дрібних паскудств – і будемо мати те, що маємо: одне величезне паскудство, в якому і доводиться жити. Зокрема – паскудство політичне. Ось дивіться: боротьба на внутрішніх фронтах між головними політсилами Польщі – PiS та PO – не надто поступається за напругою протистоянню помаранчевих і біло-блакитних у 2004 році. Але як тільки справа стосується найважливіших зовнішньополітичних питань, польські еліти закопують сокиру війни і займають більш-менш консолідовану позицію – щодо НАТО і ЄС, України і Грузії, Росії й американської системи протиракетної оборони. Бо знають, що навіть особиста владна спрага – ніщо на тлі міжнародного іміджу держави. А що роблять наші? Як вони висловлюються не те що про опонентів, а про своїх таки коаліційних партнерів? Причому, навіть маючи, здавалося б, рацію, українські цицерони самою формою вираження «думки» здатні звести на пси її зміст: «Уряд використовує ту ситуацію, коли Президент є головним суб'єктом міжнарод-

ної діяльності, – заявляє заступник Балоги, – і, таким чином віддаючи тут ініціативу Президентові, не бере на себе певні ризики за оцінку тих або інших дій». Ну геній, що ти йому заперечиш? З тим же успіхом можна було б заявити: «Маруся використовує ту ситуацію, коли Іван з нею не спить, і таким чином не бере на себе ризик народжувати від нього дітей». Мені особисто після таких заяв хотілося б ще глянути хоч одним оком на ту допоміжну школу, яка слугує секретаріатові нашого президента за кузню кадрів.

Або, наприклад, повінь. Ні, звичайно, повінь – лихо загалом аполітичне, може трапитися будь-де, але перетворити подолання її наслідків на такий бездарний совково-потьомкінський театр – це вміємо тільки ми. Час дії: 4 серпня 2008 року. Місце дії: Чернівці і довкола. У головній ролі президента з лопатою – Віктор Ющенко. У другорядних ролях – знані дамбобудівники на кшталт Безсмертного з Павленком. В епізодичних – представники місцевої влади з дивною сумішшю холуйських усмішок та державницької стурбованості на обличчях. У ролі статистів, яких ніхто ні про що не питає, – діти на площі в очікуванні команди «По вагонах!» та підтоплені селяни в очікуванні вантажівки з цементом і міністром оборони Єхануровим за кермом. Сцена перша. Виходить президент і виголошує монолог у своєму улюбленому стилі: «Моя особиста присутність тут є свідомством єднання всієї української нації», – надихає він масовку нагірним меседжем. Гармонія красивого з корисним: діти за кілька годин поїдуть у Крим, а

Ющенко – у село Черногузи, де і залле з допомогою Єханурова фундамент нового будинку для постраждалої родини.

Просто шкода, чесне слово, що у п'єсах, крім монологів, буває ще й розвиток дії. Щодо дитячої сюжетної лінії, то вона розвивалася дуже стрімко. Так стрімко, що лікарі аж не мали часу провести необхідні обстеження. Бо ж президент хотів особисто побажати діткам на дорогу щастя й здоров'я. І побажав. Лікарі, до речі, дурними балачками про злочинність медично не підготовленого «оздоровлення» йому не набридали: певно не хотіли засмучувати баріна в таку урочисту мить. Або вирішили, що дорога до Криму далека, робити все одно нічого, тож якби у когось виявилися воші чи там глисти, то їх можна спробувати і в поїзді вивести.

От. І що прикметно: діточки ще й не встигли розібратися, де чия панамка і чиї воші по ній лазять, а наш головний герой під пильним поглядом телекамер уже загірив своєю фірмовою лопатою єхануровський бетон у Черногузах. Селяни, взявши приклад з лікарів, цьому будівництву століття не заважали. Після чого президент зі світою, телекамерами і «будівельниками» поїхав ошчасливлувати інші постраждалі регіони, а жителі села Черногузи трохи почухали потилицю і взялися засипати землею президентський фундамент. Бо насправді на тому місці ніякого нового будинку ніхто і не збирався ставити, там взагалі сільська дорога запланована...

Власне, я все це до того розкакую, що якби щось подібне спробувати зробити з народом, у

якого є гідність, то той, хто б це спробував зробити, мусив би потім довго витягувати свою бутафорську лопату звідти, де б вона в чудодійний спосіб опинилася. Бо народ, у якого є гідність, не потерпів би над собою влади, у якої гідністю й не пахне. Натомість у нас, як видно, народ і влада – єдині. Єдині і неповторні.

Якби не худоба

Таке: спочатку, звісно, були трипільці. Потім не ясно, що було. Потім якісь тиверці й білі хорвати. Після хорватів, десь у XII столітті, був галицький князь Ярослав Осмомисл, який збудував на лівому березі річки Прут фортецю, яку своєю чергою зруйнували татари. А вже після татар настав жовтень року Божого 1408-го, коли молдавський господар Олександр Добрий у місті Сучаві уклав митний договір (або ж грамоту) із львівськими купцями. І в тій грамоті вказувалося, скільки мита за яку рогату худобу і в якому населеному пункті треба збирати. Пунктів загалом згадувалося 22, у тому числі й Чернівці.

Далі, як, зрештою, і перед тим, історія покотилася звивистими шляхами: молдавська Сучава тепер належить Румунії, молдавську грамоту вкрав і не віддає Черномирдін, а молдавські Чернівці мало не стали українським містом і на підставі тієї грамотної згадки щойно відсвяткували своє 600-річчя. І я на цьому святі була. Бо чим я гірша за львівських купців 1408 року? Хіба тим, що без рогатої худоби.

Чернівці – місто... власне, важко сформулювати, яке це місто. Лише зберешся сказати про них щось погане, як на очі потрапляє якась австро-угорська архітектурна краса – і ти зачудовано вмовкаєш. А лише зберешся сказати

щось добре, як на очі відразу біля вокзалу потрапляє рекламний щит: «Криши від «Континенталь» – і мусиш кришити, бо ж не будеш на чужому святі свої статути впроваджувати.

Як видається, основна фішка, яку плекають і якою загалом справедливо пишаються Чернівці, – це толерантність: і міжнаціональна, й інтеркультурна, і така. Тут – очевидно, щоб не образити ні лівих, ні правих, ні російськомовних – навіть центральна площа називається Центральною, а головна вулиця – Головною. На перетині Центральної з Головною стоїть пам'ятник Шевченкові – страшнючий, як смерть образотворчого мистецтва. З естетичного погляду позмагатися з ним може тільки розташований під казино-рестораном бордельного типу «Сорбонна» пам'ятник Федьковичу (мовою чернівецьких підлітків – Трансформер) і новий міський цвинтар.

А якщо вже зайшла мова про пам'ятники, то свою, так би мовити, лепту в це діло вклав і вірний син чернівецького народу та всієї Партії регіонів Ян Табачник. Вклав – і замовив до дня міста пам'ятник у самого Церетелі. Обізнані зі смаками обох митців буковинці зі страхом і трепетом чекали урочистої миті відкриття. Обійшлося: замість імовірної дванадцятиповерхової гармошки публіка побачила мікроскопічний – як на творчий потенціал Церетелі – сувій Тори. У результаті детальнішого огляду і Тора виявилася не Торою, а все тією ж грамотою зі згадкою про Чернівці. Так що, мабуть, даремно я тут на Табачника наїжджаю. Але вдіяти з собою нічого не могу: просто він належить до таких

чоловіків, від одного вигляду яких мені й жовчогінне пити не треба.

А може, й не даремно. Як відомо, своєю світовою славою Чернівці зобов'язані передовсім культурі, яка творилася тут у міжвоєнний і не тут, але вихідцями звідси – у повоєнний період. Культуру ж цю творили передовсім німецькомовні євреї – такі, як Альфред Марґул-Шпербер і Роза Ауслендер, Пауль Целан і Альфред Ґонґ та ще десятки поетів і прозаїків, розсіяних згодом світами або загиблих у таборах. Саме про часи їхньої молодості зусиллями кількох письменників і журналістів від Ґеорґа Дроздовського до Василя Кожелянка склався пізніше прекрасний і трохи самоіронічний міф Чернівців як міста, де книгарень було більше, ніж пекарень, а вулиці підміталися букетами троянд (трояндам, до речі, також відкрили пам'ятник – як виняток, цілком симпатичний).

Нацисти із сучасними їм румунами винищили цю культуру, їхні наступники совети винищували й сліди від неї. Україні як державі можна багато чого закинути, але саме за часів незалежності у Чернівцях почався процес серйозного вивчення, перекладання і популяризації єврейської німецькомовної літератури. Тим часом типовий совок до останньої складки жиру на шиї Ян Табачник прославився у 2004 році патетичною заявою, що у разі перемоги «помаранчевих» він безстрашно почепить на свої обвислі груди зірку Давида. Чим підтвердив спостереження Ігоря Губермана: як важко змагатися в мудрості з єврейським мудрецем, так само важко знайти більшого ідіота, ніж єврейський дурень.

Ой, щось мене віднесло від святкової теми. А на святі ж стільки всього було! Наприклад, було трохи президента. А за доброю українською традицією, де з'являється президент, там виникають проблеми у перехожих. Ціле щастя, що через складну зовнішньо- та внутрішньо-політичну ситуацію Гарант з'явився ненадовго: обізвав у своєму млявоплинному стилі Чернівці «унікальною перлиною в короні України», роздав нагороди і помандрував далі – чи щось сіяти, чи копати, а чи свою партію до самогубства намовляти.

Ще була урочиста хода. Мене в босоногому дитинстві батьки одного разу на щось подібне виносили – перелякали до гикавки. Вдягнувшись у професійні строї і вишикувавшись повзводно чи як це називається, під мікрофонні оголошення перед святковою трибуною з дурнуватими, як до фотографії, посмішками пройшли делегації підприємств, навчальних закладів, лікарень і т.д. Дурнуватості посмішкам додав невеличкий інцидент. Бо ходу урочисто відкривали двоє гуцулів на конях. Коні ж, недовго думаючи і знаючи, що вони за будь-яких обставин не винні, прямо навпроти трибуни щедро удобрили чернівецьку бруківку. Так що посмішки посмішками, а делегатам довелося, йдучи, вважати на себе.

Головною вечірньою атракцією першого дня свята став концерт на Соборній площі ветерана італійської естради Тото Кутуньо. А треба знати, що Соборна площа – це, м'яко кажучи, унікальна перлина в короні Чернівців. Одним боком (тим, де й поставили сцену) вона впирається у стіни

діючої в'язниці, а протилежним – у здоровезний пам'ятник советському воїну-освободителю. Таким чином, і в будні, і в свята площа виконує свою виховну функцію. Зеки, розглядаючи з тюремних вікон пам'ятник, можуть медитувати на тему: «Кому я вдячний за свою свободу?», а тимчасово цивільні, розважаючись під час концерту і поглядаючи у бік сцени, мають не забувати, що поводитися на масових акціях треба чемно.

Взагалі, якщо йдеться про естрадні пісні й танці, то Чернівці справді не знають собі рівних в Україні. Дмитро Гнатюк, Назарій Яремчук, Софія Ротару з сестрами, Василь Зінкевич, Павло Дворський, Іво Бобул, Лілія Сандулеса і навіть кумир Жадана Степан Галябарда – це ж усе місцеве за походженням населення. І що прикметно: потік талантів ніяк не всихає. Скажімо, до дня міста на чернівецькій алеї зірок з'явилося ще кілька небесних світил, зокрема – народної артистки України Ані Лорак та заслуженої Катерини Бужинської.

Наступного дня більшість із цих зірок сяяло під зливою на стадіоні «Буковина». Я, щоправда, того сяєва не бачила, мене на такий концерт і під страхом 15 діб прибирати Соборну площу після Тото Кутуньо ніхто б не загнав. Коротше, зустріла я старих чернівецьких друзів, і вирішили ми трохи втекти подалі від свята десь за місто. Їхали-їхали, дивимося: стоїть якась ніби колиба край села, тільки дуже велика. І називається «Смерекова хата», чесне слово – як у пісні. Там ми й повечеряли. І Боженька нас там за ігнорування української естради покарала. Бо не

встигли ми й салати подоїдати, як у «Смерековій хаті» щось почало співати. І співало – голосно й російсько – до самого десерту. Та, певно, й далі, тільки ми звідти повтікали. Ні, вже краще б я 15 днів Соборну площу прибирала. Та що там: краще б я на концерт Бобула з Бужинською сходила.

Дорогою додому в моїх вухах (звісно, крім смерекового «етапа із Твері») лунали слова ще одного відомого чернівчанина Арсенія Яценюка: «Кажуть, що Чернівці – це Європа, і це правда. До Європи необхідно візи, а до Чернівців не треба, тому приїжджайте сюди частіше». Я Арсенія Петровича майже готова підтримати. Лише прогулюватися Чернівцями я б радила не на день міста і взагалі не вдень. І навіть не в наші дні. Бо ось, чернівецькі друзі повідомляють, що минув ледве тиждень, а «невідомі» вже встигли зіпсувати святково встановлений квітковий годинник, повіривати вазони на вулиці Кобилянської та перетворити на туалет встановлену там-таки чудову ковану карету. У принципі, я знаю, що з цим усім робити. Я тільки не знаю, кому б таке можна було доручити – швидко і вправно очистити наші архітектурно європейські міста від ґенетично ворожої їм великої рогатої худоби.

Скромна привабливість аристократії

Сама я – так, між нами – походження не бозна якого: тато шофер, мама українка... Робітничо-селянського, можна сказати, походження. Пригадую, мені в дитинстві що віконт де Бражелон, що граф Монте-Крісто, а що герцогиня Брабантська – всі були на одне лице. Та я їх, якщо чесно, дотепер плутаю. І підозрюю, що не я одна. От розбудіть серед ночі першого-ліпшого англієця і запитайте, чим відрізняються духовні пери від світських або Лорд Маршал від Лорда Канцлера. І англієць вам скаже. А що скаже українець, якщо його розбудити серед ночі? Отож. Бо таке у нас, українців, історичне минуле. Не кажучи про історичне сьогодення.

Ну, з минулим уже нічого не вдієш: раби, подножки, грязь Москви, варшавське сміття і так далі. Натомість з нашим парламентсько-президентським сьогоденням треба щось вирішувати. Припустимо, ми не маємо аристократії у першому значенні цього слова, тобто *аристо-кратії* як влади найкращих. Припустимо, ми її і в другому значенні не маємо, тобто взагалі не маємо цих найкращих, цієї багатой і освіченої родової знаті, яка б, крім маєтків, успадкувала від пращурів шляхетні манери і почуття відповідальності за державу перед Богом і людьми. Гірше того: у нас і з успадкованими маєтками не густо. Наша

нинішня майнова еліта успадкувала від своїх батьків переважно спогади про цукерки «Тузік» з приводу першотравневої демонстрації і вміння занюхувати самогонку рукавом. Решту довелося накрасти самим.

Але оскільки накрасти все-таки пощастило, то аристократію принаймні у третьому значенні слова – як привілейовану частину суспільства (нерідко озброєну довічними депутатськими значками і перехідними міністерськими портфелями) – ми вже маємо. То що ж нам робити з цією аристократією? Я пропоную її узаконити. У сенсі присвоїти їй титули. Причому, враховуючи хронічну українську багатовекторність, титулів цих також слід накрасти з усіх можливих – як західних, так і східних – «табелів про ранги». Яка від цього користь?

По-перше, ми легалізуємо те, чого все одно не можемо подолати, і юридично узаконимо фактичний стан справ, визнавши, що чимало українських мужицьких синів змогли таки стати володарями у царстві... ну, царством духа це, звичайно, назвати не можна, то хай буде так: у царстві крайньої бізнесово-політичної плоти. Аргументи, мовляв, наша аристократія не матиме в такому разі освяченого глибиною століть родоводу, я відкидаю як несерйозні. У жилах найшляхетніших і найблискучіших династій світу теж початково мусила текти простолюдинська кров, яку лише згодом хтось уперше додумався обізвати блакитною. Почитайте Біблію: де там сказано про титули Адама і Єви? Ніде. А якщо ми є прихильниками теорії Дарвіна, то тим більше нема про що говорити, бо – як дарвіністам –

нам залишається змиритися з думкою, що прадідусі й прабабусі усіх курфюрстів, магараджів і ханів ще відносно недавно ховалися по печерах і стрибали з гілки на гілку.

По-друге, я знаю силу слова. Називаючи реальних власників товариства з обмеженою відповідальністю «Україна» олігархами, ми тим самим програмуємо їхню поведінку. Олігархія, підказують словники, дбає виключно про власні інтереси, тоді як аристократію душа болить за країну в цілому. То що нам язик би відсох, якби ми якогось Ахметова почали офіційно називати, наприклад, донецьким ханом або халіфом важкої промисловості? А він би на radoщах трохи і нас задбав... Чи, з іншого географічного боку, такий собі Балоба. Ви пробували колись прочитати, що написано на його мармизі? Так і написано: «Балоба». А якби він був не просто Балоба, а, скажімо, ерцгерцог мукачівський і всього Закарпаття Віктор Іванович Балоба? Це б його змусило трохи контролювати вираз власного обличчя.

Тому, по-третє, аристократичні титули нашим можновладцям варто присвоїти ще й з естетичних міркувань. Почитала я оце перелік депутатів Верховної Ради. Нудьга й одноманітність. А тепер уявіть собі лишень такий журналістський звіт про пересічне пленарне засідання парламентської сесії: «Законопроект маркіза Кріля і герцога Петьовки так і не був поставлений на голосування. Віконт Саламатін і шевальє Львовчкін за підтримки графа Шуфрича і княгині Засухи заблокували парламентську трибуну. Найбільше незадоволення з приводу подій у Верховній Раді

висловив барон фон Плющ, якому від самого ранку заважав спати грою на гармошці Табачник Яків Піневич, есквайр».

І про головне: ясна річ, уся ця наша аристократія мусить від когось отримувати свої титули і, своєю чергою, комусь васально служити. У зв'язку з чим нам треба скасувати інститут президентства як такий і оголосити нині діючого президента Ющенка королем України Віктором Першим. У такий спосіб ми – законно! – вибиваємо з боротьби за владу усіляких чужокровних лже-Юлій та лже-Вікторів Других і назавжди нейтралізуємо нездорову передвиборчу напругу в суспільстві. Коли ж настане відповідний момент, питання престолонаступництва сімейно і полюбовно вирішать між собою дофін Андрій та інфанта Віталіна. Зрештою, навіть така повсякденна справа, як розпуск парламенту, набула б у нових умовах незрівнянно шляхетнішого вигляду. Бо сьогодні Андрійович посилає депутатам сигнали, а депутати посилають його ще далі. Воно й не дивно, кому охота розходитися під таку канцелярщину: «Користуючись конституційним правом, президент припинив повноваження Верховної Ради». А якби указ набув ось такого вигляду: «Його Королівська Величність і помазаник Божий своєю безмежною милістю і необмеженою владою розігнав Шосту Палату Лордів до йобаної матері»? Зовсім інші зміст і форма.

Націоналістка мимоволі

Певний український письменник мав нещодавно виступ у певному українському місті... Ні, якось надто по-шпигунськи звучить, якось так звучить, наче я, перебуваючи в підпіллі, боюся бовкнути щось зайве. Гарзд, спробую ще раз: чого мені в Україні боятися? Отже, непевний український письменник Іздрик мав нещодавно виступ у непевному українському місті Одесі. А через кілька днів по тому в Одесі побувала я. Познайомилася з одеськими активістами, які організовували Іздриків виступ: вузьким, хоч і вельми симпатичним є коло цих людей, страшно далекі вони від решти одеського народу.

Бо значно ближчою до решти одеського народу є одеська телекомпанія АТВ, яка мало не щодня лякає своїх реципієнтів то Бандерою, то Шухевичем, то львівськими уболівальниками, то фашистськими концтаборами, то українськими окупантами. Що табори були не фашистськими, а нацистськими, і що саме в одному з таких таборів Бандера й сидів під час війни – це для АТВ дрібниці, які суті справи не міняють: у колективній, так би мовити, свідомості АТВ слова «український», «бандерівський», «фашистський» і «окупаційний» є синонімами. Відтак після зустрічі Іздрика зі студентами ця телекомпанія зробила геніальний по-своєму репортаж. А саме:

журналісти зупиняли студентів зовсім іншого (!) навчального закладу і запитували, що ті знають про Іздрика і чи потрібна їм така література. Висновок АТВ звучав однозначно: українська література Одесі не потрібна.

Вважається (і загалом справедливо), що Одеса – далеко не найагресивніше у ставленні до українства місто. Своєю чергою Іздрика – принаймні на підставі того, що він пише і публічно говорить, – важко запідозрити бодай у найневиннішому різновиді націоналізму. Навпаки: я щось і не пригадую другого настільки байдужого до «національної проблематики», настільки «космополітичного» українського письменника, як Іздрик. Власне, єдина його українська ознака – це мова. Але цієї ознаки одеській телекомпанії досить: пише українською – значить бандерівець і окупант.

До чого я це веду? Якийсь час тому zaxid.net опублікував статтю Ярослава Грицака «Одна, дві, двадцять дві...», в якій глибоко шанований мною історик знову повернувся до «рябчуківської» теми двох Україн та ще й мене, аматорку, кілька разів у професійному націоналістично-сепаратистському контексті згадав. Не знаю, можливо, мені годилося б відразу тоді вступити в дискусію прямо на форумі, але тут така справа, що кожна порядна дівчина, на мою думку, мусить мати свій категоричний імператив. Мій імператив полягає в тому, що я на Інтернет-форумах ніколи не дискутую. З мене вже й наречений не раз підсміювався: «Все одно, каже, читаєш ті форуми, то бери й напиши там щось». Знайшов аргумент: читаєш. Я он Шопенгауера, може,

також третій рік читаю, то що мені тепер ще й писати в ньому?

А, до речі, пан Ярослав, здається, теж пройшов незлий шопенгауерівський вишкіл: «Моя теза, – пише Грицак, – полягала не в запереченні існування двох Україн чи в ствердженні, що Україна таки одна – вона полягала якраз в іншому: *Україн є рівно стільки, скільки хто хоче*». Тобто – в термінах Шопенгауера – «Україна як воля й уявлення». При цьому президентові Ющенку вона уявляється одна, Путіну, Рябчукові й мені – по дві, тим часом «насправді», згідно з Ярославом Грицаком, «їх є щонайменше двадцять дві».

Строго кажучи, я не дуже уявляю, як узгодити «скільки хто хоче» з оцим «насправді», але хай уже, не будемо відволікатися. Отже, з історико-культурного погляду Україн є щонайменше двадцять дві, і це, вважає пан Ярослав, зовсім не біда і тим більше не причина для розколу. Бо так само можна нарахувати «двадцять дві» Польщі, Німеччини, Франції, Італії чи Америки, а вони ж не розпадаються. Я, звичайно, в питаннях історії з Грицаком змагатися не можу. Але можу запитати з приводу сьогодення: чи уявляє собі хтось, щоб у будь-якій із двадцяти двох Польщ (Німеччин, Францій і т.д.) польське (німецьке, французьке і т.д.) телебачення монтувало з ненависницьким пафосом репортаж про польську (німецьку, французьку і т.д.) літературу і стверджувало, що, Богу дякувати, літератури такої нема й не треба?

На це Грицак мені, певно, відповість, що сама постановка питання у такій формі і такому

«дискурсі» свідчить про літературоцентричність моєї уявної України, про мій філологічний націоналізм, про змішування національної ідентичності з мовно-культурною і перетягування літературною критикою на себе тих функцій, які мали б виконувати політики, економісти та інші державотворці. Тоді я, звісно, скажу, що Україна в принципі є суто літературним проектом і що, крім літераторів (у широкому розумінні), її існування взагалі мало кого обходить. Відповідно пан Ярослав знову зауважить, мовляв, «наші дискусії нагадують двері, що крутяться навколо своєї осі: кожен виходить з тих дискусій рівно в тій точці, звідки він у них вступив». І висновок: модерна західноєвропейська модель поділу світу на національні держави застаріла, треба шукати інші – постмодерні – моделі, треба «вчитися філософії «включності», а не «виключності» (inclusiveness vs exclusiveness), співпраці – а не поділів, компромісів – а не політики з позиції сили», треба, зрештою, вчитися мистецтва «перемагати інерцію свого способу мислення», бо «той, хто перемагає інших, є просто сильним – а хто перемагає себе, стає непереможним».

ОК, я – за. Тільки яким чином? Якщо я хочу, щоб у мене перед хатою росли чорнобривці, а мій наречений – щоб півонії, то, може, ми й знайдемо якийсь компромісний вихід. Але якщо він твердо вирішив залити мої чорнобривці товстим шаром асфальту, то в який компромісний спосіб я повинна перемогти інерцію свого чорнобривого мислення? Дозволити нареченому заасфальтувати клумбу – і нарешті відчути себе непереможною? Ага, вже уявляю собі роздрато-

вані маскулінні голоси: «Хто тобі, Віто, дорожчий: чорнобривці чи наречений?» Не сприйміть це за політику з позиції сили, але мені дорожча я. А тому я маю десь такого нареченого, який має десь мої чорнобривці.

Ну, ви розумієте, що я хочу сказати. Тобто компроміс – це добре, але до якої межі я можу дозволити собі торгуватися у пошуках цього компромісу? Чим я, відносно начитана україномовна західна українка, переконана в необхідності вступу до НАТО та ЄС, повинна пожертвувати, щоб мої південно-східні, сформовані ефесбешними серіалами російськомовні брати і сестри полюбили мене і погодилися жити зі мною на одній території у мирі і злагоді? Визнати їхнє історичне минуле героїчним, а своє – фашистським? Погодитися, що моя мова – це не мова, а сільський діалект? Оголосити НАТО агресором, а Росію – головною миротворицею світу? І що я отримаю взамін? Включеність у співпрацю з ЄЕСП і обіцяну Грицаком «стабільність», до якої в глибині душі схильні «мільйони простих мешканців»? То, може, краще відразу податися на цвинтар? Там і стабільність на належному рівні, і російські серіали рідше крутять.

А головне: якщо ми заради територіальної цілісності винесемо за дужки всі «гуманітарні» питання, то як я взагалі здогадаюся, що живу в Україні? Що триматиме при купі нашу уявну спільноту? Ідея побудови суспільства добробуту і достатку? Чи не легше в такому разі виїхати кудись туди, де добрі люди вже без нас його збудували? Наразі я не знаю відповідей на ці запитання. Я лише знаю, що насправді мені б

хотілося бути послідовною демократкою, лібералкою і з лівацьких позицій стібатися з українських національних міфів. Але такі телекомпанії, як згадана одеська АТВ, роблять з мене націоналістку мимоволі, яка вимушена ставати на захист усього українського – від Бандери до Іздрика – навіть якщо це українське далеко не завжди мені подобається. Бо тут взагалі не йдеться про вподобання, а йдеться про інстинкт самозбереження. У зв'язку з чим мені пригадується фільм Луїса Бунюеля «El angel exterminador» (себто більш-менш «Ангел-винищувач»).

Якби хто забув: у певному будинку зібралися гості. Поступово стає зрозуміло, що всі вони – люди досить різні. У сенсі кожен, попри нібито приналежність до цієї уявної спільноти, має якісь приховані інтереси і намагається викрутити загальну ситуацію на свою користь. У принципі, провести кілька годин у товаристві не надто близьких тобі людей – справа не така вже й обтяжлива: володіючи нехитрими прийомами застільної бесіди, можна з приємністю витратити відведений час на зав'язування необов'язкових знайомств, нашіптування дотепних компліментів та інші розпускання хвоста. Але якщо раптом така вечірка розтягнеться на цілу добу? А якщо на тиждень? А якщо на місяць? Це і відбувається у фільмі Бунюеля. Люди починають мучити одні одних своїми звичками, переконаннями, запахами – одне слово, самим фактом своєї присутності. Щось подібне мав на увазі і Сартр, коли говорив, що «пекло – це інші люди». Тобто люди перетворюються самі для себе на пекло

якраз тоді, коли вони, всупереч власним бажанням, вимушені терпіти одне одного на спільній території.

У фіналі фільму, після виснажливих багатоденних дебатів на тему «хто винен і що робити?», після взаємних звинувачень і образ, доведені до межі відчаю герої Бунюеля просто натискають на клямку дверей – і виходять із незачиненої, як виявилось, будівлі на вулицю. Тепер усі вони можуть розійтися в різні боки – власне, кожен (крім полеглих у «неволі»), полегшено зітхнувши, йде туди, куди вважає за потрібне. Пекельна «коаліція», яка об'єднувала їх усіх, розпалася. У світі за дверима, які достатньо було легенько штовхнути, світить сонечко, повіває свіжий вітерець і бігають усміхнені діти. Більше на тему двох Україн мені сказати нічого.

Кохайтеся, чорнобриві, та не знати з ким

А що це ми з вами все про політику та про політику, так ніби нам більше і поговорити нема про що? Як на мій – дівочий – погляд, самотнім чоловіком в українській політиці є Юлія Тимошенко, а це виразно не йде на користь ні мені, ні політиці, ні Україні, ні самій Юлії Тимошенко. Тим часом на дворі – лютий, а отже, незабаром до нас – через тисячі літ – завітає Святий Валентин, і десь на дні наших сердець заплете дивну казку любові, і змусить, як то кажуть, напитись голосу твого, того закоханого струму, тієї радості і суму... Одне слово, поговоримо про велику дивовижність, тобто про кохання.

Стосовно України дивовижність ця полягає, зокрема, в тому, що, незважаючи на весь історичний та особистий досвід, українки і далі продовжують закохуватися в українців, а деякі навіть заміж за них виходять. Ні для кого не секрет: мати українку за дружину мріють найуспішніші чоловіки найуспішніших країн світу. Тоді як українець у ролі чоловіка жодній французівці, голландці чи шведці не насниться й у найстрашнішому сні (одній американці, правда, наснився, але сьогодні про політику ні слова). Бо навіть їм чоловік, який єдине, що

вміє, – це пити, бити і нарікати на життя. Крім того, як доводять польові дослідження з українського сексу, займатися коханням з українцем – це споконвіку «лямур де труа»: поки він там збереться посопіти над вами, його самого вже встигає осідлати як не татарин, то німець, як не німець, то москаль.

Звісно, бувають винятки. Наприклад, Андрій Бондар. Андрія Бондаря я люблю. Як поета. Бо як поет Андрій Бондар сказав нарешті невмируще слово правди про українських чоловіків. Чи слово невмирущої правди? Коротше, те, що сказав Андрій Бондар, видається мені невмирущою характеристикою наших вмирущих чоловіків:

чоловіки моєї країни
не мутанти і не збоченці
це продукти вторинної переробки
амінокислот
це все що зосталося нації
яка любить і цінує своїх героїв
котигорошків та юнаків
зі щелепами як у пітбулів...

чоловіки моєї країни
сякаються просто в руку
бо рука найзручніший орган
для такої важливої справи
бо інших важливих справ
вони зазвичай не мають

чоловіки моєї країни
не роблять жодних зусиль

бо зусилля псують печінку
і погано пахнуть із рота
та хіба ж вони народились
для якихось зусиль...

Чоловіки моєї країни, ясна річ, заперечать мені, мовляв, вірші – це лише вірші, і не можна вірити всіляким гіперболам, бо в житті все не так, як у поезії, тощо. Згідна: в житті все не так, в житті чоловіки моєї країни примудряються мати зіпсовані печінки і поганий запах із рота, навіть не докладаючи жодних зусиль. Натомість зусиль доклала я – і провела невеличке соціологічне опитування. А саме: кільком десяткам подруг і знайомих різного віку та рівня освіти я запропонувала без роздумів назвати одну рису, яку вони на цю мить вважають «диференційною ознакою» українського чоловіка.

Поскладавши ці ознаки докупи, я отримала хай не строго науковий, але психологічно цікавий результат. Отже (подаю за порядком надходження відповідей), український чоловік – «лінивий, безініціативний, безвідповідальний, боягуз, невихований, малоосвічений, нахабний, хамовитий, пихатий, еґоцентричний, слабкий, нерішучий, неохайний, з неадекватною самооцінкою, негнучкий, фалоцентрист, боїться всього нового, не любить вчитися, з низьким рівнем сексуальної культури, соціально пасивний, фізично занедбаний, з низьким рівнем IQ, естетично недорозвинений, без культурних потреб, з поганим смаком, з трансформованим у зневагу почуттям меншовартості стосовно успішних жінок, з недостатнім почуттям гумору,

заздрісний, безапеляційний, конформіст, з немитою головою і нечищеними черевиками, не знає, що таке дезодорант».

Щодо мене особисто, то фалоцентризм я схильна чоловікам вибачити. По-перше, це зовсім не ексклюзивне українське явище, а загальносвітове. Відповідно, по-друге, проти природи не попреш. А вона, природа, облаштувала центр чоловічої композиції так, що тільки дурному Фройдю могло спасти на думку, ніби чомусь такому можна позаздрити. Ні, ви, дівчата, серйозно спробуйте лише уявити собі: прокидаєтеся ви вранці і напівсонно чапаєте до лазнички; знімаєте халат, повертаєтеся ненароком до великого дзеркала – і раптом бачите... А вони ж із цим і на війну ходять, і на 110 метрів з бар'єрами бігають. От якби нам та з таким приспособлінням довелося через бар'єри стрибати: про що б ми тоді в першу чергу думали? Так що фалоцентризм я не засуджую: аби лиш стільки й було біди на світі.

Чого не скажеш про решту характеристик. Бо на відміну від фалоса, нечищені черевики не дістаються чоловікам від природи. Так само природа ніби не забороняє почитати час від часу якусь книжку, сходити в театр і купити з нагоди Різдва пакетик шампуню: потім на Великдень як знайдеш.

З проведеного мною опитування випливає, що українських чоловіків можна розділити на дві основні групи: рагулі-невдахи і круті рагулі. Перші після роботи зажурено стоять на запльованих зупинках в очікуванні переповненої маршрутки, другі пролітають у «мерсах» і «бехах» повз

перших, обтраскуючи їх болотом. При цьому другі не здогадуються, що вони є такими ж рагулями, як і перші, тільки ще гіршими. Бо взагалі важко вигадати щось гірше за рагуля, котрий досяг, як він думає, «життєвого успіху». (Гіршим за нього є хіба що рагуль проміжний, який не хоче належати до перших і не може пробитися до других. Форма одягу – спортивна з лампасами, форма голови – стрижена, форма спілкування – на всю вулицю, погляд водянистих очей намагається виражати зухвалість і силу, але виражає лише вроджену олігофренію).

Здавалося б, значна кількість названих опитаними ознак укладається в антонімічні пари. Відтак напрошується припущення, що одні зі згаданих рис – як от безініціативність, безвідповідальність, слабкість, боягузтво, заздрісність, нерішучість, низький рівень IQ – притаманні рагулям-невдахам, натомість нахабство, пиша, хамство, безапеляційність, зневага до жінок і т.д. характеризують крутих рагулів. Теоретично – так. Практично ж, щоб далеко не ходити, погляньте на нашого президента. IQ? Десь на рівні хоружівських постолів. Але яка при цьому проповідницька безапеляційність! Слабкість, нерішучість і боягузтво? Хоч на депозит кладі. Зате скільки совкового хамства і пихи у спілкуванні з підлеглими та журналістами! А вже про синтез зневаги і заздрості до жіночих успіхів, я думаю, і говорити зайве.

Холера, я ж цього разу збиралася обійтися без політиків. Але як ти без них обійдешся, якщо їх всюди повно? От вийдіть на вулицю і запитайте перехожих: «Від чого помер Тарас Григорович

Шевченко?». Ніхто не знає. А запитайте, що нюхає на сніданок Льоня Черновецький, – і кожен першокласник вам відразу скаже. О, слухайте, а може, десь тут і криється причина такого жалюгідного стану українського чоловіцтва? Зараз поясню.

Український чоловік живе, перепрошую, в оксюморонному світі. Тобто він живе під постійним пресом абсолютно непоєднаних (свідомих чи несвідомих – це не так важливо) уявлень про себе самого. З одного боку на нього тисне традиція, квінтесенцією якої є сам вираз «Ненька-Україна». Український чоловік – це вічний син, вічний неньчин синок. Як такий він не мусить дорослішати і вчитися дбати про себе та інших. Дві неньки – буквальна й метафорична – і так про нього подбають: одна ненька, вимучена відчуттям провини за розлуку, вишле з Італії-Іспанії-Португалії гроші, інша за ці гроші продасть йому пачку *Marlboro*, нові джинси і папірець про освіту.

І все б воно нічого (були б українські чоловіки нерішучими лінивими боягузами, але не безапеляційними пихатими хамами), якби, з іншого боку, засоби масової дезінформації не навіювали нашому інфантильному хлопчику, що життя буває й цікавішим – з джипами, моделями, дорогими курортами, шикарними ресторанами і щоденними появами в телевізорі. А кого наш хлопчик щодня бачить у купленому за мамині гроші телевізорі? Витончених інтелектуалів? Видатних науковців? Геніальних письменників і композиторів? Ні, наш хлопчик бачить там політиків, себто таких самих недоумків, як він,

тільки озброєних хамством, пихою і безапеляційністю. І тоді наш хлопчик, хоч він і недоумок, починає здогадуватися, чого йому бракує, щоб схопити життя за роги. Тисячі таких хлопчиків досягають крутизни, мільйони залишаються невдахами, але всі вони стають українськими чоловіками. Полюбіть їх, якщо зможете.

Предмет і його команда

Наслідуючи Катона

Йдеться, звісно, про Марка Порція Катона Старшого. Що зовсім не означає, ніби його правнук – Марк Порцій Катон Молодший – був людиною менш гідною. Радше навпаки: як ідейний республіканець він усе своє недовге життя відкрито протистояв Юлію Цезарю і наклав на себе руки, коли переконався, що врятувати республіку неможливо. Але з наслідуванням Катона Молодшого я ще трохи почекаю. Тим часом – Старший. За винятком поперекручуваного нащадками сільськогосподарського трактату, решта його праць до наших днів не дійшла. Зате дійшли уривки й опосередковані джерела, з яких випливає, що Катон знав і вмів дослівно все, чим лише міг похвалитися давній римлянин: він був оратором і землеробом, адвокатом і цензором, сенатором і консулом, прозаїком і поетом, істориком і полководцем etc. А ще мав досить різкий характер і талант наживати собі язиком ворогів, не надто сумуючи з цього приводу. Воно й не дивно, якщо згадати хоча б такий його вислів: «Хто надає ваги нікчемним справам, той у справах важливих виявляється нікчемою». Та й взагалі, афоризми Катона до сьогодні звучать на диво актуально. Наприклад: «Розумні більше можуть навчитися у дурнів, ніж дурні у розумних». Або: «Приватні

зłodії сидять у кайданах, державні – ходять у золоті». Одне слово, всі вже зрозуміли, до чого я веду. Навіть той, хто ніколи не чув про Катона Старшого, певно, знає найвідомішу його фразу: «Карфаген має бути зруйнований». Цими словами Катон упродовж років закінчував кожен свій виступ – байдуже, на яку тему. А я його тепер маю намір наслідувати. Бачили у день виборів такі синенькі плакати з написом: «Україна для людей»? Хитро зроблені вішальники тих плакатів відхрещуються, мовляв, ні-ні, жодних агітаційних натяків, чиста естетика. Гаразд, я теж, абсолютно ні на що не натякаючи, віднині суто з естетичних міркувань присвячуватиму – скільки дасться – ці колонки певному великому тупому предметові та зрідка його оточенню.

Інавгуруймося, бо ми того варті

Україна – не США, така моя думка. І ось чому. По-перше, на відміну від нас, вони опинилися на межі розколу не сьогодні, а півтора століття тому. По-друге, лінія цього розколу пролягала у них не між Заходом і Сходом, а між Північчю і Півднем (хоча причина була подібною: одна частина країни хотіла рухатися вперед до демократії, інша – назад до рабовласницького ладу). По-третє ж, у критичній ситуації американці обрали президентом Авраама Лінкольна і до сьогодні не можуть натішитися з мудрості власного вибору. Звісно, як у кожної живої людини, у Лінкольна були свої недоліки: він не ходив у черевиках зі страусової шкіри і не падав від курячих яєць, не читав Бебеля з Ахметовою, нічого не чув про українського поета Чехова і замолоду заробив собі нецікаве прізвисько Чесний Ейб. Зате він прочитав гори юридичної та історичної літератури, знав майже напам'ять Святе Письмо і вмів переходити від логічного аналізу дійсності до практичного синтезу корисних її складників. За два роки до свого першого президентства Лінкольн виголосив промову «Поділений дім», в якій доводив, спираючись на біблійну альянцію та елементарний здоровий глузд, що роздerta навпіл ідеологічним антагонізмом держава довго не протримається:

або рабство буде скасоване на Півдні, або воно запровадиться й на Півночі, або вздовж берега річки Огайо постануть прикордонні стовпи. Як президентові Лінкольну – щоправда, ціною громадянської війни і власного життя – вдалося досягти максимального результату: фактично Роз'єднані Штати Америки стали нарешті Сполученими, раби – принаймні юридично – стали вільними людьми, американська економіка стала найдинамічнішою у світі, а сам Лінкольн перетворився у пам'яті народній на ідеал державного діяча. Ну і, зокрема, тому, на мою скромну думку, президенти мають трохи відрізнитися від великих тупих предметів.

Соборні граблі

Одне з двох: або політикою в Україні займаються винятково істоти, IQ яких не дозволяє їм зрозуміти, що таке IQ, або я не знаю що. Здавалося б, аксіома: місце нашого народження від нас не залежить. От я пишу ці слова і уявляю собі якогось свого антипода. Скажімо, донецького шахтаря. Він не винен, що з дитинства чув лише відносно російську мову, що має друзів у Ростові і родичів у Сиктивкарі, що знає Москву краще за Варшаву, що, дивлячись фільми про війну, каже на червоноармійців «наші» і має всю мою писанину глибоко в шурфі. Але ж і я не винен, що засинав під українські колискові, що маю друзів у Празі і родичів у Нью-Йорку, що почувуюся у Варшаві як вдома, що мої «наші» під час війни і ще довго після неї мушили відстрілюватися від його червоноармійців і що мені абсолютно по барабану, за скільки днів устигають пропити зарплату передовики шахти «Комсомолец Донбасса». Чи впливає з усього сказаного, що ми з ним приречені на взаємну ворожнечу? Гадаю, ні. Ми від початку приречені бути чужими, це так. Але, наприклад, у мене мало спільного і з новозеландським фермером, однак ненависті між нами немає. Чому? Бо між нами немає політиків, які б намагалися зробити мене таким, як він, або навпаки. Українські ж політики, попри

нібито різні ідеології і партійні кольори, є в основі своїй уніфікаторами. Одна сила хоче «українізувати» Схід, інша – «советизувати» Захід, і при цьому обидві розказують мені і моєму антиподові, яке це щастя, що наша соборна комуналка розкинулася від Краснодона до Ужгорода. Тим часом насправді для мене мої світоглядні переконання незрівнянно важливіші, ніж чуття єдиної родини з донецьким гірником. Не сумніваюся, що для нього так само. Звідси висновок: як чужі і цілком байдужі один до одного люди ми не будемо ворогувати, якщо тільки дати нам можливість залишатися самими собою: мені – в моїй країні, йому – в його. Ну, а від чого мали б відрізнятися наші президенти, ви вже в курсі.

Світло зі Сходу

От як його не любити, га? Маю на увазі намісника Путіна з Медведєвим на землі і за сумісництвом губернатора Малоросії на прізвисько «Президент України». Це ж подумати, скільки у чоловіка роботи: і кримські бухти під російський флот якнайширше розчепірити, і газову трубу в надійні руки прилаштувати, і Голодомор скасувати, і суботники організувати... Здавалося б: куди йому ще й журналістами голову сушити? А ні, не забув, благодійник такий, нашого брата – привітав зі Всесвітнім днем свободи преси. Привітав і пообіцяв, що «всіляко сприятиме свободі слова в Україні». Щоправда, мене спочатку трохи насторожило слово «всіляко». Що воно означає у таких рішучих і досвідчених вустах? Чи обмежиться, скажімо, обіцяне сприяння шапками, а чи відразу – живцем в асфальт? На щастя, партійна колега енакіївського пасинка кремлівської демократії – Олена Бондаренко – швидко пояснила, що до чого. «Ми бачимо, – сказала товаришка Бондаренко, – безвідповідальні заяви політиків, потім – безвідповідальне транслювання цих заяв через безвідповідальні засоби масової інформації». Отже, по-перше, журналісти, на думку товаришки Бондаренко, мають нести відповідальність за безвідповідальні заяви політиків. Логічно. По-

друге ж, задля остаточної перемоги свободи слова журналісти повинні оприлюднювати не свою «готову інтелектуальну жуйку», а «тільки фактаж», щоб громадяни могли «робити висновки самостійно». Таким чином, нез'ясованим на даний момент залишається один-єдиний нюанс: як журналістові на практиці застосувати ці ази біло-блакитної свободи? Адже якби я просто, без коментарів, процитував слова Олени Бондаренко, то вона могла б розцінити це як безвідповідальне транслювання її безвідповідальної заяви. А якби я від себе додав, що з погляду світових стандартів свободи преси заява Олени Бондаренко – це рябої кобили сон, то вийшло б, що замість «фактажу» я нагодував громадян «готовою інтелектуальною жуйкою». Ох, і сліпуче ж це світло від предметів зі Сходу.

Розкоші і злидні куртизанок

2 квітня президент певної частини України створив своїм указом Громадську гуманітарну раду при собі і призначив себе її головою. Хто сподівався, що на цьому діяльність ради й закінчиться, той жорстоко помилився, бо минулого тижня відбулося її перше засідання. Незамулене сумління нації і за сумісництвом секретар ради Ганна Герман безстрашно звернулася до свого голови: «Пане Президент, коли Ви сказали про те, що одне із наступних засідань нашої Гуманітарної ради ми проведемо у Каневі, і Ви даєте слово, то знаючи, скільки важить Ваше слово, я подумала, що навіть, якщо нам треба було зібрати нашу Гуманітарну раду ради одного цього речення, це варто було би зробити». Але оскільки у члени ради записалися й інші послідовні патріоти, то одного речення їм виявилось замало: у них своїх речень – хоч лопатою свиням горни. І все про культуру та про стратегію розвитку України. Читаю й плачу: тут тобі і Драч, і Ступка, і Литвин, і Семиноженко, і знана фізіономістка Лариса Скорик, і... Спочатку я не повірив очам: Дмитро Стус. Син Василя. Того, що ненавидів кримінальників не менше за гебню і гірко сміявся з божевільних, які покладають надії на офіційні форми національного життя. Власне, за незбігання з «офіційними

формами» його і знищили. А син тепер дає дружні поради Януковичу на тему пріоритетів у державній концепції розвитку культури: «Держава, – каже, – повинна стати *обов'язковим* прикладом для наслідування». І, щоб розвіяти останні сумніви, на запитання журналістів, чи він справді вірить у наміри Януковича відроджувати українську культуру, відповідає: «Я зрозумів, що це людина, яка хоче зміцнити державу, яка прийшла сюди не на п'ять, а на десять років. Без культури цього зробити неможливо». Як там у Гомбровича: «Колись одна куртизанка сказала мені: «Кожний із нас щось продає. Я продаю тіло». Але вона принаймні не виголошувала рефератів про Автентичність як Фундамент Перспективи Розвитку Культури».

Логіка безсила

Що не кажіть, а людина – істота незрозуміла. Причому, доки її не розуміють інші люди, то це ще півбіди. Гірше – коли вона сама себе перестає розуміти. Наприклад, я. Донедавна я думав, що страва з кількох інгредієнтів, кожен з яких сам по собі виглядає прийнятно, також мала б здаватися мені не надто огидною. Як виявилось, не факт. Ось, по-перше, метросексуали. Вікіпедія каже, що це чоловіки, які не шкодують на себе часу і коштів, «підключаються про свою зовнішність, відвідують косметичні салони, дотримуються моди». Або, як пише Віктор Пелєвін, «метросексуал – это персонаж, который одет как пидор, но на самом деле не пидор. То есть, может и пидор, но совсем не обязательно». Ну і слава Богу: все-таки не голий ходить. По-друге, мільйонери. Ви проти мільйонерів? Я ні. Є мільйони – мусять бути й ті, хто їх на купки складає: не на дорозі ж баблу валятися. Наскладав 804 купки – молодець, займай чотирнадцяте місце у всеукраїнському рейтингу. По-третє, власники медіа-холдингів. Теж не гріх. Тим більше, що складені непосильною працею мільйони все одно кудись треба прилаштовувати, а на фітнеси з педикюрами – хоч як старайся – 804 купки не витратиш. Та й глядачам менше мороки: захочуть подивитися «Інтер» – подив-

ляться «Інтер», захочуть подивитися ТВі – знову подивляться «Інтер». Нарешті, ще одна категорія – керівники спецслужб. Тут і пояснювати нічого. Не існує на світі держав, які б на сторожі своїх інтересів не ставили бійців невидимого фронту. Тобто, може, й існують, але недовго. А щоби бійці не швендяли у пошуках потенційного ворога як фіри без дишлів, над ними має бути командир. Отже, до цього моменту ніби все зрозуміло: ні метросексуали, ні мільйонери, ні власники медіа-холдингів, ні керівники спецслужб мене особливо не дратують. Чому ж мене тоді так дратує персонаж, який одночасно є метросексуалом, мільйонером, власником медіа-холдингу і головою СБУ? Сам собі дивуюсь.

Back in the USSR

Який режим був кращим – нацистський чи советський – це, так би мовити, питання смаку. Хто вважає, що людей треба мільйонами труїти в газових камерах, той, звісно, проголосує за Третій Райх. А кому більше подобається виморювати ті ж мільйони голодом, лісоповалом і рудниками, той, очевидно, вибере ССРСР. Результати діяльності двох тоталітарних братів-близнюків у підсумку виявилися ідентичними – з тією різницею, що існування нацистського було трохи інтенсивнішим, але коротшим, тоді як советський з перемінним успіхом тероризував половину світу протягом семи десятиріч. Ну і ще одна різниця полягає в тому, що відкрити сьогодні, наприклад, у Мюнхені пам'ятник Гітлеру перед обкомом НСДАП навряд чи вдалося б. Як навряд чи німецьке Міністерство освіти, йдучи назустріч побажанням Міністерства внутрішніх справ, наважилося б розіслати керівникам вищих навчальних закладів Німеччини рекомендацію «посилити співпрацю з органами внутрішніх справ в частині організації студентських громадських формувань з охорони громадського правопорядку, активізувати залучення викладачів та студентів до участі у роботі таких формувань». Просто, по-перше, в нормальних країнах хоч і заведено ставитися до «альтернативно обдаро-

ваних» людей гуманно, однак міністерські посади їм усе-таки там не світять. По-друге ж, нормальні країни пам'ятають, скажімо, й таке добровільне формування, як *Schutzstaffel* (скорочено – SS), тому воліють, щоб охороною правопорядку у них займалися професійні правоохоронці. Зрештою, неважко уявити, якими акціями протесту відповіли б на подібну «рекомендацію» їхні студенти з викладачами. Тим часом наші тепер, як у старі советські часи, бігатимуть за хуліганями, щоб звільнити міліції руки власне для придрушення акцій протесту. Бо – за рідкісними винятками – нашим викладачам і студентам до їхніх десь так, як нашій міліції до їхньої поліції. Або як дешевим клоунам і великим тупим предметам до справжніх міністрів і президентів.

Тріумф Бенкендорфа

Чарлі Чапліна пам'ятаєте? Забудьте. Тепер є смішніше. Називається «Президент. Початок шляху». Автор – Єгор Бенкендорф. Боюсь, правда, що сам Бенкендорф планував не комедію, а монументальне полотно. Колись такі знімала Лені Ріфеншталь. Та, що прославилася класичним пропагандистським «Тріумфом волі» з Адольфом Гітлером у ролі Адольфа Гітлера. Тільки – на відміну від Бенкендорфа – Лені Ріфеншталь була режисером геніальним. Тому її пропаганда справляє враження хоч і моторошне, але по-своєму величне й естетично довершене. Тим часом інвалід творчої праці Бенкендорф виразно провалився між двох стільців: з одного боку, хотів показати Януковича як сильного лідера, з другого – відкрити нам його людські якості. У підсумку в обох випадках тупо збрехав. Тож маємо суцільну пародію: Лариса Скорик, імітуючи еротичну інтонацію Ганни Герман, верзе щось про «справжнього мужчину», на якого «можна покластися», а Таїсія Повалій стверджує, що ВФЯ «може бути батьком для всіх нас, українців». Звісно, попсова співачка плінтусного рівня не мусить знати, що зображення вождя в образі батька народу є характерною рисою всіх тоталітарних кінематографів, але режисер Бенкендорф мав би трохи орієнтуватися в історії

мистецтва, ні? Не відстає від культурних діячів і колишній однокласник Януковича: на уроках, каже, Віктор Федорович «всегда взвешивал свои слова перед тем, как отвечать». Уявляю собі. Вчителька: «Ну, Вітюша, скільки буде два плюс один?». А Вітюша з відповіддю не квапиться, нема дурних: запхає руки в кишені і взвешує. Зрештою, знайшли і вчительку: «Его никто не знает так, как я его знаю – вот это единственное, что я могу охарактеризовать. И вы справедливость можете услышать от меня. А то, что где-то кто-то говорит, то уже, наверное, переговоры какие-то получают». Оце потік свідомості! Просто «хулі не ясно?». А власне: не ясно, пощо Бенкендорф так старався? Бо результат вийшов якраз до вилизаного ним Януковичу місця.

Гай Федорович Калігула

Добре, коли історичні традиції не вмирають, а знаходять своє продовження у нашому сьогоденні. Як знаємо, близько двох тисяч років тому римський імператор Калігула у пориві натхнення оголосив себе богом і, відтявши голову мармуровому Юпітеру, пришпандьорив на її місце свою. А оце днями луганський скульптор Микола Шматько довершив справу, змайструвавши стилізоване під Калігулу погруддя Януковича. І висловив надію, що його робота допоможе чиновникам «по-новому побачити особу президента». Смілива пропозиція, поважаю. Бо, скажімо, Тацит наводить таку характеристику Калігули: «Не було на світі кращого раба і гіршого володаря». А Светоній у «Житті дванадцяти цезарів», згадавши кілька добрих намірів новопроголошеного імператора (зокрема – обіцянку податкових канікул), раптом змінює тон і зауважує: «Досі йшлося про правителя, далі доведеться говорити про чудовисько». Простий перелік злочинів цього чудовиська займає у Светонія чи не втричі більше місця, ніж ціла решта інформації про нього. Загалом, на підставі римських джерел можна дійти висновку, що на початку свого правління Калігула ще сяк-так давав собі раду, а потім у нього клепки геть повідпадали. Невесела

перспектива... Втім, на римських істориках світ клином не зійшовся. Чому б, наприклад, не спробувати уявити собі Януковича в образі Калігули з однойменної п'єси Альбера Камю, в якій імператор-психопат виступає носієм екзистенціалістської філософії абсурду? Ех, дорого б я, до речі, заплатив за можливість почути, як Віктор Федорович вимовляє: «екзистенціалізм». А ще дорожче – за можливість побачити його замість Малкольма МакДауелла в знаменитому «Калігулі» Тінто Брасса. Еге ж, є де розгулятися чиновницькій фантазії. Єдине, що мені в усьому цьому паралелізмі не подобається, це значення латинського слова *caligula* – чобіток. Ну який з Януковича чобіток? Але тут уже нічого не вдієш: валянків давні римляни не носили.

Альтернативна історія

Лізе ж іноді дурне в голову. Наприклад, Україна. Ще поки спиш, то сяк-так, можна терпіти. А встанеш зранку – і лізе. От, думаєш, добре би було, якби територію від майже Дону до майже Сяну замість оцього всього заселяв український народ. Не примітивно націоналістичний і не совково забичений, а просто нормальний народ – на зразок тих, що живуть від майже Сяну до Лісабона. І якби двадцять років тому він раптом узяв і здобув державну незалежність. Для початку цей народ провів би люстрацію, внаслідок якої всілякі там ідеологи компартії балотувалися б не у президенти, а максимум у нічні сторожі на свинофермі. І вибрав би народ собі нормальну владу (бо якби він був нормальним народом, то мав би з кого вибирати), і провела би та влада всі необхідні реформи, і... Також цікаво пофантазувати, чим би сьогодні займалися деякі знані персони. В житті Ющенко нічого б не змінилося: бджоли, гуси, різьба по дереву. Леді Ю. стала б королевою бензоколонки. Янукович, мабуть, мотав би третій термін за крадіжку партії карбюраторів з автобази, а вираз «великий тупий предмет» означав би великий тупий предмет. Миколою Яновичем тут би й не пахло: емігрував би до Білорусі і викладав би студентам театрального факультету основи

сценічного мовлення. Ганна Герман відкрила б на об'їзних мережу закладів «Роби як я». Цушко гнав би славу на весь Тарутинський район цуйку. Хорошковський пояснював би у прямому ефірі на 5 каналі, чим депіляція відрізняється від епіляції. Табачник отримав би в Росії державну премію за наукову монографію «Проклятые бандеровцы – пособники Чингисхана»... Все, бракує уяви. А того, кому не бракувало, вже два роки з нами немає. Саме у так званий День незалежності його і поховали. Тоді це виглядало символічно, але незрозуміло. Смерть Василя Кожелянка і незалежність України – що між ними спільного? Тепер починаю розуміти. Час минає, але ні в перше, ні в друге повірити не вдається.

Asinus asinorum

От люблю я цю, як її, бляха... Ірландію, о. На карту подивишся – ніби й нема що бачити. Як писав славнозвісний український режисер Грігорій Офштейн, «сапог сапогом». А познайомися ближче – тутті фрутті ет цетера. І мова така милозвучна, зрозуміла: донна белла маре, кредере кантаре... Я їх, ірландців, ще коли полюбив. Ще у 1982 році. Батьку Юпітере, що тоді витворяв їхній нападник Паоло Россі. Шість м'ячів у трьох матчах. Три бразильцям, два полякам з Улан-Батора плюс гол німцям у фіналі. Як тепер пам'ятаю, у столиці Болгарії діло було – в Будапешті. Або взяти історію. Ірландці – вони спочатку кельтами називалися. Юлій Цезар, Октавіан Август, Борис Апрель... Та що казати: войовничий народ. Але башковитий. Колізей побудували – дотепер стоїть. Акведуки знову ж. А вже патріоти які: дульце ет декорум ест про патріа морі. У сенсі степь донецкая без края, чебреци да ковилі. Це їхній ірландський національний поет Горацій сказав. Як ото у нас Павел Бессмертний. Про ірландський живопис я взагалі мовчу. Кватроченто, чинквеченто, Мікеланджело, Леонардо... Живопис – це такий вид образотворчого мистецтва. Може, бачили, під кінотеатром «Чернівці» продають? Ну, типу того. І, звичайно, природа: хочеш – купайся в

Середземному морі, хочеш – лізь на Апенніни, хочеш – тріскай оливки. Єдине, що даремно зробила щедра ірландська земля – це породила Романо Проді. І цей Проді бери та й ляпни: «Яка Україна? Який Євросоюз? Яке майбутнє?». Паскуда. Ціле щастя, що мудрий український народ вибрав проєвропейського президента. Бо наш президент, виявляється, того Проді махом на місце поставив: «Ти, – каже, – хто такий? Буде мені тут якийсь ірландець вказувати, куди вступати, а куди не вступати». Як відрубав. Ангела Меркель послухала і навіть не дуже вдавилася. Видно, не проти. Так що запасайтесь постоломи: з дня на день рушаємо нах вестен. Нам би лише з тим французом домовитися. Кім Чен Ір чи як його там?

Ех, прокачу!

Дотепер не можу натішитися, що колись правильно вибрав професію. Бо життя саме по собі – штука амбівалентна: з журбою, як то кажуть, радість обнялась. А от чого у вашому конкретно житті виявиться більше – радості чи журби, – це якраз не в останню чергу залежить від професії. Взяти, до прикладу, новину, що днями облетіла шпальти російської та української преси. Мовляв, двійко путінських блазнів, один з яких називає себе президентом Росії, а другий – України, стануть учасниками спільного автопробігу і 17 вересня перетнуть наш державний кордон. Якщо ви, скажімо, історик, то веселого для вас у цій новині мало. Вам відразу спаде на думку 17 вересня 1939 року. Тоді з російського боку також вирушив через кордон автопробіг – визвольний мотострілковий автопробіг у супроводі танків і кавалерії. Далі ви згадаєте звернення товариша Молотова, в якому той пояснив дії Червоної Армії необхідністю «взять под свою заштиту жизнь и имущество населения Западной Украины и Западной Белоруссии». Потім ви почнете порівнювати: німці були агресорами й загарбниками, а совети – захисниками й визволителями. Причому, перші від вересня 1939-го до червня 1941-го загарбали набагато більше територій, ніж другі визволили. Але як

сталось, запитаєте ви себе, що за цей період на загарбаних землях загинуло десь у чотири рази менше мирного населення, ніж на визволених? Напрошуються сумні висновки. Це якщо ви – історик. А якщо філолог, то ні. Адже філологу пам'ять радісно підказує: бензин ваш – ідеї наші! Такими словами заохочував до зовсім іншого автопробігу водія Козлевіча великий комбінатор Остап Бендер. Про водія, до речі, у Ільфа і Петрова сказано: «Просидев в общей сложности года три, Козлевич пришел к той мысли, что гораздо удобнее заниматься открытым накоплением своей собственности, чем тайным похищением чужой». І поїхав. Щоправда, особливої користі від автопробігу – за винятком нового маслорівідного шланга – він так і не дочекався. Бо Козлевіч.

Велика Злука

З жовтня 1990 року ФРН остаточно возз'єдналася з НДР. Здійснилися, так би мовити, віковічні мрії, для яких жили і за які вмирали найкращі сини, дочки та інші родичі Німеччини. І ось які думки обсядають мене з цього приводу. Теоретично гасло «Навіки разом» звучить конструктивніше, ніж, наприклад, «Щоб ноги вашої тут не було». Та й відомі тексти від Марка з Матвієм застерігають: «царство, поділене супроти себе, запустіє». Тобто соборність – добро, сепаратизм – зло. Теоретично. Але на кожне теоретичне правило завжди знайдеться практичний виняток. Бо, по-перше, хоч усі держави і проголошують свої кордони вічними, однак досвід лише останнього століття, коли кількість самих держав зросла майже вчетверо, доводить суто риторичний характер цієї «вічності». По-друге, чим запам'яталася людству підкремлівська східна частина Німеччини? Інтимними стосунками Хонеккера з Брежнєвим і філією КГБ під назвою Штазі. Тим часом західна блискавично повстала з руїн і вирвалася у світові лідери за всіма показниками від рівня свободи до кількості ковбаси. Таким чином, повоєнний розкол, який теоретично був злом, практично врятував дві третини німецької території від перетворення на злиденну колонію Москви. Коли ж нарешті

Советський Союз почав накриватися чорною трояндою і виникла сприятлива геополітична ситуація, схід і захід знову об'єдналися. Причому, перший за роки, проведені у розлуці, встиг переконатися, що спосіб життя другого є і матеріально вигіднішим, і не до порівняння людянішим. А якщо вже у нас мова суто про Німеччину, то варто згадати, що Гітлер та його НСДАП свого часу також прийшли до влади законним шляхом, через процедуру «народного волевиявлення». «Що ж, яка не є, а це наша влада, тому треба її підтримувати», – вирішили тоді мільйони слухняних німців і фактично стали співучасниками гітлерівських злочинів. Натомість людей, які «незаконно» бунтували проти Адольфа Алоїзовича, сьогоднішня Німеччина шанує як героїв. Ну це так, між іншим.

Повний авторитет

Коли не останні, на мою думку, люди криють останніми дефініціями міністра торгівлі освітою і наукою Табачника, той, вдаючи щире здивування, вмикає дурака, ніби й не здогадується, за що. Бо за його, Табачника, словами, він, Табачник, є не українофобом, а «українофілом з абсолютно європейським ставленням до України». Під цим ставленням він, судячи з численних статей та інтерв'ю, має на увазі необхідність жорсткого дотримання в Україні так званих європейських моральних стандартів, серед яких – толерантність, неприпустимість ксенофобії, етнічного шовінізму та будь-якої дискримінації за релігійною чи мовною ознакою. Чи ж не гарно звучить? Не всі однак вірять у щирість його заяв, зокрема – українські письменники. То їх Табачник називає за це націоналістами і радить брати приклад з таких моральних авторитетів, як Толстой і Достоевський: «Нехай Забужко, Андрухович і Жадан йдуть тим самим шляхом». Гарзд, хай буде, скажімо, Достоевський. Що автор «Ідіота» й «Братів Карамазових» був літературно-психологічним генієм – це майже загально-визнаний факт. Але що він є ще й моральним авторитетом для поборника європейських цінностей Табачника – се новина для мене. Тобто, якщо я правильно все зрозумів, Табачник

не знаходить жодної ксенофобії у виразах Достоевського (саме Достоевського, а не його героїв) «мерзкие полячишки» або «французы, ей-Богу, такой народ, от которого тошнит». Також йому не здається шовіністичною фраза: «Один только великоросс великодушен и смотрит на все национальности без всякой злобы и преднамеренности, тогда как малоросс, например, вечно держит камень за пазухой». Ну й, очевидно, найбільше сподобалося Табачнику морально авторитетне пророцтво Федора Михайловича: «жидки будут пить народную кровь», «от жидов придёт гибель России». Ні, я, звичайно, й уві сні не хотів би побачити, як «Забужко, Андрухович і Жадан йдуть тим самим шляхом». Мені лише цікаво: якби таке справді сталося, чи визнав би щирий Табачник їх своїми моральними авторитетами?

Нічия

Після того, як на початку року до влади в Україні прийшло... як би це політкоректніше сформулювати? Коротше, після того, як на початку року до влади в Україні прийшло, можна більше не сумніватися, що самій Україні прийшов. Точити в такій ситуації дискусії довкола сакраментального питання «що робити?» сенсу вже немає: згоріла, так би мовити, хата – гори й стодола. Відтак усю свою нікому в цій країні не потрібну енергію українські більш-менш інтелектуали зосередили на питанні «хто винен?». Що цікаво: звинувачувати безпосередній «електоральний ресурс» того, що прийшло, інтелектуали не наважилися. І, мабуть, правильно. Безглуздо дорікати тупиковій гілці еволюції за зупинку в розвитку: на те вона й тупикова. Тому шукати винних інтелектуали вирішили серед своїх. Найзапекліша сутичка зав'язалася між тими, хто закликав голосувати проти всіх, і тими, хто закликав голосувати. На думку останніх, саме «протівсіхи» і привели до влади те, що до неї прийшло. «Протівсіхи» ж відбивалися, мовляв, діяли з високих етичних міркувань, адже вибирати менше зло – це все одно вибирати зло, а їхні непорочні душі прагнуть добра. Як завжди у подібних випадках, рації не мала жодна з ворогуючих сторін. Помилка «протівсіхів»

зумовлена нерозумінням того, що людина, яка хоче знайти абсолютне добро, повинна забути дорогу до виборчої дільниці, бо політика – це не боротьба добра зі злом, а лише – завжди і всюди – боротьба меншого зла з більшим. Тим часом опоненти «противсіхів» помиляються, коли думають, ніби заклики інтелектуалів могли хоч якось вплинути на вибір народу. Насправді наш народ у масі своїй настільки мудрий, що вже років двадцять книжок в очі не бачив, тож навіть не здогадується про існування інтелектуалів, які його до чогось там закликали. Висновок? Українська влада так і не стала українською, український народ так і не став народом. Розсвареним українським інтелектуалам залишається оголосити нічию і мовчки спостерігати, як догорає стодола.

Очима оптиміста

А хотілося б напередодні свят чогось доброго, правда? І добре – якщо подумати – є. А якщо добре подумати, то навіть не одне, а два. Перше добре – це те, що вони не вічні. Скільки нашої крові і сліз випили всі ці Калігули й Нерони, Івани Грозні і Борджії, Гітлери і Сталіни, Мао Цзедуни і Пол Поті... І де вони тепер? А ми з вами ось, живі і майже здорові. Коротше, знав світ ще й не таких гопників, як Янукович, і ще не такі окупаційні режими, як донецький, – і нічого, якось у підсумку давав собі раду. Тобто не зовсім нічого. Зовсім нічого було б, якби ми їх у перші дні їхніх правлінь встигали топити у принагідних Тибрах і Кальміусах, але ж нам, гуманістам таким, до гопницьких методів зась. Ми ж не народні обранці, не міністри і не президенти. Тому для нас наше людське обличчя хоч щось та означає. Ну то й добре. А друге добре – це теорія еволюції. Звичайно, суто умоглядно, без емпіричних доказів, нам нині важко повірити, що з такої біологічної маси, як, наприклад, регіональна фракція у Верховній Раді, за чотири мільярди років невинних еволюційних змін зможуть вилонитися істоти, бодай віддалено подібні до людей. Але згадаймо дідуса Дарвіна та його послідовників. Згадаймо, що діялося на Землі чотири мільярди років тому. Хіба за рівнем

інтелектуального розвитку депутати Лук'янов і Тедеєв, Саламатін і Царьов аж так набагато поступаються тодішнім архебактеріям? Зовсім не набагато. А однак вийшли врешті-решт із тих бактерій і Кант, і Байрон, і Ейнштейн. Так і з донецькою гопотою: їм просто треба дати трохи часу. Ну і, ясна річ, занурити їх у збалансоване кислотно-лужне середовище, щоб міг стартувати процес корисних мутацій. Щоправда, намічену райдужну перспективу злегка затьмарює усвідомлення, що не всі з нас дочекаються кінцевих результатів цієї еволюції, але про погане я – з нагоди свят – пообіцяв собі не говорити сьогодні ані слова.

Суданський варіант

Різні джерела подають різні цифри, але в будь-якому разі йдеться про мільйони. Мільйони винищених Гітлером євреїв і мільйони винищених Сталініним українців. У зв'язку з чим виникає питання: чи можна собі уявити, щоб у державі Ізраїль правоохоронні органи прочісували цілу країну в пошуках «злочинців», які раптом узяли і підірвали пам'ятник Гітлеру? Ні. Бо як ти в державі Ізраїль підірвеш пам'ятник Гітлеру, якщо там найменшого натяку на бажання його встановити досить, щоб опинитися за ґратами. З іншого боку, так само неможливо уявити, щоб народ Ізраїлю добровільно вибрав собі за керманича якогось Гауляйтера: аж до таких жартів над власною історією ніхто, крім українців, не здатен. Якщо, звичайно, всупереч здоровому глуздові вважати, що Крим і Донбас – це також Україна. Якщо ж, опираючись на здоровий глузд, не вважати, то краще перевести погляд з економічно розвиненого і національно згуртованого Ізраїлю на значно ближчу нам за всіма показниками Африку, а конкретно – на Судан. І ось чому. У так званому українському медіа-просторі час від часу з'являються роздуми так званих українських політологів на тему, чи має так званий український президент можливості зробити щось добре для України. На мою думку,

добрих варіантів у нього є два. Але оскільки на суїцид він навряд чи погодиться, то відразу переходжу до другого, тобто суданського. Президент Судану Омар аль-Башир – хто не в курсі – це ще той бандюк: недарма Міжнародний кримінальний суд видав минулого року ордер на його арешт. Але саме в ці дні він під оплески міжнародних спостерігачів перетворюється на позитивного персонажа історії. Бо навіть йому за двадцять років правління набридла то холодна, а то й цілком гаряча громадянська війна між двома абсолютно різними за мовою, релігією та звичаями частинами Судану. Не знаю і знати не хочу, котра з тих частин більше винна. Знаю лише, що тепер вони – за результатами референдуму – перестануть нарешті мучити одна одну.

Довкола фалоса

От був би вляпався. Бо вже мало не написав якусь відозву на захист М.М. у стилі «Руки геть від літератури!». Щоправда, внутрішній голос, як той демон Сократа, все нашіптував: «Та попустися, де ти там бачиш літературу?». «Цить, – притлумлював його я. – Справа не в тому, добре чи погано пише М.М. І не в тому, можна чи не можна порівнювати пам'ятник із фалосом. А в тому, що правоохоронні органи взагалі не повинні займатися подібними питаннями. Досить, наїлися есесеру, коли якість письменницьких метафор визначали парторги з каґебістами. Но пасаран!». Аж раптом на шляху мого потоку свідомості стала сама М.М. Точніше, не стала, а поїхала. На рандеву з В.Я. За сприяння Г.Г. Ну, В.Я. в цій ситуації не дуже й зганьбився: книжечки в дарунок чемно прийняв, зможе роздивитися тепер, що воно таке. Нема претензій і до хіромантки Г.Г., яка днями розсекретила лінію долі свого лідера: «В.Я. стане легендою для майбутніх поколінь, тому що в найближчі сто років навряд чи комусь вдасться повторити те, що він зумів зробити у своєму житті». Вірю. Легендою він і так уже став, а щодо майбутнього, то принаймні доки в президенти у нас не почнуть висуватися представники сусідніх із homo sapiens видів, рекорду В.Я. справді ніщо не загрожує.

Але повернімося до теми. За версією офіційного сайту В.Я., на зустрічі з М.М. йшлося про «перспективи розвитку української літератури». За версією М.М., відразу після привітання В.Я. сказав: «Я хочу, щоб ви розповіли мені все, що відбувається навколо вас останнім часом». Що М.М. і зробила. Чим не вперше довела: замість того, щоб чинити спільний опір чужій владі, українські митці продовжують шастати владними коридорами у пошуках протекції. Мають право. Але хай у такому разі не дивуються, що влада ставиться до них, як до дівчат за викликом, і не надто відрізняє міліцейські хороводи довкола фалоса від «перспектив розвитку української літератури».

Кіно і чехи

Подейкують, представникам нинішньої влади найбільше не подобається, коли з них сміються. Щоправда, коли їм натякають на їхнє кримінальне минуле і не менш кримінальне теперішнє, вони ніби також не в захваті, але переважно для протоколу, про європейське око. Бо в глибині душі це минуле з теперішнім переважно є предметом їхньої гордості. А ось натяки на те, що не всі з них потраплять близько до тексту переповісти «Пролегомени» Канта чи там «Колобка», ображають їх по-справжньому й надовго. Тому – замість наживати собі ворогів – я вам краще розкажу трохи про Вацлава Гавела, який цього тижня знову здивував світ. Як усі знають, Гавел був останнім Президентом Чехословаччини і першим Президентом Чехії (хоч дехто, без натяків, ці країни, як і більшість інших, плутає). Але спочатку він сидів в андеґраунді і писав драми, вірші, літературно-критичні статті та есе, як ось «Про діалектичну метафізику». Ну, сидячи, це кожен може. Займатися «практичною політикою» Гавел ніколи не любив і не хотів, але непомітно для себе перетворився на лідера опозиції і, поваливши 1989 року комунізм, був змушений стати на чолі держави. Про його президентські досягнення я тут розводитись не буду: досить з'їздити до Чехії і подивитись. А

тепер увага. Закінчивши політичну кар'єру, пенсіонер Гавел на 75-му році життя нарешті втілює мрію дитинства: зняв за власною п'єсою художній фільм «Відхід». Стрічка витримана в його улюбленій стилістиці абсурду і розповідає трагікомічну історію прощання з владою. Однією з родзинок фільму є висміювання Гавелом-режисером відомих фраз Гавела-президента – аж до найвідомішої, яка звучить у фінальній сцені, коли з фонтану виринає режисерська голова і каже: «Правда і любов переможуть брехню і насильство». Після чого додає: «І можете вже увімкнути свої мобільні телефони»... Мовчу, з якою легкістю Гавел вимовив слово «увімкнути». Скажу лише, продовжуючи ні на що не натякати: одна справа – будучи великим Президентом, корчити із себе дурника. І зовсім інша – навпаки.

Парадокси чистого розуму

Кого що, а мене найбільше дратують запитання, на які не вдається знайти логічно правильної відповіді. На зразок так званого парадоксу всемогутності: «Чи може всемогутній Бог створити камінь, який Він сам не зможе підняти?». Відповідай, як хочеш – все одно виходить лажа. Таке і з президентом Януковичем. Не в сенсі його всемогутності (з цього погляду йому ще до третьої прибиральниці у кабінеті шостого заступника голови правління Газпрому мотати й мотати). А в сенсі: чи можу я називати Януковича своїм президентом? Бо днями довелось мені пережити запеклу дискусію з одним інтелектуалом, який водночас є і стовідсотковим патріотом України, і стовідсотковим прихильником соборності та демократії. І цей інтелектуал, маючи на увазі публіцистів, які вперто називають нинішню владу окупаційним режимом, каже: «Ви робите дві погані речі. По-перше, делегітимізуючи Януковича в очах Заходу, ви завдаєте шкоди цілій Україні, бо підриваєте і так слабеньку довіру Європи й Америки до нашої держави. По-друге, Крим і Донбас – це також Україна. Не визнаючи Януковича, ви не визнаєте його виборців, тобто ділите країну та ще й зневажаєте основний демократичний принцип. І взагалі: завдання критики – не висміювати поганого президента, а

змушувати його ставати нормальним». Я ж йому: «По-перше, – кажу, – щось і в попередні роки, коли Америка з Європою оцінювали нас як вільну країну, користі від їхніх оцінок нам було небагато. А по-друге, паскудні періоди в історії – тому й паскудні, що не дозволяють людині звести всі пріоритети до спільного знаменника. Я шаную чорне золото, тепле море і регіональну демократію, але не настільки, щоб заради них ідентифікувати себе з народом, який добровільно вибирає собі таку владу». На тому й розійшлися – кожен зі своїми парадоксами. Втім, на один із них у мене – ще з часів Євгенія Шварца – відповідь є. Отже, чи може Янукович стати нормальним президентом усієї України? Може. Але не нормальним. І не всієї. І не України. І не президентом. Ну і вже точно – не Янукович.

Едипальна реальність

Вам що, ви і так це читати не будете. А мені треба. Бо я побився об заклад на пляшку *Chivas Regal*, що хоча б один раз використаю в колонці про Януковича словосполучення «едипальна реальність». Не знаю, що воно таке, але свої дві пляшки на цій людській біді я вже, можна сказати, заробив. Так що з чистим сумлінням повертаюся до нашого світоча нічим не захаращеного розуму і перманентного джерела гумористичного натхнення. А вже починало останнім часом здаватися, що все – замурували, демони. Страх подумати, скільки зусиль доклали різні Германи, Чепакі і тому подібне оточення, щоб надійно ізолювати свого лідера і не дати йому ляпнути щось на публіці. Але не на такого напали. Розв'язався, вирвавсь і втік, збиваючи потоками красномовства кожного, хто опинився на його шляху. Першими полягли депутати Європарламенту, перед якими Янукович похвалився успіхами у боротьбі з «демократичною системою». І подарував монетки зі своїм життйним ликом французьким журналістам – щоб котре не забуло раптом, як виглядає переможець демократії. Оскільки ж якраз настало 22 червня, то Янукович ще встиг пофестивалити на мітингу-реквіемі в Борисполі, де заявив: «Наш святий обов'язок перед загиблими... уможливити нові

трагедії». Звісно, знайшлися мудрагелі, які прокоментували, що у виконанні Януковича «демократична» замість «бюрократичної» та «уможливити» замість «унеможливити» – це класичні фрейдівські обмовки. І що ми, українці, за народ такий, га? Скаже нам людина правду від щирого серця, а ми відразу давай інтерпретувати, шукати якусь едипальну реальність у важкодоступних місцях. Ну, це я так, заради третьої пляшки. А Янукович тим часом деньок відпочив та й зустрівся з інвесторами. І примудрився «в обличчі бізнесу» розгледіти барометр, який підкаже, «в той бік вітер дує чи ні»... Тепер, подекують, Ганця з Даркою найбільше переживають, щоб їхній президент не роздобув десь випадково курвіметр. Передчують, либонь, кого він тим приладом забagne вимірювати.

З роси і води

Гаразд, хай уже буде цього разу без політики. День народження все-таки у людини, музика, танці. Не аж такі, як були минулого липня, але все одно: Ксенія Собчак і Владімір Зеленській, Александр Серов і Таїсія Повалій, Потап і Настя. Плюс Юрій Антонов із триразовим виконанням хіта про «сбичу мечт». А вже що співало рік тому, то таке жодній Ла Скалі й не снилося: від Іосіфа до Філіпа, від Сердючки до Варум, від Корольової до Крутого... То хай уже буде без політики. Хай буде про естетику. Бо незадовго до відомого полювання головний ідеолог Партії регіонів Євгеній Кушнар'юв устиг зізнатися журналістам, що його музичні уподобання сформовані «советской естрадой». І в цьому вся проблема. Тобто не знаю, як хто, а я 2004 року жодних політичних програм не читав і приймав рішення передусім з естетичних міркувань. Тоді – 25-го, здається, листопада – я трохи потинявся поблизу Київського залізничного вокзалу. Перед вокзалом стояла сцена, на сцені Янукович щось городив про «шкідливого кота Леопольда». Синій – з різних причин – донецький пролетаріат рішуче схвалював маячню свого лідера. Це виглядало моторошно. Я почав підозрювати свою країну в існуванні таємних лабораторій, де на людях проводяться досліді з генної інженерії. Я почав

жаліти цих жертв диявольських експериментів. Я почав думати, чим їм можна допомогти. Та коли на сцену вийшла якась іменно привокзальна Gallina, я зрозумів, що відступати нікуди. Хай буде революція, хай буде громадянська війна, хай буде кінець світу, але – не це. Так, я готовий повірити, що економічна програма регіоналів не гірша за будь-яку іншу, я готовий погодитися, що терикони у певному сенсі такі ж гарні, як Карпати, але за жодні скарби Ахметова я не можу змусити себе слухати їхню музику. Що завгодно – тільки не Кобзон з Кіркоровим, що завгодно – аби лише не Повалій, Могілевская і решта успадкованого есенґешною попсою смороду совкової трупарні, яким несе на всю країну від усіх Януковичевих свят.

Майже публіцистика

I Have a Dream

Кілька років тому, стоячи на знаменитій плиті перед входом до Меморіалу Лінкольна у Вашингтоні, я, за прикладом Мартіна Лютера Кінґа, також вирішив поділитися своєю мрією. Правда, ділився я сам із собою, подумки і без мікрофона. Мушу зізнатися, що спочатку я трохи завагався: а про що я, власне кажучи, мрію? Про більше помешкання? Про вищу зарплатню? Про новіший комп'ютер? Про американську *Green Card*? Ні, все це виглядало якось мілко й убого на тлі великої і прекрасної мрії доктора Кінґа... І раптом до мене дійшло: «Господи, я ж мрію хоч трохи пожити в Україні. Тобто я мрію, щоб країна, в якій я живу, не лише називалася Україною, а й була нею. Чи я аж так багато прошу?». Навряд чи сьогодні мені вдасться дослівно відтворити свій тодішній монолог, але бодай близько до тексту можна спробувати.

Отже, я мрію про день, коли ця країна прокинеться від свого вічного лицемірства, свого хохляцького «двоедушия» і малоросійського «двоязичія», про день, коли вона нарешті покаже свої справжні переконання. Того чудового дня, про який я мрію, недоємігровані сини Карпат і недотруєні сини териконів, сівши за стіл, чесно подивляться одні одним у вічі і спокійно, без жодних образливих афектів

визнають, що насправді вони одні одних ніколи не розуміли, не розуміють і розуміти не хочуть. Я мрію про цей стіл, за яким ми всі усвідомимо: нас об'єднує лише те, чого взагалі не повинно бути – паскудна влада, захмарний рівень корупції, обісцяні під'їзди і побутове хамство. Трохи замало для відчуття соборності. Натомість речі, навколо яких формувалися європейські нації – мова, церква, історія – у нас не просто різні, а радикально антагоністичні. Зрештою, якщо навіть припустити, що в добу глобалізації ці класичні чинники націєтворення вже втратили свою значущість, все одно несумісними з життям під одним дахом залишаються «західна» і «східна» візії майбутнього. Одне слово, я мрію про те, щоб за згаданим столом без застосування вогнепальної зброї відбувся приблизно такий діалог: «Хлопці, ми тут зібралися в Європу і НАТО. А ви?» – «А ми ні, бо нам ближче до Росії і ЄП» – «Ну то не бануйте».

У зв'язку з чим я також мрію про день, коли президент Ющенко хоча б на п'ять хвилин прийде до тями і зрозуміє, що його мрія про Україну як соборну, унітарну, одномовну і демократичну державу з членством в НАТО та ЄС – це не одна мрія, а дві, до того ж – абсолютно непеєднувані. Я мрію, щоб мій президент зрозумів це – і вибрав, котра з його мрій є для нього важливішою. Бо Україна в її нинішніх кордонах і з її нинішнім складом населення не може бути одночасно демократичною і унітарно-одномовною (себто власне українською). Чимось треба пожертвувати: або українськістю, або демократичністю, або ж – частиною території.

Щодо мене особисто, то мріяти про втрату українськості я, звісно, не можу, бо це означатиме продовження советської практики маргіналізації всього українського і в недалекій перспективі призведе до втрати України як такої. Але й про відмову від демократії я теж мріяти не хочу, бо, по-перше, вважаю себе більш-менш демократом, по-друге, насильницька українізація все одно нічого доброго не дасть, а по-третє, якби й дала, то через її антидемократичний характер вступ до НАТО та ЄС виявився б для нас неможливим. Як не крути, єдиний вихід – це втрата заселених антиукраїнською та антиєвропейською людністю територій. Іншого варіанту зберегти українськість, розбудувати демократію та інтегруватися в європейські структури я вигадати не можу.

Тому я більше не мрію про дерусифікацію і десовєтизацію Криму з Донбасом. Світогляд і психологія абсолютної більшості жителів тих регіонів є для мене загадковішими, ніж світогляд і психологія пілотів НЛО. Але я визнаю їхнє право називати свої міста, вулиці і площі іменами зрозумілих їм героїв та голосувати за близьких їм політичних діячів. Я лише мрію про той день, коли я перестану соромитися всіх цих Леніних і Дзержинських, Постишевих і Артёмів, Януковичів і Симоненків, бо того дня, про який я мрію, вони перестануть бути моїми співвітчизниками.

Історичні шкарпетки

Та справа навіть не в шкарпетках. Хоча, може, якраз і в шкарпетках. Так чи так, а ось я читаю, наприклад, про Грузію. Парламент цієї країни у першому слуханні прийняв законодавчу ініціативу під назвою «Хартія свободи». Серед іншого «Хартія» передбачає концепцію люстрації, згідно з якою представники колишньої Гебні та партійно-комсомольської номенклатури не можуть претендувати на високі посади в державі, а якщо вони їх уже обіймають, то протягом місяця мусять подати у відставку. Крім того, спеціальна комісія, що займатиметься люстрацією, отримає повноваження приймати рішення про викорінення комуністичної та фашистської символіки, тобто всіляких пропагандистських пам'ятників, назв вулиць і тому подібного есесерівського спадку, який мудрі грузини цілком логічно вважають нічим не кращим за спадок Гітлера чи Муссоліні.

Але що там Грузія, коли вже і в Камбоджі розпочинається процес над чотирма ще не здохлими «червоними кхмерами». Французький філософ Ґі Сорман називає цей процес «Нюрнбергом комунізму» і зауважує: «Справжнього комунізму не буває без убивств, тортур, концентраційних таборів і ГУЛАґу... Чи на рисових полях Камбоджі, чи в степах України, чи під кубинськими пальмами – комуністичні

режими завжди й усюди нав'язувалися шляхом крайнього насильства».

Тим часом унікальній державі, яка лише через непорозуміння все ще називається Україною, бодай до камбоджійського рівня самосвідомості – як до неба рачки. Тому в унікальній державі Україні триває совкова вакханалія, що має на меті повернення в побут і голови українців усього того лайна, від якого успішно очищується Грузія. На перший погляд, історичну політику нинішньої «української» влади можна пояснити тим, що основу цієї влади та її «електоральний ресурс» становлять дебіли. Причому, слово «дебіли» я вживаю не в якомусь емоційно-гіперболічному, а в щонайдослівнішому медичному сенсі. Дебіли володіють сякою-такою механічною пам'яттю, їх можна навчити читати, писати й рахувати, вони більш-менш адаптуються у суспільстві і здатні відносно самостійно виконувати нескладну роботу. Що більше: дебіл, якому нададуть підтримку згадані ґебісти, може дорости навіть до начальника автобази. Власне, єдина його проблема – це те, що він дебіл. Точніше, не його, а наша.

У принципі, десь так воно і є – з тією невеличкою приміткою, що насправді є ще гірше. Бо якби армія нинішньої влади в Україні поголівно – від генерала до рядових – складалася лише з дебілів (хоча, за словами поета, дебілів ніби в армію не беруть), то я принаймні знав би, що в їхніх діях немає злої волі. Жив, наприклад, у селі мого дитинства один, Іваном звали: обвішувався георгіївськими стрічками, значками ГТО й медалями матері-героїні і так ходив урочистим маршем попідтинню, розлякуючи курей акапельним «Дньом

победи». Ну, таке в нього було уявлення про власну роль в історії – що ти з ним зробиш?

Біда однак у тому, що, крім «іванів» типу Чечетова, Колесніченка чи Добкіна, в армії влади є також не позбавлені інтелекту політруки типу міністра освіти Табачника чи голови Інституту національної пам'яті (але ж іронія) Солдатенка. І ці політруки абсолютно свідомо намагаються нав'язати цілій Україні свою – кремлівську – версію історії. Версію, в якій, звісно, не буде місця для київських студентів, розстріляних бандою Муравйова під Крутами, версію, в якій мільйони українських селян вимерли від голоду мало не з власної волі, версію, в якій взагалі всі, хто боровся за незалежність України, виявляються ворогами українського ж народу. І вже СБУ переслідує істориків за поширення офіційно розсекреченої інформації, і вже Путін «спасаєт українских ветеранов», і вже Перший національний телеканал крутить нам російські військові марші та розказує про «великий советский народ» і «решительный шаг Иосифа Сталина» назустріч російській православній церкві. Схоже, що звиклі до спілкування зі своїми партійними колегами-дебілами, табачноподібні політруки мають за дебілів і решту України. Інакше б вони навряд чи наважилися з таким геббельсівським цинізмом називати те, чим вони зайняті (а зайняті вони стиранням минулого і підставлянням на його місце луб'янських фальшивок), відновленням історичної пам'яті.

Гаразд. Припустимо, їм усе вдасться. Припустимо, їм вдасться переконати мене, що мій буковинський прадід, якого румуни вважали застарим для мобілізації, раптом у 1944 році,

через кілька днів після приходу «других советів», перейнявся світлими ідеями комунізму і пішов добровольцем на фронт, щоб без жодної підготовки відразу ж загинути за «освобожденіє» незнаної йому Польщі від незнаних йому німців. Також припустимо, вони навіть мені, що оголошені моєму зовсім юному тоді галицькому вуйкові десять років таборів за поширення упівських листівок – це ще дуже гуманний вирок для запеклого мерзотника, який з першого погляду не покохав товариша Сталіна.

Припустимо. Але є одна річ, з якою вони не дадуть собі ради. Це – шкарпетки Богдана Бенюка. Я досі одягаю їх в особливо люті морози. Дістались ці шкарпетки мені так. Одного помаранчевого вечора 2004 року Бенюк із Хостіковим грали на майданній сцені «Швейка». Нічліг нашому «галицько-буковинському куреню» в ті карнавальні-революційні часи забезпечували доньки Бенюка – Леся і Мар'яна. І ось після вистави ми, одинадцятьеро приїжджиків, запакувалися в «пікап» і поїхали до Богданової заміської хати на вечерю. Після вечері ми мусили знову повертатися на Майдан, бо ніч, як і всі попередні та всі наступні, обіцяла стати вирішальною. Одне слово, коли ми роззувалися в передпокої, найкращий український Швейк зауважив непорядок на моїх ногах.

Так, грубі вовняні шкарпетки Богдана Бенюка – це все, що залишилось мені від Помаранчевої революції. Але сам факт їхньої присутності в моїй шафі є неспростовним доказом того, що була й вона – хоч би всі совкові політруки світу луснули від намагань довести мені протилежне.

Союз Європейських Советських Республік

Суперечливе відчуття мусить огортати українського автора, який сідає писати про Європейський Союз для видання, що виходить у Європейському Союзі. Принаймні мене – огортає. Та що там «суперечливе»: шизофренічне, прямо скажемо, відчуття огортає мене у цю мить. Бо ось я сиджу по свій бік межі світів і пишу. Те, що я пишу, Європу влаштовує, сам я – ні. Але те, що я пишу, є частиною мого «я», правда? Таким чином, виходить, що віртуальна частина мого «я» має право перебувати в Європі і навіть заробляти в ній якісь гроші, тим часом частина фізична змушена витратити зароблене вдома. Чи ж не шизофренія?

Звичайно, суто теоретично я міг би хоч завтра поїхати на екскурсію до ЄС. Але практично ні актуальної шенгенської візи, ні поважної причини, щоб отримати її, у мене наразі немає. Ну бо справді: припустимо (хоч і це вже важко припустити, але хай), якимось дивом мені вдалося пропхатися до котрогось із європейських консульств. І що я там скажу?

Як бачу: стою я перед заповітним віконечком і ридаю: «Розумієте, я п'ятнадцять років читаю студентам лекції, ось дивіться, у мене і довідка з місця роботи є, що я п'ятнадцять років читаю

їм лекції про Сократа і Цицерона, про Флобера і Томаса Манна, про Джойса і Кафку. Але я досі лише з чужих картинок складаю собі уявлення, як виглядають Акрополь і Колізей, готичні вежі Руанського собору і «будинок Будденброків» у Любеку, дублінська О'Конел-стріт і... чорт, я навіть у Празі ще ніколи не був! А я так люблю Акрополь і Колізей, і готику, і дублінську О'Конел-стріт, і братів Маннів (крім Гайнриха), і Прагу, я люблю європейську культуру, пустіть мене в Європу, будь ласка, я буду чемний». Ціле щастя, якщо після цього монологу пані з віконечка викличе до мене лише швидку психіатричну допомогу, а не якийсь більш войовничий підрозділ.

І правильно зробить. Бо наївність пасувала тільки героїням європейських романів доби сентименталізму, та й те я сильно сумніваюся, чи європейські сентименталісти самі вірили в те, що писали. Не кажучи про день сьогоднішній, коли наївність прирівнюється у масовій свідомості до злочину. Кого в Європі може цікавити моя любов? Припускаю, що бравий кагебіст Вова Путін любить Європу з усіма її підставовими цінностями значно менше за мене. Але у Вови Путіна є газ, а в мене газу нема. Тому Вова Путін будь-якої миті сідає в літак і летить цілуватися з Ангелою Меркель на тлі Бранденбурзьких воріт, а я... Ну, я втішаю себе думкою, що з Ангелою Меркель мені не дуже би й хотілося.

Час уточнити: я ображений на Європейський Союз. Можна було б очікувати, що образа ця пов'язана з поганим ставленням ЄС до моєї держави. Насправді – ні. Насправді я сам ставлюся до України як держави дуже погано.

Мені навіть цікаво: що взагалі розуміють європейці, коли слухають головних українських політиків у перекладі? Я цих політиків слухаю мовою оригіналу – і не розумію нічого. Мені всі вони видаються зліпленими з брехні, захланності і розумової неповносправності, і я вже не маю сили встановлювати, який інгредієнт у кому з них переважає.

Одне слово, Україна заслуговує на критичне ставлення з боку Європи. Ніхто, так би мовити, не знає ні дня, ні години, але одне я знаю напевно: мої день і година настануть раніше, ніж Україна увійде до ЄС. І на цьому можна було б ставити крапку, якби на схід від моєї держави не лежала Росія. Відтак (дозволимо собі ще на мить повернутися в наївний стан свідомості): якщо покарання мають бути відповідними до злочинів і якщо покаранням за українську недолугість є шлагбаум на нашому шляху до Європи, то з Росією за все, що вона зробила і продовжує робити, весь «цивілізований світ» мав би розірвати дипломатичні стосунки і відгородитися від цієї газової гангрени людства залізо-бетонним муром до небес.

Натомість нічого подібного не відбувається. Навпаки: дружніми зусиллями Німеччини, Франції та Італії Росія має більший вплив на політику Європейського Союзу, ніж деякі «дрібні» члени цієї спільноти на кшталт Польщі чи колишніх прибалтійських республік, чиї волення про перманентну російську загрозу стара Європа сприймає як вибрики дивакуватих бідних родичів. Власне, я ось що хотів би зрозуміти. Наївною бабця-Європа точно не є. Чому ж тоді тут досі діє традиція

ідіотичного псевдолівацтва, що змушувала ніби не найдурніших загалом людей Заходу впродовж усього ХХ століття захоплено вітати російські експерименти над людьми і територіями? Правда, у процесі цих експериментів людство зменшилося на кілька десятків мільйонів піддослідних одиниць, але зате який розмах, який масштаб, яка модерністська новизна! А може, справа ще в іншому? Італія ошасливила людство фашизмом, Німеччина – нацизмом, Росія – комунізмом, а Франція просто пересиділа лиху годину в куцах, не заважаючи сильнішим суперникам з'ясовувати, хто з них крутіший. Може, справа в тому, що всі учасники цієї блискучої четвірки досі відчувають спорідненість душ і вдячність одне до одного?

Точкою відліку існування ЄС зазвичай вважається 1 січня 1958 року, коли вступив у дію Римський договір про створення Європейської економічної спільноти. У лютому того ж року до Франції виїхав польський письменник Марек Гласко. Франція саме переживала черговий напад просоветської ейфорії: Хрущов, демократизація, відлига... Французькі журналісти запитали Гласка, чого бракує, щоб між ними і ним виникло взаєморозуміння. «Советських танків на вулицях Парижа», – відповів письменник.

Навіть ображений, я не бажаю Європі справжнього зла. Але я хотів би порозумітися з нею. Кілька путінських танків на Єлисейських Полях, кілька розграбованих крамниць і кілька згвалтованих старих європейок могли би вельми посприяти цьому процесові.

Синдром залежності

Я особисто такий, що більше люблю горілку. Не в сенсі більше за все на світі, а в сенсі, що коли вже мус, то волів би її. Тим часом українські і близькі до них літературно-мистецькі кола віднедавна косить певна пошесть: люди (серед них – не буду показувати пальцем – кілька моїх приятелів) зав'язують з алкоголем. Але не з травою. Бо трава, стверджують мої приятелі, набагато приємніша і не така шкідлива, як горілка. Причому, вони це стверджують навіть у відповідь на пропозицію випити чаю або кави. Ні, кажуть мої приятелі, трава набагато приємніша і не така шкідлива...

Оскільки мої уявлення про взаємодію тіла і душі є вельми туманними, то на тему переродження забавки у звичку, а звички – в залежність (яка, своєю чергою, може бути психологічною, а може й фізіологічною) я краще помовчу. Це з наукового погляду. Але з погляду суто людського можна припустити, що цілком незалежних істот на цьому світі знайдеться небагато. Хіба би декотрі східні монахи, які, повертаючи Творцеві Його дари, звільняються від усіх пристрастей і ходять просвітлені з віниками в руках, щоб, не дай Буддо, на стежині від пагоди до нужника не роздушити якусь комашку. Хоча, якщо подумати, то й вони трохи узалежнені від своїх віників.

І це мене – як українця – не може не тішити. Серйозно. Бо якби я знайшов хоч один приклад справжньої незалежності, то від споглядання нашої вербально-бутафорської мені б залишалося тільки розпачливо накласти... ну, не руки на себе, але накласти. А так я розумію, що незалежність – це просто словесний міраж, яким політики всіх країн дурять заблуканий у пустелі життя електорат. Бо яка країна є незалежною? США? Дайте спокій: одного товариша Усами бен Ладена виявилось достатньо, щоб Америка сама перевела тисячі своїх установ на тюремний режим. Не хотіли залежати від британської корони – узалежнитеся від арабської чалми. Чи, може, старий добрий Євроколгосп, незалежну думку якого щодо європейської інтеграції України путінська Росія одним обертом газового крану перевертає на 180 градусів? А може, незалежною є сама Росія? Оце вже точно ні: Росія, хоч вона і вдає, ніби цього не знає, узалежнена від своїх запасів нафти і газу значно більшою мірою, ніж решта переляканого світу. А будь-які запаси мають схильність закінчуватися. Тож не ми, але орієнтовно наші внуки, певно, доживуть до часів, коли на території нинішньої Росії замість одного дня незалежності святкуватиметься зо двадцять.

Тепер – про погане. Як ми вже з вами домовилися, бути залежним від якоїсь речі – це ще не біда. Біда – бути залежним від багатьох речей одночасно. І тут, ясна річ, знову виникає тема України. Перебираючи в пам'яті відомі і не відомі широкому загалові приклади, я доходжу таких висновків. По-перше, сидючи на чомусь одному (лише на горілці або лише на траві, або

навіть лише на героїні), людина іноді може дожити до ста років, зберігаючи відносно світлий розум і безвідносно творчу потенцію. По-друге, те, на що людина присідає, пояснюється не так особливостями того, на що вона присідає, як особливостями самої людини. Хтось може ціле життя пити горілку і не узалежнюватися від неї, але скуштувавши раз гашиш, втягнутися назавжди. А хтось – прямо навпаки.

Так, а до чого тут Україна? А до того, що ми, на відміну від нормальних, вічно примудряємося залежати від усього разом: від турків і татар, від Америки й Росії, від ЄЕП і ЄС, від газу і помаранчів, від сезонних загострень влади і місячних циклів опозиції... Закрадається підозра, що нам у принципі все одно, від чого залежати – аби залежати. Синдром залежності – так би я назвав нашу національну хворобу, і боюся, що медицина проти неї безсила.

Довічний карантин

Що цікаво: лікарі в Україні не такі вже й погані. Медицина загалом – погана, а лікарі – ні. Не всі, звичайно, але все-таки. Як істота, схильна до різних хвороб, я маю справу з лікарями по кілька разів на рік. Переважно трапляються хороші. Медицині від того легше не стає, але хворому іноді попускає. Парадоксальність цієї ситуації полягає в тому, що насправді вона парадоксальною не є. Бо насправді все логічно: лікаря – на відміну від робота – формує досвід, а не високі технології.

У країнах з добре розвинутою медициною (тобто з налагодженою системою страхування, профілактики захворювань і забезпечення лікарень найновішим обладнанням та препаратами) функції лікаря зводяться до мінімуму: отримав результати обстежень – зробив передбачені схемою призначення – пішов на ланч. І головне: якщо лише твоє прізвище не Хаус – не ризикуй. А який же може бути досвід без ризику? Тим часом українські лікарі ризикують на кожному кроці – не тому, що такі гарячі, а тому, що за відсутності апаратури і точного діагнозу часто мусять покладатися на інтуїцію і виписувати – за відсутності потрібних – бодай щось із тих ліків, які є. Ще років десять-двадцять такої медицини – і за обсягом практичного

досвіду наші лікарі не матимуть собі рівних у світі. Шкода тільки буде, якщо на той момент вони не матимуть також, до кого застосовувати свої знання і вміння.

Одне слово, справи з тілесними хворобами у нас ідуть хоч і погано, зате закономірно. А ось де відбувається щось уже геть незрозуміле, то це у, так би мовити, царині хвороб ментальних. Відомо: час від часу на певних територіях спалахують такі чи інші епідемії – грипу, віспи, холери тощо. Так само час від часу певні території вражає й інфекція ідеологічна: нацизм, фашизм, комунізм. Подібність між цими двома типами епідемій очевидна: досить згадати прозорий притчевий роман Альбера Камю, в якому німецька окупація періоду Другої світової війни змальована у вигляді пошесті чуми. Окрім маси спільних негативних рис, обидва різновиди зарази мають одну позитивну «побічну дію»: організми, які перехворіли, але не загинули, виробляють у собі відповідні антитіла і надалі стають відпорними на перенесену хворобу – буде це свинка, вітрянка чи той-таки нацизм.

А тепер дивіться, що виходить. Із вродженим імунітетом усе зрозуміло: він або є, або його нема. Що ж до здатності набування активного імунітету у відповідь на інфекцію, то вона, ця здатність – якщо вірити науці імунології – притаманна лише хребетним істотам. Люди – якщо вірити науці біології – належать до хребетних. Українці – якщо вірити науці етнографії – належать до людей. Постійним джерелом інфекції для українців – якщо вірити науці історії – упродовж століть залишається Росія. Натомість

імунітету проти її імперської зарази ми так у собі й не виробили. Може, котрась із наук приборіує? Може, ми все-таки належимо до безхребетних? А разом – і до безмозких, оскільки раз по раз примудряємося підхоплювати одну і ту ж недугу.

Звісно, як і належить збудникам епідемій, російський імперський вірус є дуже хитрим і вміє викликати різні зовнішні прояви на інфікованих територіях: то забороняє вживання української мови, а то дозволяє, але при цьому винищує її носіїв; то колективізує села і виморює їх голодом, то визволяє міста і переселяє їх у Сибір; то зменшує тиск у газовій трубі, то провокує у хронічно хворих бабусь напади антизахідної істерії. А ще він полюбляє проникати у безхребетні організми під виглядом особливої російської духовності. Чули програмний виступ патріарха всея Русі Кіріла? Мутований у процесі постійного контакту з Путіним і Медведєвим, предстоятель московської церкви запропонував розширити вже існуюче поняття «русский мир» та додати до нього нове – «страны русского мира». Очевидно, «русскому миру» знову стало тісно на клаптику земної суші від Калінінграда до Петропавловська-Камчатського. Тому для початку, крім самої Росії, ядром «русского мира» треба проголосити ще й Україну, Білорусь і Молдову – щоб, значить, подолати «лишние препятствия» та всіляко підтримати витворені народом-богоносцем «общее цивилизационное пространство», «общую историческую память» і «способ общественного жительствова». Чи супроводжуватиметься відновлення цього способу «обществова» реанімацією ГУЛАГу

та введенням нових планів хлібозаготовок, святейший не уточнив, але, гадаю, краще налаштуватися заздалегідь.

Тим більше, що, судячи з абсолютно проваленої останніми роками протиімперської вакцинації в Україні і відвертої втоми Заходу від нашої хворобливості, нова хвиля російської епідемії знову накриє нас надовго. Просто *perpetuum mobile* якийсь вимальовується: відгороджена від західної цивілізації, Україна зазнає дедалі агресивнішого інфікування з боку Росії, але, будучи організмом безхребетним, неспроможна протистояти цій інфекції; своєю чергою Захід бачить, що ми інфіковані – і відгороджується ще сильніше, чим опосередковано заохочує Росію до нових активних дій.

А можливо, «головним світовим гравцям» на кшталт США, Німеччини чи Франції саме цього і треба – визнати Україну безнадійною «санітарною зоною» і влаштувати на її території довічний карантин? У такий спосіб і Захід позбувся б слизької української проблеми, і Росія задовольнила б свої братні інтереси, а відтак і подобріла б трохи до газозалежного Заходу. Що ж, іноді я думаю, що це був би не найгірший варіант. Покинуті й самотні, ми мусили б на щось наважитися: повиздихати чи почати нарешті виробляти антитіла і виходити на шлях одужання.

Як на небі, так і на землі

Старий, але добрий анекдот. Потрапляє чоловік до раю. Святий Петро водить його, показує: «Ось, – каже, – тут у нас римо-католики, тут протестанти, тут греко-католики...» – «А це що за мур?» – запитує чоловік. «Тихіше, – шепче Петро, – за цим муром сидять православні Московського патріархату» – «А чому тихіше?» – «Бо вони думають, що крім них тут нікого немає».

Це я до того, що слово «релігія» означає «зв'язок». Усі релігії виникають як спроби встановити вертикальний зв'язок між людиною і Богом (богами), але невдовзі вироджуються в інституції, обростають бюрократичним апаратом і замість вертикального зосереджуються на горизонтальному зв'язуванні, намагаючись узяти в полон якомога більше чужих бійців і загарбати скільки вдасться чужих територій, щоб оголосити їх згодом своїми канонічними.

Так от, релігійне життя в його «інституційній площині» мене якось мало цікавить. Бо хай би там як переконливо кожна з релігій, конфесій і сект доводила свою унікальність і єдиноістинність, я все одно не можу собі уявити Бога, який би покликав до життя їх усіх, але шанс на спасіння подарував би лише членам якогось одного фан-клубу. Тим більше я не можу уявити собі Бога, який надав би ексклюзивне право на

істину саме фанам громадянина Гундяєва, він же – агент Луб'янки Михайлов, він же – Патріарх всея Русі Кіріл. А навіть якщо це так, то ніж відсиджувати решту вічності в казармі Кремлівського патріархату, я краще спробую у відповідний момент домовитися з буддистами: може, у них на складі знайдеться для мене якась неінвентаризована нірвана. Та й на тому про горизонтальну марноту і ловлення вітру на сьогодні досить.

Інша справа – згаданий зв'язок по вертикалі, тобто зв'язок земного індивіда з вищою небесною субстанцією. Зв'язок цей нерідко має настільки заплутаний і парадоксальний характер, що неупереджений і схильний до філософування обсерватор життя (особливо українського) отримує тут безцінний матеріал для роздумів. Візьмемо, до прикладу, Ющенка. Або ні, спочатку візьмемо Гегеля з його філософією та іншими еманациями.

Що нам каже Гегель? Історія, – каже Гегель, – це земна хода Світового Духа. І йде собі цей Дух не туди, куди треба нам, а туди, куди треба йому. Ми ж є лише засобами, за допомогою яких Він досягає своєї мети. І тут починається найсумніше. Бо саме ті люди, яких Дух обирає для досягнення відомої йому мети, зазнають найбільшої шкоди і втрат. При цьому самі засоби (тобто вихоплені із загального потоку індивіди) про мету Духа навіть не здогадуються: Він на них навмисно туман напускає, щоб вони, скажімо, плывучи до Америки, думали, ніби плывуть в Індію. Це в нього метод такий – можна сказати, від супротивного. Він просто знущається зі своїх

жертв, змушуючи їх робити одне, а досягати зовсім іншого.

Практично це виглядає приблизно так. Захотів свого часу Світовий Дух остаточно утвердити християнство в Римі. Хтось менш вигадливий на Його місці, певно, діяв би прямолінійно: побив би язичників блискавками і всадовив би на імператорський трон ревного християнина. А що зробив Світовий Дух? Він розіграв «всесвітньо-історичну драму», втовмачивши імператорові Юліану (Відступнику) несподівану на перший погляд ідею відродити поганську релігію. Горопашний Юліан усім серцем повірив, що в цьому відродженні і полягає його історична місія. Натомість – цілком за Геґелем – усе сталося навпаки: християнство в підсумку очистилося від пристосуванців і перетворилося на панівну релігію Європи. Щось подібне відбулося на наших очах і з Горбачовим, який, вважаючи, що займається перебудовою есесеру, насправді розвалив його.

А тепер подивіться під цим кутом зору на Ющенка. Як він говорить? Він не говорить – він проповідує з таким виглядом, наче в нього й справді дух вселився. Причому, як воно зазвичай у таких випадках буває, Віктор Андрійович, з одного боку, не сумнівається у своїй богонатхненності, а з другого – навряд чи сам розуміє, що верзе. (Цікаво, чи він і вдома з родиною так розмовляє? «Катерино, як Президент я переконаний, що прийшов дати новий сигнал твоїм імпульсам у вирішенні чутливого питання борщу з галушками. Слава Україні!»).

Спочатку мене це смішило, потім дратувало, а потім я нарешті згадав Гегеля. Ющенко – це ж класична жертва Світового Духа: все, за що він береться, обертається прямо протилежними результатами. Хотів стати рятівником нації – став клоуном, хотів українізації – має поглиблення русифікації, хотів роздати бандитам тюрми – роздає ордени, мріяв про Україну в НАТО та ЄС – Україна дрейфує у бік Росії. З усього цього можна було б зробити безнадійно сумний висновок про плани Світового Духа щодо нас, якби не ще один – оптимістичний для мене – пункт. А саме: як видається, своєю найважливішою історичною місією Віктор Андрійович вважає збереження соборності і примирення Заходу зі Сходом. Тож якщо у недалекому майбутньому вам доведеться перетинати державний кордон Східної України (чи як воно там називатиметься), не забудьте подумки подякувати колишньому на той момент президентові, хоч він, мабуть, так і не довідається про свої справжні заслуги перед Світовим Духом.

Абсолютна відносність українського буття

Громадяни України (в тому числі я) не любили президента Ющенка наприкінці його каденції. Коли громадянам України показували Ющенка по телевізору, вони вимикали телевізор, після чого довго матюкалися і плювали в погаслий екран. Якби у мене був телевізор, я теж би так робив. Яким чином наш помаранчевий герой за 5 років зумів перетворитися в нашій колективній свідомості на об'єкт загальної зневаги й огиди – це тема окремого дослідження. Але факт є фактом: громадяни України (в тому числі я) ні бачити, ні слухати Ющенка наприкінці його каденції не могли.

А шкода, бо час від часу – свідомо чи несвідомо – президент Ющенко говорив мудрі речі. Наприклад, коли називав Україну країною унікальною. Як на мене, унікальність ця полягає в абсолютній неможливості сформулювати, якою насправді країною вона є. Інші країни якимось вдається так охопити короткими дефініціями, щоб відразу було зрозуміло, про кого йдеться. Наприклад: країна точних годинників, смачних сирів і надійних банків. Або: країна туманів, лівостороннього руху і контужених на всю голову футбольних фанатів. Або: країна, найбільша з погляду території і найпаскудніша з усіх інших

поглядів. Або: країна, неперевершена у виготовленні парфумів, поїданні жаб'ячих лапок і цілуванні в анальний отвір країни, найбільшої з погляду території. Або: країна, яка ошчасливила Європу класичною філософією і вже задовбала її своєю геополітичною дружбою з двома попередніми країнами. Тощо.

Натомість про Україну хоч що скажи – усе звучить і правдиво, і брехливо водночас. Сказати, що ми живемо в демократичній країні – Європа з Америкою розсміються. Сказати, що в недемократичній – білоруси з туркменами заплачуть. Якщо ми – досі російська колонія, то звідки у нас власна валюта? А якщо ми – незалежна держава, то чому перший-ліпший кремлівський полковник має більший вплив на нашу політику, ніж усі гілки української влади разом? О, здається, я все-таки знаю, яке визначення нам би підійшло: Україна – це країна, усі висловлювання про яку в підсумку виявляються перебільшеннями. Схоже, наукова теорія відносності перетворилась у нас на щоденну практику життя.

Україна – за умови, що ви не є українським громадянином і можете собі дозволити дивитися на неї відсторонено – дає багато цікавого матеріалу спостережливому мандрівникові. Пам'ятник Леніну тут запрошує вас жестом увійти до приватного банку, а білборди на вулиці Червоноармійській нагадують пішоходам і автомобілістам про ювілей Степана Бандери або Романа Шухевича. Тільки в Україні можна одночасно влаштовувати урочистості, присвячені вшануванню дисидентів із Гельсінкської Групи і

відкривати парк імені Леоніда Брежнєва. 6 грудня Україна відзначає День українських Збройних Сил, а 23 лютого – День захисника Вітчизни (цікаво, як вчителі у школах дають собі раду з цією «антиномією»? Адже навіть учні молодших класів розуміють: якщо ми маємо два таких свята, то це означає, що або наші Збройні Сили не захищають нашу Вітчизну, або ті, хто її захищає, не належать до наших Збройних Сил). І так далі.

Отже, унікальність України має виразно гротесковий характер. Своєю чергою унікальність гротеску зумовлена не фантастичністю його елементів, а фантастичним поєднанням елементів звичайних. Кінь не є гротеском. І людина не є гротеском. Гротеском є кентавр. Тобто Бандера на вулиці Червоноармійській. Якби я трохи більше розумівся на біології, то міг би також сказати, що Україна – це країна-мутант. Середньостатистичний громадянин України знає, що він є громадянином України і що його єдина державна мова – українська. Але цей громадянин прокидається і засинає, одружується і розлучається, народжує дітей і вмирає під перманентні звуки найдурнішої в світі російської поп-музики. Що він переважно дивиться? Він дивиться найпримітивніші в світі російські телесеріали, чия естетична убогість не заважає йому перейматися долею московських проституток, уболівати за петербурзьких ментів і тішитися успішним закордонним операціям ФСБ. Це – його щоденне товариство, його «наші», котрі завжди виходять переможцями у протистоянні з чужими чеченцями, американцями та іншими ворогами великої

Росії. При цьому такий українець цілком щиро може вважати себе патріотом України. От лише Україна в його мутантській свідомості мало відрізняється від губернії Російської імперії.

Будучи за природою песимістом, я іноді дискутую з оптимістами. Нічого страшного, кажуть оптимісти, мутація – це тимчасовий стан. Усі організми, кажуть оптимісти, проходять період мутації, а Україна – це якраз організм у перехідному віці. Так, відповідаю я, але, по-перше, нам уже 20 років, і якщо у нас все ще триває мутація, то ми, очевидно, є організмом недорозвинутим. По-друге ж, наші мутації з гротесками – це лише півбіди. Справжньою нашою бідою є дещо інше. А саме: Україна – це країна катастрофічної прірви між «де юре» і «де факто». «Де юре» ми маємо вільну пресу, незалежні суди, відокремлений від влади бізнес і європейську реформу в освіті. «Де факто» наша вільна преса нафарширована замовними матеріалами, наші суди якщо від чогось і не залежать, то від нашого ж законодавства, наш бізнес поділений на зони партійно-кланового прикриття, а в нашій освіті, як у порядному європейському борделі, існують тверді розцінки на всі види послуг: хочеш – купиш шкільний атестат, хочеш – екзамен в університеті, а хочеш – відразу докторську дисертацію, і тоді зможеш сам торгувати екзаменами в університеті.

Тому, слухаючи висновки міжнародних експертів про «загрозливі масштаби корупції в Україні», я вже не можу ні сміятися, ні плакати. Панове, зрозумійте: говорити про якісь там

масштаби нашої корупції – це вершина некоректності, і то не тільки політичної. Бо у нас, крім корупції, взагалі нічого по-справжньому немає. Від записування дитини в садочок до підписування коаліційних угод – скрізь діє принцип: «Не підмастиш – не поїдеш». То як же нам може загрозувати корупція? Це ж це те саме, що сказати, ніби океанові загрожує вода, або пустелі – пісок. Так, Україна – це країна, де всі поняття є відносними. І лише корупція у нас – абсолютна.

Ну і на цьому досить про веселе, перейдемо до сумного. Як кожному українцеві, що має друзів у нормальних країнах, мені не раз і не десять разів доводилося відповідати на питання: «То чому ж ви нічого з цим не робите?». Щоб остаточно не занудьгувати, я щоразу намагаюся придумати іншу відповідь. Наприклад: така наша доля. Або: така наша ментальність. Або: така наша географія. Або: така наша історія. Одне слово, якось не хочеться засмучувати правдою симпатичних людей, які щиро вболівають за нас. Тим часом правда є більш-менш такою: з одного боку, через корупцію всі українські інституції працюють дуже погано. Але з іншого – саме завдяки корупції вони взагалі працюють. Наші дрібні чиновники і міліціонери, викладачі і лікарі не мають шансів прожити на офіційну зарплату. Тож якби не можливість лівих прибутків, ці люди просто втратили б мотивацію виходити на роботу.

Так, лежачи на канапі, можна мріяти про винищення української корупції. Треба однак пам'ятати, що здійснення цих мрій означало б сьогодні повний колапс економічного та суспільно-політичного життя України (чи заслуго-

вує це животіння, щоб його називати життям – то вже інше питання). Відтак вірте чому завгодно, тільки не вірте українській владі, коли вона говорить про свої плани щодо подолання корупції. Українська влада, скільки я її пам'ятаю, завжди була і залишається ідіотичною. Але одну державну таємницю вона знає напевно: подолати корупцію в Україні можна лише разом із самою Україною.

Табачник – моє все

Старші люди пам'ятають: був колись такий президент України – Ющенко. І оце тепер хтось його десь відшукав і взяв у нього інтерв'ю. Про що можна говорити з абсолютним світовим рекордсменом за рівнем недовіри народу до президента? Коневі ясно: про духовність, соборність, консолідацію Сходу і Заходу... Ну і про Табачника, звичайно: «Зважаючи на те, як висловлювався щодо української нації міністр Табачник, зважаючи на кроки, які він здійснив у мовній політиці, – в мене виникає тривога», – зізнається Ющенко.

Взагалі-то, зважаючи на те, що український міністр освіти Табачник називає україномовних українців «узким слоем», а про весь незалежницький рух опору часів Другої світової війни пише: «Допустим, что где-то в Карпатах какой-то ОУНовец действительно случайно убил немецкого солдата», – зважаючи на такі і подібні висловлювання, у мене особисто виникає зовсім не тривога, а бажання бодай на день записатися в ОУН і «случайно» зустріти Табачника «где-то в Карпатах». Та вже заразом і розтривоженого Ющенка – щоб не допомагав більше ставати президентом великому тупому предметові, без якого і знаний у певних напівкримінальних колах махляр на прізвисько *Дима розовый фламинго* ніколи б не став міністром освіти.

Не хочеться зануджувати читача етапами великого шляху професора Табачника по смітниках української політики. Зрештою, навіть його партійні колеги не сумніваються, що головною спеціалізацією цього дешевого клоуна є не освіта, а корупція, казнокрадство і махінації з музейними цінностями. А ще (правда, колеги про це не здогадуються) – фальшивомонетництво в широкому, «андре-жидівському» значенні цього слова. Причому, не знаю, чи, як це часто буває з дешевими клоунами, Табачник щиро вважає свої жарти невідпорними, а чи просто має публіку за ідіотів, але ідеологічні фальшивки цього бійця невидимого фронту виразно не дружать бодай з елементарною логікою.

Досить згадати, наприклад, його «науково обґрунтоване» заперечення голодоморного ґеноциду в статті «Опоздавшие на 200 лет». Визнавши, що «Украина потеряла в голодомор 3,5-4 миллиона населения» і що «убыль» українського населення «в 1937 году по отношению к 1926 году составила 20,4%», Табачник раптом доходить висновку: «В царской России, равно как и в СССР, украинцев (малороссов) становилось с каждым годом все больше и больше, никакие «голодоморы» их не брали». І не в тім печаль, що трохи дорожчий клоун не наважився б виходити на люди з такими репризами, а в тім, що далеким від ідеології, але підпорядкованим Міністерству освіти вчителям математики якимось доведеться тепер пояснювати дітям, чому $x - 20,4 > x$. Або ось із новішого, про війну: «Переконаний, що під час Великої Вітчизняної війни не було ніякої третьої сили.

Була антигітлерівська коаліція, і був гітлерівський Рейх, і його союзники-сателіти». Ну, переконаний – має право. Цікаво інше (і дорого би я заплатив за те, щоб зрозуміти, як воно йому так у голові складається): чому на підставі згаданого переконання Табачник хоче замінити в підручниках поняття «Друга світова війна» на «Велика Вітчизняна». Адже, здається, щоб війну називати великою вітчизняною, треба, щоб у ній брала участь лише велика вітчизна Табачника. А якщо воюють, з одного боку, ціла антигітлерівська коаліція, а з іншого – Рейх та його союзники, то скрізь поза межами дешевого совкового цирку це і називається світовою війною.

Гаразд. Що моя ненависть до Табачника приблизно дорівнює його ненависті до всього українського – це і так ясно. Але, крім ненависті, є ще страх. Найбільше весь цей час я боявся, що «нова влада» прислухається до протестів і знайде у своїх лавах іншого міністра освіти. Серйозно. Бо це б означало, що донецька братва не лише багата, нахабна і сильна, а й не така тупоголова, як я про неї думаю. Власне, це б означало, що донецькі нарешті зрозуміли психологію своїх ворогів. Когось легше купити, когось – залякати, але завжди залишиться чимало, м'яко кажучи, наївних патріотів, яких можна задурно взяти голими руками, якщо вміло зіграти на їхніх почуттях. Саме ці, м'яко кажучи, наївні патріоти і писали листи до Януковича з проханням зняти Табачника (не плутати з «хуліганськими» акціями: «хуліганські» акції, звичайно, за будь-яких українських обставин є доречними).

Я вже мовчу, що такими листами вони легітимізували неписьменного парашного шапкокрада як свого президента. Але уявімо собі, що Янукович таки відправив би Табачника у відставку і призначив когось «нейтрального». Що тоді робити нашим аматорам епістолярного жанру? Дякувати шановному президентові, що ж іще. Особливо – якби він ще й вишиванку при цьому на себе нацупив. А як можна віддячити шановному президентові та цілому його законному бандформуванню? Сидіти тихо у своєму національному ґетто, коли шановний президент вирішуватиме значно – для нього і його опричників – важливіші за освіту й культуру питання.

То чому донецькі не пожертвували дешевим Табачником, якого самі зневажають? Не розуміють своєї вигоди? Чи розуміють, але для справжнього пацана гонор важливіший за політичну доцільність? У кожному разі, є як є: на східно-західному фронті без змін, і це мене тішить. Треба визнати: у часи президентства Ющенка опозиціонер Табачник іноді говорив правильні речі. Зокрема про те, що спроба перетворити Україну в її нинішніх кордонах на державу унітарну й одномовну може призвести до зміни самих кордонів. Здавалося б, опинившись при владі, Табачник мав би пам'ятати свої ж слова і розуміти, що запроваджувана ним советизація є такою ж неприйнятною для західних регіонів України, як українізація – для східних. На щастя для мене, він нічого не пам'ятає і вже мріє про «створення єдиного освітнього простору» – без «голодоморів», зате

з Великою Вітчизняною війною. І доки це так, доти не вірте у щирість мого бажання зустріти його в Карпатах, бо доки це так, доти Табачник – моє всьо. У сенсі моя надія на те, що рано чи пізно між мною і ним таки постане новий державний кордон.

Германський феномен

Вже мені й люди казали, і сам я за собою цю біду зауважував. А біда така: пишучи про що завгодно, навіть про Табачника, я зазвичай тримаю власне писання під жорстким контролем розуму – який він там не є. Бо той-таки Табачник – це для мене просто один із генералів окупаційної армії, чия діяльність – хоч би якою українофобською вона була – водночас є логічною і зрозумілою. На те вони й вороги, щоб ходити з ними мірятися потенціалом на залізний тік. Коротше, нічого особистого: елементарна боротьба за виживання й територію.

Але є на світі істота, одної згадки про яку досить, щоб в арсеналі моїх стилістичних засобів не лишалося й сліду від усіх політкоректних формул і правил доброго тону. На щастя, істота ця сама заявила, що ставлення до неї як до жінки її ображає, бо вона не жінка, а політик. То хай так і буде. А мушу сказати, що я бачив у житті не лише красиве і корисне. Наприклад, я бачив, як бомжі змішують у молочному бідоні томатний сік із виноградним і, потримавши цю суміш кілька годин на сонці, п'ють її літровими слоїками. Або як працівники моргу обідають безпосередньо на «робочому місці». Або як із дитячого тіла виповзає майже півметрова аскарида. А однак ні ці, ні інші подібні картини ніколи й близько не

викликали в мені такої огиди, як Ганна Герман загалом та її перманентна апологія Януковича зокрема.

З історії відомо: жінки – перепрошую, політики – іноді прикипають серцем ще й не до таких вибриків природи і служать їм із собачою відданістю, не гребуючи значно гіршими за брехню засобами. Тому сам по собі факт, що Ганна Герман мало не кожен звук і крок Януковича намагається оповити випарами захисної брехні, мене особливо не дивує. Бреше – бо робота в неї така. А робота така – бо таке покликання.

Проте й брехня буває різною. Іноді навіть виправданою. Або принаймні якимось умотивованою, зумовленою бажанням досягти чогось приємного чи уникнути неприємного. Натомість брехня Ганни Герман – це така «річ-для-себе», перед якою людський розум закипає і випадає в осад усіма своїми апіорними й апостеріорними категоріями, ідеями та судженнями. Тисячоліттями філософи билися над проблемами гносеології – і щойно поява в українській політиці Ганни Герман неспростовно довела: щонайменше один феномен цього світу ані пізнати, ані пояснити неможливо. Можливо хіба що проілюструвати.

Отже, Янукович, якби хто забув, йшов на вибори з іміджем міцного господарника, який не знає гарних слів, зате вміє наводити порядок. Що він при цьому є злодієм-рецидивістом, а його культурний розвиток зупинився на підступах (з тамтого боку) до межі олігофренії – не було секретом навіть для блакитного електорату. Але й не завадило йому стати президентом.

Здавалося б: народу цей імідж до душі, то його і треба продовжувати експлуатувати. Тим часом Ганна Герман не шукала легких шляхів і на радість публіцистам почала ліпити зі свого лідера образ інтелектуала, європейського демократа і будівничого правової держави.

Знання цього інтелектуала в галузі літератури виявилися настільки глибокими, що сягнули не лише творчості Ахметової чи Бессмертного, а й не знаних широкому загалові дитячих віршиків Антона Чехова. До того ж, застосована Януковичем революційно новаторська інтерпретаційна методологія дозволила йому дійти висновку, що Чехов був поетом саме українським. А хто з Януковичем і Ганною Герман у цьому питанні не згоден, той неук і середньої школи в очі не бачив.

Втім, неуки – це ще півбіді. А от хто справжня сволота – це той невідомий руйнівник законності, який всупереч бажанню Януковича прийняв рішення арештувати Юлію Тимошенко. Скористався, шкідник, моментом, коли президент був у відпусці і підставив Україну в очах ЄС. Щоправда, спочатку з цим арештом усе ніби було гаразд. Бо спочатку Ганна Герман з'їздила до Страсбурґа і привезла звідти благу вість, що Європу доля Тимошенко не надто й цікавить. Побалакала з цілою Європою, тому й була така переконана. А тепер так само переконано готова задушити ініціатора арешту «власними руками». І хто би це міг бути?

Ну, хай би хто, а напевно не автор знаменитої вже на весь світ книжки «Opportunity Ukraine». Бо автор «Opportunity Ukraine» – Віктор Янукович. Серйозно, слово Ганни Герман. Та й перекладач

підтверджує, мовляв, так і так, я, окраса перекладацького цеху Костянтин Василькевич, працював з оригіналом рукопису, причому: «як українською, так і російською мовою». Тобто рукописів, інакше кажучи – текстів, написаних рукою Януковича – було, треба розуміти, два. А що окремі аморальні провокатори познаходили у книзі Януковича деякі творчі запозичення (від статей з журналу «Кореспондент» до реферату студентки Галі), то Ганна Герман тут-таки пояснила, що все це – аморальна провокація і є.

У зв'язку з чим пригадується мені роман Тетяни Толстої «Кись» (письменниці, судячи з прізвища, не менш української за Чехова). Події там розгортаються у світі після ядерної катастрофи – такий собі Пост-Чорнобиль. І заселяють його переважно мутанти з різноманітними «последствіями». А керує тим виродженим світом так само мутант Фьодор Кузьміч. І що цікаво: цей Фьодор Кузьміч зосереджує у своїх недоумкуватих руках не лише владу, а й дивом уцілілу величезну бібліотеку. Виступаючи перед «народом», який поняття не має про культуру, що існувала до вибуху, Фьодор Кузьміч зазвичай мішками меле гречану вовну. Зате потім зачинається у бібліотеці – і з-під його пера у неймовірних кількостях випурхують «оригінали рукописів»: то казочка про Курочку Рябу, то «Горные вершины спят во тьме ночной», а то й «Основы дифференциального исчисления». Одне слово, «Федор Кузьмич, слава ему, трудится бесперебойно. То вот сказки, то стихи, то роман, то детектив, или рассказ, или новелла, или эссе какой, а о прошлом годе

изволил Федор Кузьмич, слава ему, сочинить шопенгауэр»...

Як сказано, логіку дій Ганни Герман розум – ні чистий, ні практичний – осягнути не здатен. Але здатен запитати: невже в оточенні Януковича зовсім немає притомних людей? Людей, які б довели до відома свого президента, що завдяки захисним маневрам заступниці голови його адміністрації він виглядає ще жалюгіднішим йолопом, ніж є.

Сповідь расиста

Велика сила – наука. Особливо – наука політкоректна. От покажіть п'ятирічній дитині фотографії, наприклад, Майка Тайсона і Шерон Стоун. І дитина вам відразу скаже, де дядя, а де тьотя, хто чорненький, а хто біленький. Ну дурне маля, неосвічене: що з нього візьмеш? Натомість якщо ви покажете ті самі фотографії політкоректному професору антропології, то тут уже справа так швидко не піде. Ще, може, якісь суто ґендерні, так би мовити, суспільно зумовлені відмінності на кшталт довжини кульчиків чи ширини трусів політкоректний антрополог і погодиться визнати, але про расу вам у його присутності краще й не заїкатися. «Нема, – скаже політкоректний антрополог, – на світі ніяких рас. Уявну ж різницю між Майком Тайсоном і Шерон Стоун вигадали Адольф Гітлер і Жозеф де Гобіно». Тоді ви йому несміло: «А расизм? Расизм є?». «Расизм, – сміливо він вам, – є». «Ага», – думаєте ви, після чого йдете шукати в Інтернеті відповідні тести, щоб про всяк випадок перевірити рівень расизму у власній крові.

Принаймні я так зробив. І вже був за крок від вершини щастя. Бо з'ясувалося, що расизмом у більш-менш загальноновизнаному значенні цього слова від мене майже й не пахне. Тобто я не лише готовий співпрацювати і приятелювати з

людьми різного кольору шкіри та розрізу очей, а навіть – і це, згідно з тестом, є найвищим проявом толерантності – теоретично міг би одружитися з Вупі Голдберг чи там Йоко Оно. Єдине, чого я б не дуже хотів, це видати дочку заміж за афроафриканця. Але, знову ж таки, не з расистських міркувань. Просто задля міцності родини треба час від часу сходити в гості, перехилити на якесь Водохреще чарку зі сватами, погомоніти. А тут раптом свати живуть, скажімо, в Нігерії. Уявляю собі це Водохреще...

Але – скільки там того Водохреща? Головне – що в усіх інших пунктах програми я показав ідеальні результати. Живи, здавалося б, і насолоджуйся власною расовою терпимістю. Тим більше, що й терпіти нічого не треба, бо ж ніяких рас, як довела сучасна політкоректна наука, взагалі немає. А проте дослідницьке сумління підказувало мені, що насолоджуватися ще зарано. «Щось тут не так, – підказувало мені дослідницьке сумління. – І я навіть здогадуюся, що не так: стільки ненависті, як у тобі, в толерантних людях не буває. Пам'ятаєш суддю Томаса Л. Джонса? А генерала Натана Бедфорта Фореста? Засновуючи Ку-Клукс-Клан, ці хлопці менше скреготали зубами від слова «Північ», ніж ти тепер від слова «Схід».

І ось таким чином я вивів себе (точніше, мое дослідницьке сумління вивело мене) на чисту воду. Віднині й навіки віків: я – расист. Хай буде, я готовий погодитися з концепціями політкоректної антропології, я готовий не бачити жодної різниці між баскетболом і плаванням, я готовий визнати, що в мене монголоїдні очі і

негроїдна шкіра або навпаки. Коротше кажучи, мені однаково, чи насправді існують два основні расові стовбури, чи п'ятнадцять самостійних рас, а чи все це вигадали кроманьйонці, щоб постібатися з неандертальців. Але від переконання, що на шостій частині земної суші таки вдалося вивести одну нижчу расу, я не відступлюся. Совкоїдна раса – так називається це диво ґенної інженерії, яке невдовзі остаточно поглине територію мого проживання.

Попервах представники цієї раси належали до різних популяційних систем, однак на початку минулого століття – хтось добровільно, хтось проти власної волі – стали учасниками наймасштабнішого в історії людства соціального експерименту. Саме цією обставиною пояснюється фундаментальна відмінність совкоїдної раси від решти великих груп людей, об'єднаних спільними біологічними рисами. В інших расах (хоч би їх і не було) ці риси виникли у процесі тривалої адаптації до природного середовища – постійної спеки, вічної мерзлоти, піщаних бур тощо. Тим часом совки набули своїх особливостей, пристосовуючись не до природних, а до соціальних умов.

Відтак, приміром, розташовані під рудиментарним чолом очі совка характеризуються не типом розрізу (бо розріз може бути і такий, і сякий), а доведеним до автоматизму домінантним виразом. Виразів цих є три: безпричинна агресія, коли совок зустрічає когось слабшого за себе; принижений страх, коли він зустрічає когось сильнішого; і безпросвітна тупість у нейтральних життєвих ситуаціях. Або вуха: будучи, як

правило, маленькими і глухими до всього, що не співає російських «шансонів», ці вуха водночас спроможні самі намотувати на себе абсолютно рекордні кількості локшини. Щодо мозку, то про його наявність важко говорити однозначно. Відомо лише, що голосувати совки ходять як не за Путіна, то за Медведєва, як не за Лукашенка, то за Януковича.

У межах України представники совкоїдної раси розселені на всій території і мало відрізняються від своїх російських, білоруських чи казахських побратимів, але за місцем найвищої концентрації можна б виділити окрему кримсько-донбаську субрасу, з думкою про яку я вирішив пройти згаданий тест ще раз. Ось його результати: 1) сприйняття як близьких родичів – ні; 2) сприйняття як особистих друзів – ні; 3) сприйняття як сусідів – ні; 4) сприйняття як колег по роботі – ні; 5) сприйняття як громадян моєї країни – ні; 6) сприйняття лише як туристів у моїй країні – ні; 7) волів би не бачити їх у моїй країні – так.

Так, я волів би не бачити їх у моїй країні разом з їхнім великим тупим предметом, якого вони обрали собі за президента, і разом з їхньою частиною країни. Заради здійснення цієї мрії я готовий вчепити собі на груди табличку: расист.

За мотивами Чапека

Одне можна сказати напевно: так звані українські націонал-демократи виразно недооцінили ворогів. Власне, недооцінка полягала вже в тому, що вони їх вважали не за ворогів, а за політичних опонентів чи конкурентів, чи як це там у них називається. Гадаю, цим значною мірою можна пояснити поведінку Ющенка, яка впродовж п'яти років здавалася мені маразматичною. А тепер я собі думаю: може, вона просто була наївною? Втім, це майже одне й те саме.

У кожному разі схоже на те, що Ющенко та партійні сили, які його підтримували, до останнього плекали надії повернути енергію донецьких грошей у проукраїнське русло. Мовляв, януковичі-ахметови – це ж чисто пацани. А для пацанів головне що? Чисто бабло. Тому треба їм дати можливість примножувати капітали, а вони за це не будуть пхати носа в ідеологічні питання. Ну бо ніби чисто пацанам, у яких за рік гаманці роздуваються удвічі, не один хрін – що вітчизняна війна, а що світова; що НКВД, а що УПА; що язик, а що мова? Як стало зрозуміло, не один. Кажу «стало» (якщо стало), маючи на увазі, ясна річ, Ющенка та його щирих соратників (якщо такі були). Натомість ті, хто читав написану не без впливу Герберта Велса «Війну з саламандрами» Карела Чапека, нічого іншого й не сподівалися.

Нагадаю сюжет. У якомусь забутому еволюцією регіоні компактно проживали допотопні істоти, зовні віддалено подібні до людей. Тупикова – у всіх значеннях цього слова – гілка. Проживали-проживали і, мабуть, тихо б собі повиздыхали, якби раптом не потрапили на очі не надто далекоглядним людям. А вже як потрапили, то люди почали комбінувати різні варіанти, щоб видобути з тих істот якусь користь. І спочатку навіть ідея взаємовигідного співіснування людського і саламандрського світів виглядала оптимістично. Люди допомогли саламандрам розмножитися і знайшли способи застосовувати їх у народному господарстві. Особливо людям подобалося, що у саламандр, окрім фізичних здібностей, виявилось щось на кшталт зародкового інтелекту, і цей «інтелект» дозволяв їм – цитую Чапека – «повторювати, як папуга, почуті слова».

Закінчилося однак усе трохи гірше, ніж планувалося. Саламандри розплодилися понад усяку міру, набралися достатнього для них розуму (хоча, звісно, відрізнити Бабеля від Бебеля, Косово від Черногорії чи ракурс від екскурсу так і не навчилися, але воно їм і не треба), знахабніли – і кинулися відвойовувати у людей життєвий простір. Наприкінці роману Чапек, перебираючи можливості порятунку людства, доходить висновку, що єдиною перешкодою на шляху саламандр до світового панування можуть стати лише самі саламандри – якщо вони раптом розсваряться і почнуть воювати між собою.

Найбільш прикритим у цій ситуації є те, що рятівні для України тенденції проявилися на

Донбасі відразу після приходу помаранчевих до влади, але самі ж помаранчеві їх (як і всі інші позитивні тенденції) тут-таки й угробили. Світлі голови – товариші Цуркан, Пургін і Дворядкіна – заснували тоді організацію під назвою *Донецкая республика*, що мала на меті втілити цю чудову назву в життя. Вже й гімн був написаний: «Вставай Донбасс, былинный исполин; Ведь твой характер из шипов и роз; Возьми всю силу матушки-земли» і далі в цьому ж ліро-епічному дусі. Якби згаданим товаришам вдалося досягти згаданої мети, то сьогодні ворожі до України істоти були б локалізовані в окремо взятому регіоні – достоту як на початку роману Чапека. Але помаранчева влада надумала «українізувати» Донбас, тож заходилася переслідувати «Донецьку республіку» і ніби юридично її заборонила. Оскільки ж єдине, що завжди вміла помаранчева команда, – це отримувати протилежні до задуманих результати, то не дивно, що тепер ми перебуваємо значно ближче не до початку, а до фіналу Чапекового роману.

Щоправда, слабенький промінець надії зблиснув кілька тижнів тому, коли з нагоди Дня Перемоги у Донецьку знову замайоріли заборонені прапори. Але так, по-серйозному, то навряд чи з того щось вийде. Бо хто б оце тепер захотів обмежувати себе кордонами Донецької республіки, здобувши прекрасну нагоду перетворити на Донецьку республіку цілу Україну? А з іншого боку, чи хтось узагалі спроможний визначити, що воно таке – Україна? Країна, історію якої на замовлення Кремля пише Табачник? Чи країна, в якій комуністи відкривають пам'ятник Сталіну?

Чи країна, єдиним захистом якої від єдиного потенційного агресора є флот цього агресора? Чи країна, в якій політична мінетниця Ганна Герман спілкується з членами так званої Громадської гуманітарної ради на тему високого авторитету і моральної чистоти? Чи країна, в якій міністр внутрішніх справ порівнює кримінальні ходки Януковича з ув'язненнями Чорновола, а відтак пропонує вважати хама-рецидивіста жертвою тогочасних політичних репресій? Якщо все це і безмір подібного – Україна, то мені тільки й залишається перейти від Чапека до Хвильового і повторити хрестоматійні слова з «Вальдшнепів»: «А я от гадаю, що на чорта вона й здалася такою, якою ми її бачимо».

Все не як у людей

З погляду практичної політології всі держави світу поділяються на три типи: 1) хороші; 2) погані; 3) Україна. І що цікаво: хай би якою була різниця між хорошими та поганими, вони мають бодай ту спільну рису, що і перші, і другі все-таки є державами. Тим часом Україна – це взагалі не держава. Або, точніше, це перевернута з ніг на голову антидержавка. Ця наша унікальна перевернутість виявляє себе на яких завгодно рівнях, але я зупинюся лише на культурі. Щоправда, у широкому значенні цього слова – настільки широкому, що воно охопить і політику.

Звичайно, у жодній країні культура не становить абсолютного моноліту і, наприклад, крім домінантного ядра, складається з великої кількості субкультур – різних там гіпі, панків, емо, скінгедів, растаманів тощо. Але при цьому роль загального фундаменту суспільного життя в нормальних країнах відіграє саме домінантна культура. Власне тому ці країни і є нормальними: домінантна культура формує в них систему етичних та естетичних цінностей, уявлень про добро і зло, прекрасне і потворне, задає моделі мислення і поведінки, тоді як субкультури займають свої альтернативні ніші і – хоч існують за іншими внутрішніми законами – не надто заважають решті громадян.

А тепер подивимося, що відбувається в Україні. Походивши годинку Києвом чи Харковом, Одесою чи Дніпропетровськом, Полтавою чи навіть Чернівцями, легко переконалися: місце субкультури в Україні зайняла... правильно, українська культура, тобто культура, яка за нормальних обставин мала би бути домінантною. Як воно зазвичай і буває із субкультурами, українська майже в кожному місті України має свої чітко визначені місця дислокації: «Український народний дім», «Українська книгарня», «Українські страви». Самі назви наголошують той факт, що решта домів, книгарень і страв до українських не належать. Що ж, усе по-чесному: потрапивши в приміщення, над дверима якого не зазначено, що воно українське, ви принаймні не будете витратити час на дурні розпитування у стилі «де тут у вас українські книжки?» або «чому у вас немає меню українською мовою?», або «чи не можна зробити якимось так, щоб за четвертим разом чудова пісня «Владімірській централ» звучала трохи тихіше?».

Гаразд, а яка ж у такому разі культура у нас є домінантною? На перший погляд – російська. Але погляд цей дуже поверховий. Хіба в Україні домінує поезія Пушкіна й Лермонтова, проза Толстого й Достоевського, музика Чайковського і фільми Тарковського? Ні, в Україні домінує «Владімірській централ» і сформована паяльниками, прасками та автоматами Калашнікова гопницька мораль нашої бізнесово-політичної «еліти». Одне слово, кримінальна субкультура з її жаргоном, організаційною структурою і нормами життя, яка в нормальних державах є найбільш

закритою і загнаною у підпілля, в Україні перетворилася на культуру домінуючу. Як таке могло статися?

Знічев'я пораючись коло пасіки, ми можемо собі пофантазувати про Трипільля і Київську Русь, Запорозьку Січ і УНР як прообрази нашої державності. Але в глибині душі, мабуть, кожен розуміє, що насправді нинішня Україна з усіма її гілками влади і рясно порозвішуваними на тих гілках функціонерами є прямою спадкоємицею України советської. А в Україні советській, як і в цілому Союзі, зусиллями Сталіна свого часу відбулася наймасштабніша в історії людства легітимація злочинного світу. Мільйони початково непричетних до цієї субкультури людей, опинившись у тюрмах і таборах, мимоволі засвоїли її лексику, умовні знаки, звички і закони. Відтак після смерті вождя народів та пов'язаної з нею масової амністії елементи кримінальної субкультури з легкістю заточеної фінки увійшли в усі галузі совкового життя. Увійшли – і назад не вийшли, переживши навіть розпад СРСР і пристосувавшись до нових – нібито незалежницьких – умов.

Зайве говорити, які наслідки мала ця криміналізація суспільної свідомості: у нас же дотепер ніколи напевно не знаєш, хто перед тобою стоїть – начальник відділу боротьби з наркоманією чи глава наркомафії, член парламентського комітету з боротьби з організованою злочинністю чи ватажок організованого бандформування. Одне другому в Україні, як правило, не заважає, а навіть навпаки. Втім, і наскрізну криміналізацію держави ще б можна було якось

пережити, якби сам злочинний світ зумів зберегти свою – хай вельми специфічну – морально-правову цілісність. Але він її не зберіг і в пізньосталінські часи розпався на три основні групи.

Вичерпну інформацію про появу цих груп можна знайти в оповіданні-дослідженні Варлама Шаламова «Суча війна». У двох словах ситуація виглядала так. До війни, яку Табачник називає Великою Вітчизняною, злочинний світ становив зразкову субкультуру. Ним керували на засаді консенсусу «вори в законі», які жили «по понятіям». Зокрема, «понятія» категорично забороняли будь-яку працю на користь держави: «вор» не брав до рук лопати, не служив у війську і навіть на зоні не мав права обіймати жодної офіційної посади. Інакше він перетворювався на «суку» і викреслювався з лав кримінального братства. Від цього моменту за його життя ніхто б не дав дрібки тютюну. Однак під час війни частина «ворів» потрапила на фронт. Після війни вони повернулися до своїх звичних злочинних занять. І тут на них чекало велике розчарування: вори-ортодокси, які пересиділи війну в таборах, відмовилися прийняти у свої обійми колишніх «братів по перу», оголосивши їх «суками».

Відтак ворам-фронтвикам не залишалось нічого іншого, як згуртуватися і виробити нові «понятія», що дозволяли влаштуватися на державну службу. Мирно співіснувати в межах одної спільноти дві «конституції», ясна річ, не могли, тож невдовзі у злочинному світі спалахнула небачена за жорстокістю війна – війна між «ворами» і «суками». Але й це ще не все.

Розділившись, «вори» і «суки» утворили дві світоглядно антагоністичні групи. Натомість чимало кримінальників жодних світоглядних переконань не дотримувалися. Розлючені і на перших, і на других, ці треті заради власного блага почали залежно від обставин укладати ситуативні союзи то з «ворами» проти «сук», а то з «суками» проти «ворів». Така їхня поведінка отримала назву «беспредел».

Боротьбу модифікованих нащадків цих трьох груп за місце на «політичному Олімпі» ми й спостерігаємо тепер в Україні. Так, ми не помилялися, називаючи Кучму совком, а його режим – злочинним. Наша помилка полягала в іншому: бунт усередині злочинного режиму ми сприйняли за бунт проти нього. Ми мріяли про революцію, а виявилися втягнутими у війну між «ворами», «суками» і «беспредельщиками». Найсумніше, що серед більш-менш впливових українських політиків немає жодного, хто б не належав до котроїсь із названих груп. А отже, і дочекатися кінця-краю цій «другій сучій війні» нам у близькому майбутньому не світить.

Моя резолюція з приводу ситуації в Європарламенті

Я, громадянин України Олександр Бойченко,

– беручи до уваги, що резолюція Європарламенту RC-B7-0116/2010 – за винятком одного пункту – є типовим для цього органу набором демагогічних фраз, від яких я зараз заблюю клавіатуру;

– беручи до уваги, що згаданим винятком є пункт, в якому говориться про глибокий жаль Європарламенту з приводу присвоєння Степанові Бандері звання Героя України, а також про надію на перегляд цього рішення новим українським керівництвом в особі Януковича, Азарова, Табачника та інших відданих європейським цінностям злодіїв-рецидивістів і українофобів;

– беручи до уваги, що від словосполучення «європейські цінності» я зараз повторно заблюю клавіатуру, бо за останні роки звик чути його переважно в ситуаціях, коли «великі» країни, домовляючись між собою про нафту й газ, пропонують «маленьким» грітися саме згаданими цінностями;

– беручи до уваги, що хоч мені й доводилося десятки разів бачити у центрі Варшави пам'ятник далекому від «європейських цінностей» ідеологу польського націоналізму Романові Дмовському, якого (Дмовського, а не пам'ятник) тіпало від

самої думки про незалежність України, я однак жодного разу не пропонував євродепутатам Лені Колярській-Бобінській та Павелу Залевському його (пам'ятник, а не Дмовського) демонтувати, оскільки вважаю і ліберальну критику поглядів цього діяча, і танці польських неофашистів під пам'ятником йому внутрішньою справою самої Польщі;

– беручи до уваги, що головний архітектор міжвоєнної незалежної Речі Посполитої Юзеф Пілсудський також мало думав про «європейські цінності», грабуючи банки, готуючи терористичні акти і здійснюючи військовий державний переворот, бо такі політичні методи були тоді в моді від Лісабона до Сахаліну;

– беручи до уваги, що напередодні і під час Другої світової війни ні демократична Польща, ні советська Росія, ні нацистська Німеччина з невідомих мені причин не хотіли допустити об'єднання українських земель і створення незалежної Української держави, чим опосередковано провокували Степана Бандеру, як і решту українських націоналістів, переймати багатющий європейський досвід терористичної боротьби;

– беручи до уваги, що співпраця Степана Бандери з нацистами в кожному разі не була настільки тісною, як співпраця Сталіна з Гітлером, але це чомусь не змушує депутатів Європарламенту відчувати глибокий жаль з приводу нової хвилі звеличення Сталіна в Росії і не зашкодить лідерам європейських країн, запхавши свої цінності в газогін, обійматися 9 травня з Путіним і Медведєвим на тлі портретів вождя народів, який винищив мільйони українців;

– беручи до уваги, що семеро з п'ятнадцяти високих нацистських чинів, які безпосередньо брали участь в «остаточному вирішенні єврейського питання» під час так званої «Ванзейської конференції», фактично уникли серйозних покарань, а четверо з них після війни легально займалися бізнесом і юриспруденцією, громадською і культурною діяльністю, натомість Степан Бандера 1934-1939 роки провів у польській в'язниці, 1941-1944 – у німецькому концтаборі Заксенгаузен (де, зокрема, сидів і командувач АК Стефан «Грот» Ровецький) і був убитий 1959 року агентом КГБ СРСР;

– крім того, враховуючи сюжет чудової п'єси Бертольта Брехта «Матінка Кураж та її діти», в якій на прикладі долі сина маркітантки Ейліфа переконливо показано, що оцінювати вчинки, здійснені у період збройного протистояння, з погляду законів мирного часу (або навпаки) – це, м'яко кажучи, ідіотизм, а грубо кажучи – поширена європейська практика подвійних стандартів;

– беручи до уваги, що окремі дії членів ОУН і вояків УПА справді можуть і повинні бути кваліфіковані як злочини, неприйнятні з погляду сьогоднішньої моралі, так само, як непринятною для будівництва сучасної демократичної держави є ідеологія Степана Бандери, але, з іншого боку, без тодішньої боротьби цих людей нас як держави взагалі б сьогодні не було;

– беручи до уваги надзвичайну складність означеної вище проблеми, яку неможливо вирішити швидко й однозначно, але яку все одно треба вирішувати – шляхом поширення правди-

вої інформації і перманентної внутрішньо-української дискусії, а не тиражування кремлівських фальшивок і лицемірних «європейських» формул;

– беручи до уваги сумнівні розумові здібності двох останніх українських президентів, перший з яких знайшов найгірший час, щоб нагородити Бандеру давно дискредитованою в суспільній свідомості бляшкою, а другий, судячи з усього, знайде тепер не кращий, щоб цю бляшку відібрати назад;

– беручи до уваги все сказане, а також враховуючи відверто знущальний характер жартів про визнання наших «європейських прагнень» (ех, пропадай, клавіатуро) у контексті очевидної згоди Заходу на повернення України в зону інтересів Росії –

одноосібно, зате одностайно, пропоную Голові Європарламенту:

1. Роздрукувати резолюцію Європарламенту RC-B7-0116/2010 у достатній для всіх європарламентарів кількості примірників на якомога м'якшому папері, щоб хоч якась користь від неї була.

2. Ніби все.

Введення в історію XXI століття

«Історію треба залишити історикам», – така думка лунає раз по раз в Україні. Причому, не лише від наших найсерйозніших (у хорошому значенні слова) істориків, а й від наших найкумедніших (у поганому значенні) політиків. Теоретично думка ніби правильна, але щоразу, коли вона лунає, я мимоволі згадую перші дні свого навчання в університеті. Точніше, не навчання, а проживання в гуртожитку філологічного факультету.

Як так вийшло – історія власне замовчує, але котрогось вересневого вечора потрапили ми з моїм одногрупником на доросле застілля. І був там такий – як сьогодні пам'ятаю – п'ятикурсник Василь. Десь чарки після третьої або, може, сьомої Василь, звертаючись до нас двох, прорік: «Ви, синки, шастаєте коридорами, витріщаєтеся на всі ці розщипнуті дівочі халатики і, певно, думаєте, що потрапили до чоловічого раю. Правильно думаєте, потрапили. Але не забувайте, які хвороби можуть гніздитися під тими халатиками. Тому моя вам порада: якщо не хочете проблем, завжди вдягайте по два презервативи зараз. Ну і головне: жодних сексуальних контактів».

Не сумніваюся: рецепт безпеки від Василя справді міг би виявитися ефективним, але

застосовувати його на практиці ніхто чомусь не квапився. Так само не сумніваюся, що втілений в життя миролюбний заклик залишити історію історикам означав би суттєве зменшення напруги в українському суспільстві. А якби ми ще наважилися залишити мову лінгвістам, церкви релігієзнавцям, жінок гінекологам, дітей педагогам, гроші фінансистам, їжу кулінарам, ліки фармацевтам і стадіони футболістам, то напруга взагалі зійшла б нанівець. Нам тоді й одного презерватива на всіх було б забагато...

До речі, ось як в інтерв'ю для BBC висловився на задану тему Янукович: «Є певна частина суспільства, яка цю історію поважає, любить і з нею рахується. І ми повинні рахуватись з цією частиною України. Тому, протистояння між політичними силами, коли виникає з цього питання, – скажу, що це не є показник високого рівня демократії. Це неправильно. З цим треба рахуватись, це треба пам'ятати, і дуже важливо, щоб наступні покоління не були ворогами і не було в країні протистояння, тому що в історії нашої держави були випадки, коли це викликало певну критику чи невдоволення певної частини нашої держави... Тому історію повинні писати не політики, а історики». Воно, звичайно, цитувати у розмові про історію спеціаліста з географії не цілком доречно, але оскільки «певна частина нашої держави» називає його своїм президентом, то, мабуть, можна.

Так от, я і сам бачу, що в країнах, де історія є справою передусім істориків, рівень суспільної злагоди не до порівняння вищий, ніж у нас. Але я також, наприклад, бачу, що в країнах, порослих

тропічною флорою, не до порівняння тепліший клімат. Чи означає це, що досить нам засадити колишні колгоспні лани баобабами й філодендронами, щоб і в Україні цілий рік було тепло? Чи все-таки зв'язок між причиною і наслідком тут трохи інакший – як і між принципом «історія для істориків» та злагодою в суспільстві? Може, однак не реалізація цього принципу допоможе нам досягти відносної злагоди, а навпаки: досягнута відносна злагода дозволить нарешті реалізувати цей принцип?

Ось тільки – повторю всоте – злагоди в межах нинішніх державних кордонів ми не досягнемо ніколи. І зовсім не тому, що погляди різних частин України на своє минуле є несумісними, а тому, що несумісними є – погляди на майбутнє. Пощо лицемірити? Люди загалом володіють достатньо еластичною психікою, щоб дати собі раду з усіма трагедіями, в яких їм не довелося брати участі особисто. Зрештою, не відчуваю ж я непереборної ненависті сам до себе лише через те, що три покоління тому різні мої родичі опинилися по різні боки лінії фронту. Зате саме через те, що кровно близькі мені люди були змушені воювати один проти одного, я відчуваю ненависть до політиків, які називають ту безнадійну для українців війну вітчизняною і вивішують сьогодні на українських вулицях прапори давно розваленої імперії.

Найсмішніше, що криміналітет, який нині дорвався в Україні до влади і якому ідеологічне прикриття намагаються забезпечувати «історики» на кшталт Табачника, є однаково далеким від усіх можливих ідеологій. Подивіться на ці – спотво-

рені чим завгодно, тільки не інтелектуальними вправами – обличчя: про які там ідеологічні переконання може бути мова? Максимум, на що вони здатні, – це імпринтинг, тобто закарбований у дитинстві набір впізнаваних об'єктів. Не їхня вина, що цими об'єктами виявилися пам'ятники Леніну, советські танки і червоні прапори. Але хай вони не сподіваються, що заради вдаваного миру у вдаваній державі я погоджуся визнати їхні підсвідомі фіксації за свою усвідомлену історію. Ще раз: не тому, що не можу змиритися з регіонально-комуністичною версією минулого, а тому, що збудоване на такому минулому теперішнє позбавляє Україну сенсу існування в майбутньому.

Таким чином, проблема не в історії, яка вже є, проблема – в тому, що саме вважатиметься українською історією завтра. Зокрема – історією початку XXI століття. Хто її писатиме років за двадцять-тридцять? Історики, сформовані табачниківською системою освіти і енакіївською системою влади? У такому разі мої внуки вивчатимуть у школах, що наприкінці 2004 року жалюгідна купка ворогів українського народу за підступної підтримки країн НАТО вчинила антидержавний заколот. «На щастя, – пояснять моїм внукам учителі, – невдовзі по тому владу в Україні взяли у свої міцні руки здорові сили на чолі з Віктором Федоровичем Януковичем і відновили нашу віковічну єдність з братами-росіянами, та вже зараз, щоб двічі не бігати, і з братами-казахами також».

При цьому частина учнів знову – вже вкотре в історії України – більше віритиме родинним

переказам, а частина – «фактам», викладеним у шкільних підручниках. Не хотілося би засмучувати Януковича, але його наївно-цинічна мрія, «щоб наступні покоління не були ворогами», за таких умов навряд чи матиме шанси на здійснення.

Зайві люди

Як легко здогадатися з назви, мова у нас сьогодні піде про українських інтелектуалів. Чому саме про них? З одного боку, крім святкування першої професорової річниці на посаді президента, особливого інформаційного приводу ніби й немає. Але з другого – якщо у найближчі роки Україна не спроможеться на «суданський» або «єгипетський» варіант, то розмови про роль інтелектуалів у нашому суспільному житті взагалі втратять будь-який сенс. Тож варто поквапитися.

Хто вони?

Для початку – термінологічне уточнення. Не слід плутати інтелектуала ні з інтелігентом, ні з мудрецем. Тобто вирішальними ознаками інтелектуала є не розум, освіта і виховання, а вихід у публічний простір і перетворення роботи зі словом на професію. Приблизно так розумів функції інтелектуала польський філософ Лешек Колаковський, на думку якого я тут і спираюся. Принциповий момент: працюючи зі словами, інтелектуал не просто ретранслює їх (цим займаються звичайні вчителі, науковці, священники або ось я, переповідаючи Колаковського), а використовує слова, щоб накинути суспільству свої ідеї, нав'язати йому власний світогляд. Відтак інтелектуал може бути чесним і брехливим, непідкупним і корумпованим, лівим і правим

etc. Головне – що він спокушає інших людей своїм словом (знову ж таки, спокушати інтелектуал може і на добро, і на зло).

З цього погляду, скажімо, Ганна Герман, хоч і викликає асоціації з привокзальним сквером і трьома советськими рублями, все-таки може вважатися за інтелектуалку. Щоправда, з іншого погляду – відколи влаштувалася асенізаторкою у політичному господарстві Януковича – вже не може. Бо інтелектуал, як сказано, буває ким і яким завгодно, але служкою влади, та ще й такої безпросвітної, як нинішня «українська», – не буває. Ні, звичайно, він може спробувати найнятися на службу, але далі стається одне з двох: або він залишається інтелектуалом (людиною, для якої дорожчою за все є свобода її творчого висловлювання) – і тоді влада швиденько випльовує його як деструктивний для неї елемент; або він залишається обслуговувати інтереси влади, а отже, перестає бути інтелектуалом. При цьому «мислителів», котрі пішли на колаборацію з донецьким режимом, щоб, як вони щиро думають, скористатися державним механізмом задля блага України, я тут узагалі до уваги не беру: про ідіотів поговоримо іншим разом.

Закономірність

Чи є в сьогоденній Україні інтелектуали, які б відповідали дефініції Колаковського? Безперечно: згадати хоча б таких картографічних антагоністів, як Микола Рябчук і Ярослав Грицак. А яким є їхній вплив на українське суспільство? Близьким до нуля. Згадуючи товариша Леніна, «страшно далекі вони від народу». І, як здається,

далекі однаково, хоча, наскільки я розумію, Рябчук цим фактом не надто переймається, натомість Грицак раз у раз докладає зусиль, щоб наблизитися до «пересічних співгромадян». Але марно. Багаторічна культурна дискусія Грицака з Рябчуком щодо кількості Україн так і не вийшла за межі «вузького кола революціонерів». Чому?

По-перше, падіння довіри до інтелектуалів є тенденцією загальносвітовою і, ніде правди діти, заслуженою. Інтелектуали так часто в історії демонстрували свою політичну сліпоту і так наполегливо вигадували та поширювали ідеології, які мали забезпечити покращення життя вже сьогодні, а на практиці призводили до масових кровопролиттів завтра, що «широкі народні маси» врешті-решт просто перестали їх слухати – бодай з інстинкту самозбереження. По-друге, Україна, як завжди, може похвалитися ще й ексклюзивними особливостями. Бо якщо деінде інтелектуали, втративши політичний авторитет, усе ж таки час від часу демонструють свою впливовість в якихось інших дебатах – з приводу евтаназії, презервативів чи, навпаки, штучного запліднення, – то у нас вони опинилися в ролі класичних «зайвих людей».

Коротко невпливовість українських інтелектуалів на українське ж суспільство можна пояснити тим, що розрубаний на шматки організм взагалі мляво реагує на будь-які спроби впливу. Нарікаючи на відсутність загальноукраїнських моральних авторитетів, ми ніби й не усвідомлюємо, що в Україні з її нинішніми кордонами і складом народонаселення такі авторитети неможливі у принципі. Уявімо собі ідеального

інтелектуала – відомого на всю країну, мудрого, талановитого, бездоганно порядного, не комуніста і не «бандерівця», не войовничого атеїста і не релігійного фанатика. Рано чи пізно йому доведеться оприлюднити своє бачення подальшого шляху розвитку української держави: до Москви чи до Європи? І цього вистачить, щоб котрась із половин України перестала його слухати.

Крим, Донбас і «противсіх»

Винятком в означеному контексті (себто в контексті загальної байдужості до інтелектуалів) стала минулого року реакція «громадської думки» на заклик Оксани Забужко голосувати у другому турі президентських виборів проти всіх та на заяву Юрія Андруховича про можливість відокремлення Донбасу і Криму. Звичайно, до «всенародного обговорення» справа і тут не дійшла, але шумовиння коментарів на поверхню Інтернету сплигло рекордне. Ось тільки й Андрухович, і Забужко, будучи – кожен по-своєму – авторами харизматичними, не мають нейтральних читачів, а мають або палких шанувальників, або запеклих ворогів. Відповідно, жодної притомної дискусії в тих коментарях так і не виникло: лише осанни і прокляття.

Хоча, якщо подумати, то з чого раптом? Невже, наприклад, хтось серйозно вважає, що без заклику Оксани Забужко ті «вирішальні» 4% виборців проголосували б за Тимошенко? Це в країні, де не набереться й відсотка людей, які щось чули про сучасну українську літературу? Інша справа, що, пояснюючи вибір «противсіха» небажанням голосувати за менше зло, Забужко

довела своє, м'яко кажучи, препубертатне розуміння політики, але складу зумисного інтелектуального злочину я особисто в цьому не вбачаю.

А ось у тому, як вона прокоментувала Андруховичеву кримсько-донбаську заяву, – вбачаю. Певно, всі зацікавлені пам'ятають, що Андрухович не пропонував ніяких насильницьких дій, введення військового стану і тому подібних речей. Він лише припустив, що в якомусь дуже ефемерному майбутньому, коли до влади знову придуть умовно-помаранчеві (власне вже тому це майбутнє є ефемерним), добре було б дати мешканцям агресивно антиукраїнських регіонів можливість самостійно вирішити шляхом референдуму власну державну долю. Що в цьому антидемократичного чи епатажного? Мені, навпаки, здається, що на тлі небезпеки, яку становить для України донецька окупація, Андрухович у своїх формулюваннях був занадто коректним.

Тим часом Оксана Забужко на пряме запитання про Донбас відповіла: «Все, що я думаю про Юрине бажання за всяку ціну бути в центрі уваги, хоч би світ горів, я висловила ще 10 років тому, коли він опублікував жажливе «антикиївське» есе під назвою «Мала інтимна урбаністика»... Я спробувала йому пояснити, що український письменник – якщо він справді український письменник, а не просто гуру певної групи клакерів, – повинен би розуміти значення такої столиці, як Київ, для збереження єдності нації, і не бавитися «по приколу» в розкольницькі ігри, котрі ніколи не є безневинними. Але Юра –

людина «дзеркальна», як мачуха з «Білосніжки». Він живе для того, щоб йому плескали, а всього іншого або не чує, або, почувши, ображається. Це така, досить важка, форма нарцисизму. Я не думаю, що в нього взагалі є якісь погляди, які він готовий боронити, окрім цього погляду у «своє дзеркало», яке йому каже, що «він на світі наймиліший».

Ага, то ось які аргументи, на думку Оксани Забужко, слід використовувати в дискусії, від результатів якої залежить, бути чи не бути Україні? Що ж, як доводив згаданий Лешек Колаковський, ринкова площа слова є для інтелектуалів доречнішим місцем, аніж королівський двір. Але це зовсім не означає, що й поводитися на цій площі вони мусять, як торговки чебуреками. Інакше невдовзі останні клакери почнуть їх плутати, і тоді інтелектуали в цій країні справді стануть зайвими людьми – без усіляких метафор і літературних конотацій.

Дискурс молота і ковадла

Нарікав я тут нещодавно на тотальну байдужість до майстрів українського слова з усіх незацікавлених боків? Нарікав. То перепрошую і забираю свої слова назад. 2011-й рік ще як слід і не розігнався, а маємо вже три скандали, які сколихнули знайому з алфавітом українську громадськість, розділивши її вздовж і впоперек. На мій, щоправда, естетичний смак, далеко не всі з-поміж тих трьох майстрів є аж такими майстрами, але так само далеко не в кожному з тих трьох випадків це має значення.

Митець і влада

Конкретно кажучи, це не має жодного значення у випадках Марії Матіос і Василя Шкляра. Не в тому, звісно, сенсі, ніби художня вартість їхніх творів нікого не цікавить, а в тому сенсі, що скандали довкола них розгорілися незалежно від їхньої вартості. Чи були б «Вирвані сторінки з автобіографії» Матіос найостаннішою графоманією, а чи належали б до вершин світової літератури, комуністичний депутат Цибенко все одно б образився на письменницю за порівняння советського пам'ятника з фалосом – і звернувся б із відповідною заявою до генпрокурора. Те саме зі Шкляревим «Чорним Вороном»: примітивно ксенофобськими чи історично та стилістично вмотивованими були б там «нахрапісті москалі»

і «жидо-кацапська комуна», ідеологічний брат Табачника і за сумісництвом директор видавництва «Фоліо» Красовицький все одно б виконав команду «Фас».

Реагуючи на звернення комуніста Цибенка, правоохоронні органи зусиллями двох десятків офіцерів з міністром внутрішніх справ на чолі провели блискавичну двомісячну «розшукову операцію», в результаті якої було встановлено, що громадянка Матіос на вулиці Суворова в Києві не проживає і у львівському видавництві «Піраміда» не працює. У короткому переказі феєричний ідіотизм дій пшонківської прокуратури і могільовської міліції може викликати істеричний регіт. Однак у режимі реального часу та ще й на тлі хвилі політичних арештів цей кафкіанський «процес» якимось не дуже захоплював до жартів. «Коли влада починає пресувати людей за друковане слово, всі симпатії-антипатії мають відійти на задній план. Тому сідай і пиши щось на захист Марії Матіос, бо сьогодні смикають її, а завтра візьмуться за когось із твоїх друзів», – приблизно так я думав у ті дні. Але додумати не встиг: моторна письменниця зустрілася з Януковичем, і той своєю царською милістю відновив конституційний лад в одному – окремо взятому – літературному житті.

У морально заплутанішій (хоч і без участі правоохоронців) ситуації опинився Василь Шкляр. Власне, він опинився в ній уже 10 лютого, коли відповідний комітет присудив йому Шевченківську премію. Тільки Шкляр на той момент ще не знав, що вона морально заплутана, тому, як це заведено у лавреатів, розказував не

про мерзотність влади, а про високий авторитет призначених цією владою членів комітету, неможливість скасування їхнього рішення і святе Тарасове ім'я. Тим часом Табачник провів 24 лютого спецзасідання «Собору громадянської злагоди» на тему «Річниця президентства Віктора Януковича: успіхи та очікування». І на цьому «соборі» у цілковитій злагоді з януковичівськими успіхами і табачниківськими очікуваннями видавець Красовицький заявив, що ось, мовляв, ганьба і встид родині, бо Шевченківську премію тепер дістане ксенофобський роман. Розпереживався, одне слово, за престиж премії та України в цілому – і дав старт антишклярівській кампанії.

Перед людьми, які не вважають за нормальне приймати щось із Януковичевих рук, постала моральна дилема. З одного боку, яке мені діло до того, кому дадуть чи не дадуть премію, до якої мені немає діла? З іншого, скористатися нагодою і плюнути в морду Табачнику – це за будь-яких обставин діло святе. Врешті-решт я вирішив, що наймудріше в цій ситуації – витримати паузу. Причому, витримати її мав би передусім Василь Шкляр. «Тільки нічого тепер не ляпни, – подумки звертався я до нього. – Ти ж розумієш (звертання на «ти» в даному випадку – зовсім не прояв панібратства, а такий оповідний прийом, Шкляр знає), отже, ти ж розумієш, що між собою ми буваємо консерваторами і лібералами, традиціоналістами і постмодерністами, але для них ми всі на одне недобите націоналістичне лице. Тому давай, змусь Януковича зробити вибір. Хай він на всю Україну продемонструє, чия думка для нього

важливіша – затвердженого ним шевченківського комітету чи Луб'янки з Табачником».

Але замість паузи Шкляр написав листа до свого президента. Назвавши Януковича шановним, письменник – ні, навіть не відмовився від премії (бо, крім святого Тарасового імені та комуніста Олійника, до неї, виявляється, мають стосунок ще й хлопці з Холодного Яру), а лише попросив перенести нагородження на ті благословенні часи, «коли при владі в Україні не буде українофоба Дмитра Табачника». Тобто, наскільки я розумію, присутність у владі таких українофілів, як Могільов, Пшонка, Хорошковський, Ключев, Азаров і Віктор Фьодорович лічно, ні Шкляру, ні пам'яті хлопців з Холодного Яру не заважає.

Неоднозначний лист викликав, ясна річ, неоднозначну реакцію. Багато хто назвав вчинок Шкляра мужнім і/чи патріотичним. Були й варіації. Хтось (наприклад, Юрій Андрухович) запропонував зібрати громадою преміальну суму, щоб продемонструвати владі нашу незалежність від її рішень. Хтось інший (наприклад, шахістка Оксана Забужко) оцінила, як елегантно письменник вийшов із політичної провокації. Ще хтось (наприклад, я) вважав і вважаю, що шахова комбінація Шкляра була якщо й елегантною, то занадто стрімкою: мат самому собі за один хід. Зате Янукович, який ще мить – і скупався б у лайні, завдяки листові Шкляра не втратив у підсумку ані фігури: Москва задоволена, Красовицький з Табачниковим собором почуті, особисте прохання письменника враховано.

Окрему думку висловив один мій колишній землячок, Михайло Бриних, який розгледів у всій цій історії «воістину Шевченківський» (за діапазоном) «відчай». Воно, звичайно, можна й такі паралелі проводити. Бо ось: Шевченко писав про жидів з москалями і Шкляр про них же. Шевченко просив «милостивого ходатайствования перед августейшим монархом нашим» і Шкляр із повагою засвідчив свою повагу... Здається мені однак, що це якраз той випадок, коли ми батька нашого Тараса наслідувати не мусимо. І не в тому справа, що писані у трохи важчих моральних і матеріальних умовах «прошення» Шевченка стосувалися трохи відмінних від премії речей. А в тому справа, що час би вже в ХХІ столітті українським письменникам (і письменницям) перестати добровільно грати ролі вірнопідданих Його Імператорської Величності. Тим більше – коли ця «Величність» сама є лише убогим холуєм чужої імперії.

Громада і митець

Інакше розгортався скандал довкола «Записок українського самашедшого» Ліни Костенко. Інакше, бо, по-перше, без втручання влади. Навіть пильний комуніст Цибенко цього разу ніяк не відреагував на неприховане «хуліганське мародерство» та подвійну «наругу» над Монументом Незалежності, названим у романі і Дівкою на фалосі, і Тріумфалосом. Що ж, очевидно, комуністів лише советські фалоси заводять. Відтак, по-друге (і це головне), гідний Макбета шум і шал здійнявся не з приводу таких чи сяких формулювань у «Записках», а з приводу літературної якості твору загалом: щось і не

пригадаю нічого подібного за всі роки спостережень.

Отож, літературна якість. Здавалося б, відносно безпечне поле, але й тут наш брат, критик, знову нарвався на дилему. Беручи ширше, дилема зарита в тому, що ґеніальні прозаїки не обов'язково пишуть ґеніальні вірші і навпаки. Той-таки постійно присутній у «Записках» Гоголь був, зокрема, автором дивовижно безпорадної з художнього погляду ідилії «Ганс Кюхельгартен». Своєю чергою Ліна Костенко, чий поетичний талант не викликає сумнівів у найзліших зоїлів, винесла на суд читача «Записки українського самашедшого».

Що з цими «Записками» робити критикам? Писати про них так, як про Ліну Костенко, чи так, як є? Бо є так, що через один, але фундаментальний недолік роман – саме як літературний твір – не тримається купи. Твердження це (пояснюю для любителів безстрашно захищати велетів від карликів) жодним чином не спрямоване проти світоглядних позицій Ліни Костенко. Як людина літературний критик може погоджуватися зі світоглядом автора або ні – це його особиста справа. Натомість як літературний критик він – незалежно від особистої згоди чи незгоди – лише оцінює, наскільки вдалою є форма, через яку автор висловив свої ідеї.

Такою формою Ліні Костенко слугує сотні разів обговорений у різних статтях і на форумах образ молодого, грубо кажучи, програміста. І власне він перетворює романну оповідь на, м'яко кажучи, наративну катастрофу. Те, що цей

сучасний програміст має туманне уявлення про свою професію і водночас виразну схильність до шістдесятницького метафоротворення – це ще півбіди. Біда – що він, будучи неспроможним навести лад у власній квартирі і схибленим на астрологічній маячні та всіякому ефірному смітті слимаком, водночас не соромиться безапеляційно проповідувати читачеві свої правильні погляди на все – від сексу й «шопінґу», через українську історію й літературу, до міжнародної політики і законів природи. Хто це говорить? Хто дорікає мені за невміння тримати «лінію оборони»? Якщо Ліна Костенко, то я, хоч і маю кілька заперечень, принаймні уважно її вислухаю. Але якщо таким тоном зі мною розмовляє недолугий «програміст», то я йому пораджу, хай він, перш ніж рятувати цілу Україну, врятує для початку бодай свого малолітнього сина від впливу сусідського Борьки.

Поміркувати вголос про художні особливості «Записок» наважилися – серед інших – Юрій Кучерявий, Ігор Котик та Віктор Неборак. Далі відомо: журналісти відчули запах сенсації і завересканили про «судилище» над Майстром, а Ліна Костенко образилася на лвів'ян і перервала презентаційний тур. Після чого слово взяла «львівська громада». Навіть кілька громад. І ще Ірина Фаріон. І не львівські Дмитро Дроздовський та Олег Баган. І, певно, ще хтось, тільки я вже не мав сили читати...

Гаразд, на світі мало є письменників, які вміють не ображатися на критику. Тож людськи реакцію Ліни Костенко зрозуміти можна. Але цікаво було б заразом довідатися: чи

подобається їй такий захист? Чи приємно їй слухати, що вона – Мойсей, криголам і еманация Христа на землі, а ті, для кого «Записки» з різних причин не стали другою Біблією, – чорнороті, обмежені недоуки, ліберальницькі неоциніки, купка нікчем, групка пітекантропів, сіячі хаосу, космополітизму і псевдохудожності? Маю надію, що неприємно, хоч ні моя вдячність за її давніші вірші, ні моє стримане розчарування «Записками українського самашедшого» від цього не залежать.

Остання дилема

Як виглядатиме збудована донецьким режимом нова Україна, видно вже сьогодні: мафіозна олігархія плюс ідеологічна ресоветизація культурного життя. З населенням цей режим поводить по-своєму чесно і пропонує йому зовсім не шевченківський діапазон, а гранично простий вибір: або колаборація, або ні. Ускладнення почнуться (якщо почнуться) за кілька років, коли доведеться вирішувати, не проти, а за кого віддати свій голос. І тоді може виявитися, що єдиною «реальною альтернативою» антиукраїнській владі Януковича є українська влада людей, які непомірно викриватимуть чорноротих неоциніків і сіячів хаосу за такою, наприклад, ознакою, як недостатньо шанобливе ставлення до п'ятистопного ямба чи синтаксичного паралелізму. Вибір між Дмитром, так би мовити, Табачником та Іриною, сказати б, Фаріон – ось один із дедалі ймовірніших варіантів нашого недалекого майбутнього. Якщо спрацює саме він, то всім більш-менш притомним землякам моїм залишиться вибирати хіба що країну проживання.

Символічна цифра

У зв'язку з двадцятою річницею незалежності України оптимісти розпускають чутки, мовляв, десь на світі існують держави, ще гірші за нашу. Хтозна, може, й правда. Але навіть на рівні чуток мені не траплялися твердження, ніби можливо собі уявити ще хоч одну державу, настільки ж лицемірну, як Україна, де всі формальні елементи незалежності існують винятково заради прикриття прямо протилежного їм змісту. Точніше, не державу, а країну в цілому, бо ми за ці двадцять років переконливо довели, що повною мірою заслуговуємо на відзначення найбільшого державного свята, лежачи під тією владою, яка нас має.

Загалом, попри всілякі часові і просторові відмінності, побудова власної держави йде центральноевропейським народам на користь. Загалом, але не нам. Що ми зуміли покращити у порівнянні з 1991 роком? Промислове виробництво? Сільське господарство? Медицину? Освіту? Армію? Міліцію? Судову владу? Засоби масової інформації? Добробут населення? Розумовий та моральний рівень депутатів і міністрів? Що довшим буде перелік, то очевиднішим ставатиме висновок: тотальна деградація – ось єдиний незаперечний результат нашої двадцятилітньої самостійності.

Тож якби я був прихильником соборності цих убогих територій, але й водночас людиною, яка вміє логічно мислити, мене мусив би охопити бездонний розпач. Народ, як манну небесну, отримує незалежність – і використовує її лише для того, щоб почати вироджуватися на очах. Що можна думати про такий народ – народ, який перетворює власну державу на інструмент самознищення?

Насправді я знаю, що аж настільки олігофренічних народів не буває. Зате буває, що на території одної держави опиняються два несумісні народи. Не хороший і поганий, а просто психологічно несумісні. Знову ж таки, несумісні не в межах земної кулі, а саме в межах незрозумілої держави – заслабкої, щоб дозволити собі федеральну модель, і завеликої, щоб зберегти унітарну. І в силу своєї несумісності ці народи неспроможні спрямувати енергію на досягнення спільної мети (бо вона у них не спільна), натомість витрачають залишки сил на взаємопоборювання – і якраз досягають згаданого результату.

Прихильники соборності називають цей параліч культурним розмаїттям і радять відкласти питання ідентичності до кращих часів та зайнятися соціальними проблемами, вельми подібними у Донецьку і Львові, Чернівцях і Сімферополі. Згода, проблеми подібні і вирішувати їх треба. Але вони також подібні у Чернігові й Гомелі, Харкові й Белгороді. То, може, піти назустріч мріям комуністів і об'єднатися у союзну державу, а тоді вже разом заходитися не лишати від тих проблем каменя на камені? А там – на

все воля Аллаха – і туркмени з таджиками знову підтягнуться, культурного розмаїття додадуть. І взагалі: якщо соціальні проблеми є важливішими за мову, історію і патріархати, то пощо було двадцять років тому починати цю забаву з незалежністю? Адже, маючи спільний газ і спільну трубу, долати їх якось легше.

До речі, про розмаїття. Скільки знаю чудових поляків – майже всі вважають, що нинішня моноетнічна Польща є в культурному плані незрівнянно біднішою за міжвоєнну. Бо на тлі міжвоєнної нинішньої польської культури виразно бракує передусім єврейських та українських складників. А якщо ще згадати Мілоша, Вільнюс-Вільно, Велике Князівство Литовське... Тільки чим це все обернулося для євреїв, українців, литовців і самих поляків у 1939-1944 роках? І навпаки: чи ж мир і спокій між багатьма колишніми ворогами у Центральній Європі запанував сьогодні не тому, що всі, хто хотів розлучитися – розлучилися, створили свої моноетнічні держави, після чого – переставши становити одні для одних загрозу – налагодили рівноправні безвізові стосунки? Тим часом такі ще недавно толерантні старі європейці, розгублені перед навалою «розмаїття», застосовують сьогодні примусові депортації та інші дискримінаційні методи до чужинців. Я особисто не схвалюю їхніх дій і не засуджую: я просто бачу в них свідчення того, що поганими чи хорошими бувають не народи, а способи їхнього співіснування.

І про дату. Як показує історичний досвід, народам, що перебувають у зоні прямої досяжності Німеччини та Росії, з першої спроби довше,

ніж на двадцять років, створювати свої держави не вдавалося. Щойно відсвяткувавши двадцятую річницю незалежності, вони її років на п'ятдесят втрачали і, лише здобувши вдруге, починали цінувати і виходили на оптимальний шлях розвитку. Щоправда, до нас трагічна історія тих народів, за відомою формулою, повернулась як фарс. Тобто не як зовнішні загарбники Гітлер і Сталін, а як вибраний нашими – в юридичному сенсі – руками Янукович. І ось наприкінці травня цей фарс підписав указ про встановлення ювілейної медальки «20 років незалежності України». Тепер ще – задля символічної довершеності – залишається нагородити нею «за значний особистий внесок» Азарова, Могільова, Хорошковського і решту табачників, чие перебування на вершинах української влади є наочним доказом, що вже й суто формальна наша незалежність, так би мовити, наказала довго жити. Дуже довго – якщо хочемо дочекатися наступної.

Бойченко Олександр

Аби книжка*. – Чернівці: Книги – XXI, 2012. – 298 с.

*Видання друге,
виправлене й сімома текстами доповнене

Підписано до друку 01.08.12 р. Формат 60x84 ¹/₃₂.
Умов.-друк. арк. 18,27. Обл.-вид. арк. 19,25.
Замовлення № .

Видавництво „Книги – XXI”
Україна, 58000, м. Чернівці, а/с 418
Тел./факс: (0372) 58-60-21, моб. 050-9183202
e-mail: booksxxi@gmail.com
www.books-xxi.com.ua

*Свідоцтво про державну реєстрацію
ДК № 1839 від 10.06.2004 р.*